

magazin istoric
(113) AUGUST 1976

ANUL X Nr. 8

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul X - Nr. 8 (113)

august 1976

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Domnia lui Mihai Viteazul, fapta sa de
- ④ epopee a constituit și constituie o inepuizabilă sursă de inspirație pentru artiștii plastici. Copertele noastre reproduc un fragment dintr-o recentă lucrare, **Vinătoarea regală**, consacrată marilor sale bătălii de către pictorul Vintilă Făcăianu (**Mihai Viteazul despre el însuși**, p. 14)
- ② Mărturii ale bogatei și originalei arte trace descoperite pe teritoriul Republicii Populare Bulgaria: ritoane de aur, împodobite cu figuri de zeiță în relief — Tezaurul de la Panaghiuriște — și piese de harnașament, executate în argint și înfățișând călăreți în armură — Tezaurul de la Letnița (**Armurile trace...**, p. 47)

SUMAR

NICOLAE CEAUȘESCU: MILENII DE ISTORIE	2
„Pînă la orice sacrificiu în interesul poporului român”: AURICĂ SIMION	4
Noi relatări despre 23 August 1944 în paginile presei mondiale:	
● L'Osservatore Romano: „ Tropele române au eliberat Capitala ”: CRISTIAN POPIȘTEANU ● Elveția — „ Una din datele cruciale ”: DALIA POPESCU	
● Turcia: „ Prin acțiunea României — sfîrșitul războiului va fi înlesnit și grăbit ”: TÜRKKAJA ATAÖV	9
● Mihai Viteazul despre el însuși ● Steagurile de la Guruslău : IOAN NISTOR ● Ultimele zile : CONSTANTIN REZACHEVICI ● Odiseea capului Viteazului : ILIE DUMITRESCU , CONSTANTIN CÎRJAN ● Dorobanșul din zilele lui Mihai Volevod : GH. I. MAREȘ	14
Al. I. Cuza — „ Retragerea mea poate să consolideze independența României ”: N. COPOIU	25
Acum 105 ani, la Putna : ANGHEL POPĂ	30
Pe baricadele Rezistenței : LÉO HAMON	32
România în pragul primului război mondial : I. G. DUCA	33
De ce mor imperiile? : EUGEN PREDA	36
Răzbunarea lui Ala-Reiks : MARCEL BRION	38
Gorjenii și vilcenii în atacul de la Novoselo : FLORIAN TUCĂ	43
Neamuri și triburi trace — Crobizii, Sacii, Terizii : AL. SUCEVEANU	44
Mărturii arheologice despre istoria mai multor generații de geți : ALEXANDRU VULPE	45
Armurile trace — artă autohtonă cu ecouri îndepărtate : L. OGNENOVA-MARINOVA	47
Mari personalități ale lumii trace. Făuritorii statului odris: RADU VULPE	49
Crepusul unei epoci, 1890-1914 : BARBARA TUCHMAN	53
Austria 1925-1934. Dollfuss își face iluzii : GEORGE E. R. GEDYE	57
● Cărți sosite la redacție ... 61 ● Poșta Magazin istoric ... 62 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1975 ... 63	

NICOLAE CEAUȘESCU:

Milenii de istorie

De la formarea de către Burebista, în secolul I înaintea erei noastre, a statului dacic centralizat, de la epoca înfloritoare a societății dacice a lui Decebal, și apoi de-a lungul a două milenii de existență, până în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și constitui și apăra ființa proprie, entitatea națională. Contactele cu marile civilizații antice, războaiele duse încă din cele mai vechi timpuri împotriva năvălitorilor — în-deosebi împotriva imperiului roman —, cucerirea Daciei de către romani și conviețuirea îndelungată a dacilor și romanilor pe acest teritoriu au pus o amprentă puternică pe caracterul și fizionomia morală a poporului nostru. Urmas al „celor mai drepti și mai viteji dintre traci” — cum îi numea Herodot pe geto-daci — precum și al mindrilor romani, poporul român s-a distins întotdeauna prin dragostea de adevăr și dreptate, prin dărzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate.

Descoperirile arheologice, dovezile materiale confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre și-au organizat o viață economică, socială și politică proprie — munții și pădurile oferindu-le condiții prielnice atât pentru existență, cît și pentru apărare — și au luptat vitejește pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească, intrînd, totodată, în contact și conviețuind în mod pașnic cu unele grupări migratoare. Numeroase seminișuri au trecut însă ca valul, neputîndu-se statotnici pe aceste meleaguri.

Odată cu încheierea epocii migrațiilor, vechii locuitori ai țării au trecut la organizarea pe baze noi a vieții economice, politice și sociale, constituind voievodatele, formațiuni statale mai mici cu caracter feudal, și apoi cele trei mari state feudale — Moldova, Transilvania și Țara Românească — în care întotdeauna majoritatea populației a fost

alcătuită din urmașii celor „mai drepti și mai viteji” constituiți în poporul român. În marea epopee a luptei pentru dezvoltarea și păstrarea ființei naționale a poporului nostru, pentru libertate și neafîrnare, un loc de cinste ocupă eroicele războaie purtate sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul — care a realizat pentru prima oară, în 1600, unirea celor trei provincii românești — precum și a altor voievozi ce n-au pregetat să-și jertfească viața pentru apărarea pămîntului străbun.

In epoca foarte complexă și îndelungată de formare a popoarelor și națiunilor, în Europa de sud-est s-au răs-pîndit populații de origine etnică diferită, s-au constituit grupări naționale distincte. Astfel, împreună cu poporul român au rămas să conviețuiască populații de naționalitate maghiară, germană, sîrbă, un număr important de evrei și, într-o porție mai redusă, alte naționalități. Totodată, în Ungaria, Serbia, Bulgaria, Rusia și, într-o măsură mai mare sau mai mică, și în alte țări, a rămas să conviețuiască cu popoarele respective și populații de naționalitate română. Această realitate istorică poate și trebuie să constituie un factor de apropiere și dezvoltare a colaborării prietenești între popoare, cu atît mai mult cu cît, în statele la care m-am referit, oamenii muncii au răsturnat vechea orînduire bazată pe inegalitate socială și națională, pe exploatare și asuprire și edifică cu succes societatea socialistă și comunistă.

O caracteristică importantă a procesului de formare a statelor feudale românești și apoi a națiunii române, a statului nostru național unitar o constituie faptul că el a avut loc în condițiile vecinătății poporului român cu cele trei mari imperii ale vremii, începînd cu cel otoman, iar mai tîrziu cu imperiile țarist și habsburgic. Această împrejurare a făcut ca timp de peste 400 de ani poporul nostru să fie obiectul unei permanente politici de dominație străină, să îndure mari priva-

țiuni, să ducă lupte grele pentru a-și apăra libertatea, neatințarea, propria ființă, pământul străbun. Distrugerile provocate de cotropitori, cheltuielile impuse de războaiele de apărare, tributurile plătite în diferite perioade puterilor dominante, îndeosebi imperiului otoman, au adus mari daune poporului nostru, frînând progresul forțelor de producție, determinând rămânerea în urmă pe planul dezvoltării economice și sociale a țării. Merită însă subliniat faptul că, deși înconjurate de trei mari imperii care, într-o formă sau alta, promovau aceeași politică de dominație și asuprire, țările românești au reușit să-și păstreze permanent autonomia, constituind totodată și un puternic sprijin pentru celelalte popoare din Balcani în lupta lor de eliberare națională. Îndelungata luptă comună dusă împotriva dominației străine, pentru libertate și independență națională a pus bazele unei prietenii trainice între popoarele din Balcani. Trebuie menționat, de asemenea, că, de-a lungul timpului, între poporul român și popoarele imperiilor vecine s-au dezvoltat relații de prietenie și colaborare, raporturi de întruajutorare împotriva politicii claselor dominante. Este binecunoscut că în numeroase împrejurări armatele țărilor române au luptat alături de armatele rusești împotriva imperiului otoman. Doresc, de asemenea, să relev, în mod deosebit, tradițiile bogate ale relațiilor româno-ruse, precum și faptul că revoluționarii ruși s-au ridicat, nu odată, împotriva politicii țarismului de asuprire a altor popoare.

În decursul acestei lungi perioade de încercări și lupte necrmate la care a fost supus poporul nostru, s-a dezvoltat puternic conștiința originii comune a românilor, precum și conștiința necesității unirii într-un singur stat a Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești. Lupta pentru unitate națională a luat un și mai mare avânt în cele trei provincii românești odată cu accelerarea progresului forțelor de producție, cu apariția și dezvoltarea capitalismului. O însemnătate deosebită pentru fundamentarea științifică a ideii unității de neam, de origine etnică și limbă a tuturor românilor, au avut cronicarii și învățații poporului nostru din toate cele trei provincii.

Unirea Munteniei și Moldovei și înfăptuirea în anul 1859 a statului național a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcând intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice.

Lupta pentru libertate și independență națională se ridică pe o treaptă superioară, astfel că la mai puțin de două decenii după Unire este cucerită, cu arma în mână, prin mari sacrificii și jertfe de sânge, suveranitatea de stat a patriei noastre. Încununare a unor năzuințe și lupte de veacuri ale poporului român, cucerirea independenței, al cărei glorios centenar îl vom aniversa anul viitor, a avut o profundă înfrumusețare asupra întregii dezvoltări a societății românești pe calea progresului economic și social, deschiz-

zind largi orizonturi națiunii noastre spre afirmarea liberă, de sine stătătoare.

Odată cu dezvoltarea mai intensă a forțelor de producție, cu extinderea relațiilor de producție capitaliste, crește noua clasă socială, proletariatul, care începe să joace un rol tot mai important pe scena istoriei. Socialismul științific creat de Marx și Engels găsește încă de la început un ecou profund în rîndurile proletariatului din România, fiind însușit de mișcarea muncitorească din țara noastră. Unirea proletariatului cu ideile socialismului științific duce la intensificarea mișcării revoluționare, inclusiv la crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România—primul partid marxist al clasei noastre muncitoare. Aceasta a făcut să crească și mai mult rolul proletariatului în viața social-politică a țării, în desfășurarea luptei maselor muncitoare împotriva exploatații, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX au fost marcate de mari bătălii de clasă ale proletariatului din România. De asemenea, au loc intense mișcări țărănești care culminează cu puternica răscoală din 1907, eveniment istoric memorabil, a cărei aniversare de șapte decenii o vom sărbători în primăvara anului viitor.

Primul război mondial, rezultat al ascuțirii extreme a contradicțiilor interimperiale, a dat totodată un avânt nemaiîntâlnit luptelor de eliberare națională și socială a popoarelor asuprite. Victoria Marii

Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 în Rusia și constituirea primului stat muncitoresc-țărănesc din istorie au arătat lumii, îndeosebi claselor exploatare și popoarelor subjugate, că vechea societate bazată pe inegalitate și nedreptate națională și socială nu este veșnică, că ea a intrat în faza dispariției, inaugurîndu-se o nouă eră, era făuririi orînduirii socialiste, era eliberării naționale a popoarelor.

Sfârșitul războiului în Europa a dus, de asemenea, la prăbușirea imperiului austro-ungar care asuprea mai multe popoare, la constituirea, pe ruinele lui, a unor state naționale independente. În aceste împrejurări s-a realizat și visul de veacuri al românilor — unirea Transilvaniei cu țara și formarea statului național român unitar. Alcătuirea statului românesc național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale și naționale, a poporului român.

Din Expunerea cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România, capitoul Lupta poporului român pentru afirmarea ființei sale naționale, pentru libertate, neatințare și progres, pentru prietenie și colaborare cu celelalte popoare.

Ca rezultat al realizării unității clasei muncitoare, al creării Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat și apoi a Blocului Democrat, al colaborării largi cu toate forțele democratice, patriotice, precum și cu armata și Palatul, în împrejurările internaționale favorabile, în condițiile marilor succese obținute de armata sovietică împotriva armatei hitleriste, ale victoriilor întregii coaliții antifasciste, partidul a organizat și înfăptuit insurecția armată națională antifascistă și antiimperialistă care a pus capăt dictaturii fasciste, a asigurat ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice și trecerea armatei române, a întregii noastre țări alături de coaliția antihitleristă, deschizând astfel o eră nouă în istoria patriei noastre.

NICOLAE CEAUȘESCU: Cuvintare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. 8 mai 1976

„PÎNĂ LA ORICE SACRIFICIU ÎN INTERESUL POPORULUI ROMÂN”

Dr. AURICĂ SIMION

În concepția Partidului Comunist Român, făurirea Frontului Unic Muncitoresc¹ nu reprezenta un scop în sine, acesta trebuia „să ducă la ridicarea la luptă activă a întregii muncitorimi din România, la legarea acestei lupte cu lupta de eliberare a întregului popor român și la cucerirea revendicărilor vitale ale clasei muncitoare. Pe baza activității și ridicării la luptă a păturii celei mai înaintate a clasei muncitoare — se preciza în scrisoarea conducerii provizorii cu funcții operative a P.C.R. trimisă la 1 iulie 1944 activului de partid din lagărul de la Tirgu Jiu— noi urmărim să refacem cu de la sine putere întreaga mișcare muncitorească, pe baza politicii principale de clasă, pentru ca aceasta să fie fundamentul și forța motrice a Frontului Unic Național Patriotic și să se așeze în fruntea luptei de eliberare a poporului român”².

Realizarea F.U.M. a exercitat o puternică înfrîurire asupra celorlalte forțe sociale, partide și grupări politice, în sensul grăbirii procesului de unire a lor într-un front larg de luptă pentru doborîrea regimului antonescian, scoaterea țării din războiul împotriva Națiunilor Unite și alungarea hitleriștilor din țară. F.U.M. a devenit pilonul fundamental în jurul căruia s-a constituit largă coaliție de forțe care a creat cadrul politic necesar înfăptuirii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

¹ Vezi prima parte a acestui articol, în nr. 7/1976, precum și Magazin Istoric, nr. 1/1967 și nr. 4/1969.

² Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), Cota A XVIII, 11.

Un Consiliu de Coroană inoportun

Încă din vara anului 1943, prin intermediul lui Mihai Ralea — șeful Partidului Socialist-Tărănesc — P.C.R. stabilise contacte cu gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu. Dîndu-și seama de situația extrem de gravă în care se afla țara, fostul premier liberal încercase să ia legătura cu celelalte partide burgheze antifasciste pentru a găsi împreună o soluție. La 26 martie 1943, el a înaintat o propunere scrisă lui Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, în care cerea un „armistițiu intern” între partide și constituirea unui „consiliu național”, compus din șefii de partide și foștii președinți ai Consiliului de Miniștri. Conducerea P.N.Ț. și P.N.L. au refuzat, însă, orice colaborare¹. Ca urmare, în 11 noiembrie 1943, Tătărescu a trimis un memoriu lui Ion Antonescu și s-a adresat în mai multe rânduri ministrului de Externe, Mihai Antonescu, cerîndu-le să înceapă negocieri directe cu U.R.S.S. pentru scoaterea țării din război. În memoriul adresat dictatorului român, Tătărescu afirma: „Trebuie, atîta timp cît mai putem avea vreo inițiativă, să pregătăm acțiunea care ne va desprinde cu un ceas mai devreme din războiul cu Națiunile Unite”².

La 18 decembrie 1943, Tătărescu relua demersul pe lîngă Maniu: „Dîndu-mi seama încă de pe atunci că intrasem în faza finală a războiului — arăta el în 1945 — și conștient de rolul pe care Uniunea Sovietică avea să-l joace în această perioadă, ca și rolul pe care trebuia să-l aibă la viitoarea conferință a păcii și în organizarea de mîine a Europei și a lumii, m-am adresat d-lui Iuliu Maniu, care se intitulase singur «șeful opoziției române», pentru a-mi tălmăci convingerile și informațiile mele, propunîndu-i să plecam împreună la Moscova pentru a trata cu guvernul Uniunii Sovietice ieșirea României din război [...] D. Iuliu Maniu a cerut trei zile de reflecție și apoi mi-a trimis răspunsul său: d-sa refuză să adere la planul ce-i comunicasem”.

Sub presiunea evenimentelor și nedorind ca viitoarea lor evoluție să-l surprindă într-o situație de izolare, Tătărescu a încercat o nouă pistă: la sfîrșitul lunii martie 1944, după o consfătuire cu frunțașii liberali apropiați, s-a adresat regelui Mihai I, cerîndu-i convocarea unui Consiliu de Coroană, care să dezbată situația României și să hotărască ieșirea din războiul hitlerist³.

Propunerea lui Tătărescu — apreciată chiar de consilierii regelui ca neviabilă — a fost respinsă de monarh. Pentru a se putea pronunța, Mihai I a solicitat concursul consilierilor săi. Aceștia au redactat un document, intitulat **Consiliul de Coroană**⁴ și care

poartă mențiunea „Răspuns M.S. Regelui”. Chiar de la început se precizează că solicitatul „Consiliu de Coroană este cu totul inoportun”, căci acesta n-ar fi fost un organism cu adevărat reprezentativ. Prin convocarea Consiliului de Coroană în acele împrejurări — opinau autorii documentului — înțreaga răspundere ar fi fost lăsată pe umerii monarhului. „Este puțin probabil ca unii oameni politici, preocupăți de răspunderile ce ar asuma, să se pronunțe clar că acceptă condițiile Aliatilor. Cei mai mulți vor cere să se încerce o ameliorare a lor. Or, acest lucru nu este posibil decît în chestiuni de detalii, în cel mai bun caz. Oricum, în chestiunea cea mai gravă, aceea a frontierelor, care este și aceea care preocupă mai mult pe oamenii politici din punct de vedere al răspunderilor lor, nici o speranță de ameliorare nu este permisă”. Propunerea lui Tătărescu nu era oportună, după opinia consilierilor regali și din alt motiv: „Admițînd chiar că schimbarea de regim (răsturnarea lui Antonescu — n.a.) ar fi pregătită pînă în cele mai mici detalii, convocarea Consiliului nu va lipsi a fi cunoscută de germani. Aceștia vor lua în acest caz cu siguranță toate măsurile preventive pentru a împiedica schimbarea”. Important era, menționa în concluzie documentul amintit, pregătirea „în cele mai bune condițiuni a însăși deciziei de fond asupra politicii noastre externe, iar nu convocarea Consiliului de Coroană”. Să nu uităm că la acea dată cercurile apropiate regelui și el însuși se aflau de aproape un an în contacte cu P.C.R. și erau sesizați de reprezentantul comuniștilor asupra necesității unei acțiuni hotărîte și de amploare națională care să schimbe radical situația țării.

Tătărescu încearcă să fie realist

Gh. Tătărescu a înțeles în sfîrșit necesitatea de a răspunde propunerilor formulate de P.C.R. încă în 1943. La 1 mai 1944, el s-a pronunțat pentru crearea unui Comitet național care să ducă tratative cu guvernul sovietic, „în numele conștiinței țării”. Comitetul urma să fie compus „din actualii și foștii președinți ai partidelor politice, al căror program intern și extern este compatibil cu o înțelegere cu Rusia Sovietică și din foștii președinți de Consiliu ale căror credințe și linie de conduită nu se opun acestui act politic. Președintele (delegatul) partidului comunist — azi partid național — va face parte din acest Comitet care va putea fi lărgit prin cooptare de noi membri”⁵.

La 26 mai 1944, „după tratative destul de active și rapide”, s-a constituit Coaliția național-democratică, în care erau reprezentate P.C.R. și organizațiile democratice aflate sub influența sa (Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madoszul), P.S.D., Partidul Socialist-Tărănesc, Gruparea liberală tătă-

¹ Drapelul, nr. 158, din 3 iulie 1945.

² Vezi broșura: **Partidul Național-Liberal. Secretariatul General. Către președinții organizațiilor Partidului Național Liberal**, nr. 1, 1 septembrie 1944, p.2.

³ Drapelul, nr. 158, din 3 iulie 1945.

⁴ A.I.S.I.S.P., fondul 8, dosarul 481.

⁵ Drapelul, nr. 158, din 3 iulie 1945.

resciană și Partidul Național-Democrat (fost al lui N. Iorga). Potrivit procesului-verbal de constituire, Coaliția național-democratică își propunea: „1. Pregătirea acțiunii politice menite să realizeze ieșirea României din război și încheierea armistițiului și a păcii cu Națiunile Unite. 2. Eliberarea teritoriului național de sub jugul trupelor de ocupație și reincorporarea Transilvaniei de nord prin alungarea crotopitorilor. 3. Ieșirea României din Axă, restabilirea raporturilor tradiționale ale României cu puterile occidentale și cu foștii ei aliați și prieteni, precum și încheierea, în același timp, pentru epoca de după pace, a unei alianțe cu Republicile Sovietice Socialiste, organizându-se astfel o colaborare permanentă în toate domeniile. 4. Reașezarea instituțiilor democratice la temeliele vieții politice a statului român”¹.

Sitându-se pe aceeași poziții de tergiversare a orientării acțiunii politice, conducerile celor două principale partide politice burgheze — P.N.Ț. și P.N.L. — au refuzat să adere la Coaliția național-democratică.

După cum este astăzi cunoscut, spre sfârșitul lunii august 1943, Partidul Comunist Român a stabilit legături și cu Palatul regal. Încă din septembrie 1940, între Antonescu și Palatul regal apăruseră o serie de fricțiuni, determinate de preluarea de către general a unora dintre prerogativele regale, de modul său neprotocolar și uneori vexatoriu de comportare în relațiile cu monarhul și cu reginamamă de excluderea sistematică a regelui de la luarea unor decizii². Pe parcurs, în condițiile înfringerilor militare suferite de Germania hitleristă și ale dezvoltării rezistenței antifasciste a forțelor patriotice din România, aceste fricțiuni s-au agravat, ciocnirile între cercurile Palatului și guvernul antonescian, între rege și mareșalul-dictator căpătînd accente cu un tot mai pronunțat caracter politic. Consilierii regelui erau din ce în ce mai îngrijorați de evoluția politică a țării și mai ales de soarta monarhiei. „Amestecat sau nu în treburile politice ale anilor din urmă — arăta unul dintre apropiații lui Mihai — monarhul va trebui să tragă consecințele. Opinia publică nu iartă regilor pasivitatea atunci cînd e în joc viitorul țării”.

Aceeași îngrijorare răzbate cu limpezime și din documentul **Consiliul de Coroană**, pe care l-am amintit și în care consilierii, pentru a-l determina pe rege să treacă la acțiune, arătau: „Nu numai Aliații, dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvînt că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială”. În continuare, consilierii se întrebau, pe bună dreptate: „Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidari-

tatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui?”.

Îndu-și seama, așadar, că rămînînd inactivă monarhia nu va supraviețui prăbușirii regimului antonescian, cercurile Palatului și-au pus problema găsirii căilor pentru scoaterea țării din război. Apropiații regelui au intensificat legăturile cu liderii diferitelor partide burgheze opoziționiste, au recrutat aderenți din rîndurile generalilor activi și de rezervă.

Interesat în depistarea oricărei nemulțumiri, în folosirea oricărei posibilități de a lăsa în regimul antonescian, P.C.R. a urmărit cu atenție evoluția atitudinii și frământărilor cercurilor Palatului. Partidul a sesizat că atragerea regelui (capul ostirii) alături de forțele patriotice oferea garanția că armata va sprijini unitar acțiunea insurecțională preconizată de comuști.

Sarcina de a lua legătura cu Palatul regal a fost încredințată lui Lucrețiu Pătrășcanu. Referindu-se la modul cum s-au stabilit primele contacte, Gheorghe Ionescu Bălăceanu, fostul șef al cancelariei mareșalului Curții regale, relatează: „Într-o dimineață, către sfîrșitul lunii august 1943, generalul Octav Ulea, care era maestru de ceremonii al Curții regale, mă cheamă la el și-mi spune că mă roagă să comunic mareșalului Curții, Ioan Mocsonyi-Stircea, o chestiune de mare interes pentru țară. Despre ce era vorba: vărul său, Lucrețiu Pătrășcanu, membru al conducerii partidului comunist, care activa în ilegalitate, primise sarcină din partea partidului să ia legătura cu Palatul pentru a comunica regelui Mihai probleme extrem de importante legate de existența și salvarea poporului român.

În aceeași dimineață am raportat lui Stircea întreaga convorbire, iar acesta i-a comunicat regelui. Din însărcinarea lui Mihai am fost trimis să iau imediat legătura cu delegatul partidului comunist, Lucrețiu Pătrășcanu, și să organizez o întrevvedere în seara aceleiași zile între el și Stircea, ca reprezentant al regelui. Întîlnirea a avut loc în strictă conspirativitate într-un apartament din Calea Moșilor 103³ și s-a prelungit de la ora 21.30 pînă spre miezul nopții. În seara următoare a avut loc o nouă întrevvedere, la care au luat parte Lucrețiu Pătrășcanu, Stircea, precum și șeful casei militare a regelui, generalul Constantin Sănătescu”⁴.

O bună perioadă de timp, aceste legături au constatat în cunoașterea reciprocă a pozițiilor față de diferite probleme politice și militare, față de soarta țării.

Într-un articol publicat de Ioan Massoff în decembrie 1944 pe baza unor relații ale lui Lucrețiu Pătrășcanu, se fac următoarele precizări în acest sens: „Prima întrevvedere a avut de scop clarificarea politică a poziției partidului comunist față de monarhie. Dl. Pătrășcanu a asigurat că deși principalul partidul comunist păstrează o atitudine republicană, socotește însă problema: monarhie sau republică o chestiune neactuală, iar în cazul

¹ *Drapelul*, nr. 158, din 3 iulie 1945.

² În legătură cu raporturile dintre I. Antonescu și rege, vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1969.

³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6 și 7-8/1969.

⁴ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 9, dosarul nr. 40.

în care regele va acționa pentru scoaterea României din războiul lui Hitler, partidul comunist, prin Comitetul său Central, înțelege să-l sprijine cu toată vigoarea¹. În primăvara și vara anului 1944 întâlnirile și discuțiile între reprezentanții partidului comunist și ai Palatului regal au devenit tot mai frecvente, ajungându-se, spre mijlocul lunii iunie 1944, la acceptarea, de către regele Mihai, a planului propus de P.C.R. care prevedea răsturnarea prin forță a dictaturii antonesciene².

P.N.Ț. și P.N.L. pentru și contra

Concomitent, au continuat tratativele și cu conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. În fața îndelungatelor tergiversări și subterfugii la care recurgea Iuliu Maniu, la 24 aprilie 1944 C.C. al P.C.R. a adresat o nouă scrisoare conducerii P.N.Ț. în care i se cerea să-și precizeze poziția față de propunerea privind crearea Frontului Național Antihitlerist. „Vă rugăm ca în termen de trei zile să ne răspundeți, fie în scris, fie verbal, prin mijlocirea delegatului nostru — care a stabilit cu dv. contact permanent — dacă DA sau NU conducerea P.N.Ț. este gata să adere la realizarea Frontului Național Patriotic al tuturor forțelor antihitleriste, trimițând unul sau doi delegați la comitetul lui de conducere [...]”. Dacă P.N.Ț., prin conducerea lui, va respinge într-o formă sau alta această propunere, C.C. al P.C.R. înțelege să-și reia întreaga libertate de acțiune. El va face răspunzători în fața poporului pe toți cei care sabotează unirea forțelor antihitleriste în împrejurările de față...³.

În condițiile când starea de spirit antifascistă a maselor se manifesta cu tot mai multă vigoare, când Frontul Unic Muncitoresc era înfăptuit, când prin constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist și a Coaliției național-democratice se realizase deja coalițarea unora dintre forțele politice antihitleriste, iar tratativele dintre P.C.R. și cercurile Palatului regal avansau spre încheierea unei înțelegeri, când chiar în sinul P.N.Ț. și P.N.L. se producea un proces de diferențiere, unele cadre orientându-se în sensul ieșirii grabnice din războiului împotriva Națiunilor Unite, liderii celor două partide burgheze au hotărât, pentru a nu rămâne în afara evenimentelor, să dea curs propunerilor comunistilor. Schimbarea atitudinii lor privind făurirea unei largi coaliții de forțe antihitleriste a fost, însă, determinată, în mare măsură, de evoluția evenimentelor internaționale: succesele hotărâtoare ale coaliției antinaziste, atât în Apus, cât mai ales în Răsărit, intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României și precizările făcute de guvernul sovietic, cu acordul Angliei și S.U.A., privind încheierea unui armistițiu, condițiile ferme exprimate de reprezentanții Națiuni-

lor Unite față de delegații trimiși de Maniu la Cairo cu scopul de a le obține ajutorul pentru a scoate România din război, toate acestea au silit conducerile celor două partide politice să acționeze pentru a nu rămâne izolate cu totul de marea majoritate a rezistenței antifasciste ale cărei forțe politice se coalescaseră în jurul P.C.R.

La sfârșitul lui aprilie și începutul lui mai 1944 a fost constituit un organism comun, format din reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. S-a creat un comitet central de acțiune în care cele patru partide erau reprezentate prin Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel-Petrescu, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu. Totodată, a fost alcătuit un birou, ca organ de acțiune al Comitetului, din care făceau parte Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bigu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudiță (P.N.Ț.), Bebe Brătianu și Gh. Zamfirescu (P.N.L.). După mai multe discuții, reprezentanții celor patru partide în Comitet au hotărât ca denumirea coaliției să fie: Blocul Național-Democratic. Documentul oficial de constituire a Blocului Național-Democratic îl reprezintă **Declarația** datată 20 iunie 1944, care prevedea:

1. Încheierea fără întârziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii), căutând a obține condițiile posibile cele mai bune.
2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.
3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării dreptului și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.
4. Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii conform cu interesele statului și poporului român⁴.

Prevederile **Declarației B.N.D.**, ca și ale procesului-verbal de constituire a Coaliției național-democratice reprezentau, de fapt, o sinteză a principalelor obiective de luptă propuse de Partidul Comunist Român în **Platforma din 6 septembrie 1941**, care au fost menținute cu consecvență în documentele elaborate ulterior de partid. Faptul că partidele burgheze fuseseră nevoite să-și însușească, până la urmă, obiectivele de luptă propuse cu ani în urmă de comuniști, ilustrează, deosebit de semnificativ, justetea orientării politice a P.C.R., capacitatea conducerii sale de a descifra sensul major al evoluției evenimentelor istorice.

Opoziția P.N.Ț. și P.N.L. față de intrarea în B.N.D. a partidelor și organizațiilor cu care P.C.R. colabora în cadrul Frontului Patriotic Antihitlerist și în Coaliția național-democratică, a făcut ca noul organism politic creat la 20 iunie 1944 să nu cuprindă **de jure** totalitatea forțelor antihitleriste din țară. P.C.R. a continuat însă colaborarea cu partidele și organizațiile naționale, patriotice rămase în

¹ Jurnalul de dimineață, nr. 38, din 25 decembrie 1944.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1974.

³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 33/1944.

⁴ România liberă, din 10 august 1944.

afara Blocului Național-Democratic. Fiind prezent în toate înțelegerile făurite din inițiativa și la insistențele sale și având rolul de avangardă, de dinamizator al tuturor forțelor care acționau pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă, P.C.R. a jucat rolul de liant între toate forțele politice democratice, patriotice, naționale.

Relațiile dintre elementele politice componente ale Blocului Național-Democratic n-au fost deloc simple și nici lipsite de divergențe. La ședințele ținute de reprezentanții partidelor din cadrul B.N.D. și cei ai cercurilor Palatului în perioada 20 iunie-23 August 1944, în timp ce delegații comuniști cereau urgentarea pregătirilor în vederea răsturnării regimului antonescian, cei ai P.N.Ț. și P.N.L. căutau să le întirzie cât mai mult, în speranța că mareșalul Antonescu se va hotărî pînă la urmă să încheie chiar el armistițiul cu Națiunile Unite. De altfel, Serviciul Secret de Informații arăta, într-o notă înaintată lui Antonescu la 26 iunie 1944, că „nodul gordian” al înțelegerii dintre partidul comunist și cele două partide burghize îl constituia faptul că în timp ce comuniștii urmăreau „crearea frontului democratic” ca o organizație de luptă imediată și eficace „împotriva conducerii și politici actuale de război a României”, național-fărăniștii și liberalii „privesc crearea frontului democrat” numai ca pe un moment pregătitor în vederea adoptării „unei formule de guvernare în momentul cînd situația internă se va schimba fundamental sub presiunea evenimentelor militare”¹.

Comuniștii în mijlocul armatei

Conștient că eliberarea patriei nu se putea realiza decît prin ridicarea la luptă a întregului popor român, a tuturor celor care erau capabili să dea o ripostă în forță regimului antonescian și alianței cu Germania hitleristă, P.C.R. a acordat o atenție deosebită armatei, pentru atragerea ei de partea forțelor patriotice. P.C.R. a desfășurat o susținută activitate în rîndurile armatei², atît pentru atragerea cadrelor de comandă (ofițeri superiori și generali), cît și a ostașilor de rînd la lupta cu arma în mînă pentru alungarea hitleriștilor din țară³. Astfel, într-un document din august 1943, conducerea partidului preciza: „Trebuie să căutăm să ne legăm cu cercurile militare și să le convingem că singura salvare pentru țară este de a ieși imediat din război, fiindcă continuarea războiului alături de Hitler, sub orice formă, duce la ruina și distrugerea țării, a armatei și la jertfe

inutile de sute de mii de oameni. Trebuie să căutăm drumul la toate persoanele care au fost scoase [de Antonescu — n.a.] din armată [...] Asta [în] chestia de virfuri, care au cuvînt hotărîtor în evenimentele ce vin. Însă trebuie pus și jos, ca sarcină, munca patriotică de agitație și de organizare în armată, folosind și formele concrete ale subminării mașinii de război”⁴.

În septembrie 1943, dezbătînd din nou problema muncii în rîndul militarilor, conducerea P.C.R. sublinia că „cea mai mare atenție trebuie dată în primul rînd armatei, fără care nu putem face nimic...”⁵. În martie 1944, P.C.R. adresa un apel comandanților de mari unități, generalilor, ofițerilor, tuturor soldaților armatei române în care arăta: „Interesul suprem național cere ca România, fără nici o întîrziere, să rupă alianța cu Hitler și să întoarcă armele împotriva nemților, dușmanii comuni ai Națiunilor Unite și ai României. Numai astfel salvăm viitorul țării, al poporului, al armatei [...] Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborît. Pentru aceasta, armata trebuie să se unească cu toți patrioții. Nici o clipă nu e de pierdut. E momentul acțiunii. Armata și comandanții ei poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-și îndeplinească imediat datoria patriotică. Poporul nu va uita niciodată pe cei ce au fost alături de el în ceasul decisiv”⁶.

Atragerea generalilor și ofițerilor superiori alături de forțele patriotice a fost facilitată de înțelegerea dintre partidul comunist și regele Mihai, comandantul suprem al armatei. Un rol însemnat în acest sens l-a avut generalul C. Sănătescu, care, în calitate de șef al Casei militare a regelui, a putut contacta un număr important de comandanți de mari unități, atît din interior, cît și de pe front.

Printr-o activitate îndelungată și asiduă, P.C.R. a reușit să coaleză în jurul său toate forțele patriotice ale țării. Punîndu-i în față un program lucid de acțiune, comuniștii au transformat această coaliție de forțe în factorul hotărîtor al victoriei din august 1944. Spre deosebire de soluțiile preconizate de alte forțe politice, caracterizate prin oscilări și o abordare unilaterală, programul propus de P.C.R. viza ansamblul problemelor naționale, avînd la bază o viziune realistă și de perspectivă ce izvoră din cunoașterea și aprecierea temeinică a situației interne și internaționale.

La jumătatea lunii august 1944, toate pregătirile în vederea declanșării insurecției erau încheiate. Se aștepta doar momentul favorabil pentru a se trece la acțiune. Desfășurarea evenimentelor⁷ a adus nu numai o încununare a uriașului efort al comuniștilor, dar și o confirmare magistrală a justeței liniei politice a P.C.R.

¹ Arhiva M.A.I., fond Prefectura Poliției Capitalei, Direcția Poliției de Siguranță, dosarul nr. 9 300 A., rol. 27.

² Vezi pe larg această problemă în: general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu: *Activitatea Partidului Comunist Român în armată. 1921-1944*. București, 1974.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 3/1967 și 8/1974.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 81.

⁵ Loc. cit., fondul nr. 1, mapa 89.

⁶ *România liberă*, nr. 3, din 22 martie 1944.

⁷ Pentru desfășurarea insurecției, vezi *Magazin Istoric*, nr. 7-8/1969 și nr. 8/1974.

Noi relatări despre 23 AUGUST 1944
în paginile presei mondiale

L'OSSERVATORE ROMANO:

„Trupele române au eliberat Capitala”

CRISTIAN POPIȘTEANU

Acel eveniment epocal al istoriei noastre de acum 32 ani, precum și impactul său favorabil în dezvoltarea ulterioară a ofensivelor coaliției antihitleriste din cel de-al II-lea război mondial și-au găsit o bogată reflectare în presa internațională a vremii. Amplu investigată de istoriografia românească, inclusiv în coloanele revistei noastre¹, această sursă documentară dă la iveală noi și noi comentarii de prim ordin.

Pe lângă extrasele din presa elvețiană și turcă pe care le publicăm în acest număr pentru prima oară, iată și rezultatul unui studiu făcut la sfârșitul anului trecut în arhiva cotidianului *L'Osservatore Romano*².

Între 25 august-25 septembrie 1944, ziarul catolic a publicat 20 informații, comentarii, articole despre evoluția României după 23 August 1944, privită, desigur, din punctul de vedere al Vaticanului. Vineri 25 august, *L'Osservatore Romano*, consacră principala sa rubrică, *Perspective*, din prima pagină trecerii României în coaliția Națiunilor Unite, subliniind că „această continuare a luptei comune alături de Aliați pune capăt pe neașteptate situației în care s-a aflat România după pierderile teritoriale pe care le-a suferit în 1940 și care și-a găsit corespondentul intern în șocul dictaturii lui Antonescu”. După ce face o trecere în revistă a

poziției României după primul război mondial, menționând că „țara a sprijinit în cadrul organismelor internaționale politica Franței și Angliei, ceea ce corespundea propriilor interese” și „a fost un membru important al Înțelegerii Balcanice și al Micii Înțelegeri”, cotidianul catolic se ocupă de dramaticele evenimente ale venirii la putere a Gărzii de fier și a lui Antonescu, ca și de starea de izolare internațională prin care România a căzut sub dominația puterilor Axei, și în primul rând a Germaniei hitleriste. Reamintind situația impusă țării noastre prin „arbitrajul” puterilor fasciste de la Viena³, din 30 august 1940, *L'Osservatore Romano* conchide: „Cum e ușor de înțeles, o atare sentință nu a fost bine primită în România, unde chiar un comunicat oficial anunța că tratativele de la Viena s-au desfășurat în condiții ce au obligat România să aleagă „Între menținerea existenței sale politice și eventualitatea de a dispărea”.

Referindu-se în continuare la știrile încă insuficiente despre evenimentele petrecute în ultimele zile la București, ziarul scria: „În ultima vreme, multe voci și multe supoziții afirmaseră că România dorește să iasă din război”. Același articol se ocupă de „mesajul pe care regele Mihai l-a adresat poporului său”, subliniind că „e interesant de reținut ideea că România nu recunoaște arbitrajul de la Viena, și că, sprijinită de Națiunile Aliate, va trece peste frontierele care i-au fost impuse.

De fapt una dintre prevederile acordului de armistițiu stabilește nu numai că România va suspenda imediat orice ostilități cu Rusia, Anglia și Statele Unite, dar că a hotărât, de asemenea, să devină aliata Națiunilor Unite”.

„Prin urmare, remarcă *L'Osservatore Romano*, războiul nu a luat sfârșit în România, dar și-a aflat un nou obiectiv pe care prezența trupelor germane pe chiar teritoriul național îl face iminent”.

Tot la 25 august, oficiosul Vaticanului anunța într-o știre amplă formarea noului guvern și „mobilizarea tuturor forțelor națiunii pentru a lupta alături de armatele aliante”.

În ziua de 26 august la rubrica *Noutăți internaționale*, patru lungi relatări aveau ca subiect România. Erau reproduse largi pasaje din proclamația regală în care se afirma hotărârea poporului român de a-și lua soarta în propriile mâini, de a-și apăra independența națională și de a lupta alături de

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 7-8/1968 și nr. 8/1974.

² Organul oficial de presă al Vaticanului, fondat acum 115 ani — n.a.

³ Vezi în acest sens *Magazin Istoric*, nr. 8/1975.

Aliați pentru eliberarea întregului teritoriu al Transilvaniei. În aceeași relatare se spunea: „Potrivit telegramelor agenției Reuter, germanii vor opune rezistență armatei române și ciocniri ar fi fost deja semnalate în diferite puncte din țară”.

Ziarul de la Roma reproducea de asemenea comunicatul agenției de presă oficială germane D.N.B. care, anunțând întreruperea oricăror comunicații între Berlin și București, făcea un apel disperat la organizarea unei lovituri de stat contra „noului guvern, în realitate condus de comuniști”.

Erau publicate telegrame de presă despre pozițiile oficiale ale U.R.S.S., Angliei și Statelor Unite ale Americii care își exprimau satisfacția în urma cuceririi radicale intervenției în România.

În același ziar erau citate declarația secretarului de Stat al S.U.A., Cordell Hull, făcută la o conferință de presă în care se spunea: „România poate de acum înainte să-și aducă contribuția sa la cauza Aliaților”, precum și comunicatul Comisariatului Afacerilor Externe al U.R.S.S., care reafirma că „guvernul sovietic nu are nici o pretenție teritorială asupra României și nu intenționează să intervină în ordinea socială existentă în țară. Redobândirea independenței de către România este considerată esențială de guvernul sovietic”.

La 27 august, în comunicatul **Situația diferitelor fronturi**, se anunța „bombardarea orașului București de către avioanele germane” și se releva o știre oficială din surse sovietice despre pierderile germane pe frontul românesc: 205 400 morți, răniți, dispăruți, după 5 zile de lupte (știrea se referea la dezvoltarea ofensivei sovietice începută la 20 august în sectorul Iași-Chișinău de Fronturile II și III ucrainene și care a avansat cu maximă rapiditate, în convergență cu acțiunea insurecțională declanșată la 23 august).

Într-o relatare din aceeași zi, sub titlul **România declară război Germaniei**, ziarul își informa cititorii că mari manifestații ale populației care a salutat această hotărâre a guvernului au avut loc în principalele orașe ale țării.

Apoi **L'Osservatore Romano** scria, citind surse britanice, că „trupele române au eliberat Capitala de toate forțele străine”, și că „armata română a pătruns în Transilvania pentru a alunga trupele ungare”.

În zilele și săptămânile următoare, organul de presă al Vaticanului s-a referit la tratative și la convenția de armistițiu de la Moscova și la desfășurarea operațiilor militare româno-sovietice împotriva ocupanților hitleriști și horthyști. La 19 septembrie 1944, **L'Osservatore Romano** transmitea o știre din București despre declarația ministrului de Externe român privind „dorința profundă a României de a trăi în cele mai bune raporturi cu poporul rus, de a nu mai permite ca relațiile cu Uniunea Sovietică să fie tulburate și de a realiza o reală colaborare cu Anglia, S.U.A., Franța și celelalte națiuni unite în opera de reconstruire a lumii”.

ELVEȚIA:

„Una din datele cruciale”

Neutră în toată perioada desfășurării celui de-al doilea război mondial, Elveția nu a rămas, însă, străină de multitudinea de evenimente ce se petreceau pe aproape întregul glob. Cu toate că, din rațiuni de securitate a statului, Consiliul federal și autoritățile militare au instituit un control asupra știrilor publicate, momentele cele mai importante legate de mersul războiului au fost cunoscute de opinia publică. Era firesc ca memorabilul eveniment al insurecției naționale armate antifasciste și antilmperialiste desfășurată în România în august 1944 să-și găsească o amplă reflectare și în presa elvețiană a timpului.

Reproducem, în cele ce urmează, pentru întâia oară în România, câteva extrase din articolele publicate atunci, despre istoricele evenimente petrecute în țara noastră. Din multitudinea de publicații elvețiene¹ am consultat numai ziarele cu cele mai mari tiraje, exprimând diferite tendințe politice din „țara cantoanelor”.

Dalia POPESCU

Joi, 24 august 1944

După părerile de aici, [New York — n.r.] întreaga politică germană în Balcani a devenit de nesușinut. Cu toate că oficial, din partea Aliaților nu s-au dat încă lămuriri, desfășurarea evenimentelor din ultimele zile arată cât de mult va influența pasul României. De pe acum se poate spune că armata germană din Balcani va fi pierdută când România, cu puterea sa de luptă se va întoarce împotriva Germaniei [...] Faptul că Radio București și-a continuat emisiunea fără întrerupere, arată că guvernul român are cel puțin pentru moment, situația în mână.

(Basler Nachrichten, corespondență din New York)

La București [...] România a răsturnat regimul supus germanilor, a încheiat un armistițiu cu Aliații și, așa cum a proclamat tânărul rege Mihai, a început colaborarea cu Națiunile Unite.

(Basler Nachrichten, ediția de dimineață)

Forțele militare române rămân mobilizate. Ar fi avut loc lupte între ele și germani. Anunțul încheierii armistițiului cu U.R.S.S. a provocat manifestații populare. Clădirea Legației Reichului e supravegheată de cordoane

¹ În Europa, Elveția deține recordul numărului de ziare pe cap de locuitor — n.r.

de trupe. Se pare că mareșalul Antonescu și membrii guvernului său, ca și mai multe oficialități române, ar fi arestați. Radio București este în minile noului guvern. Postul german de bruiaj artificial a început să bruieze transmisia Bucureștiului imediat după proclamația regelui Mihai [...] Se precizează, din sursă sigură, că forțele române armate au primit ordinul să înceteze focul contra Sovietelor [...] România a oferit tot sprijinul său Națiunilor Unite. În Basarabia, coloanele ruse avansaseră fără să întâmpine rezistență. Lupte între germani și români ar fi în curs în portul Constanța, iar la frontiera ungară¹ ar avea loc, de asemenea, ciocniri de trupe.

În sud-estul Europei, gestul României a fost pentru Germania o lovitură poate mai dură decât a fost în urmă cu un an cea a Italiei. De ieri, s-a declarat război între foștii aliați și cea mai mare confuzie pare să domnească de partea germană. Se pare că trupele române ar fi alungat pe nemți din București și 12 divizii ale Wehrmachtului ar fi încercuite de ruși între Nistru și Prut.

(La Suisse)

România, care a încheiat armistițiul, merge mai departe, transformând într-un fapt îndeplinit dorința de a scăpa din încercuirea germană. Hotărîrea României demonstrează că Europa dependentă de Germania s-a transformat într-o regiune vulcanică.

(National Zeitung)

Ieșirea României din război este o nouă breșă deschisă în lagărul Reichului. Este poate semnalul pe care îl așteaptă Finlanda obosită și Bulgaria încă ezitantă. Germania a pierdut astăzi petrolul de la Ploiești și mîine va pierde hegemonia în Balcani.

(Gazette de Lausanne)

Vineri, 25 august 1944

România a preferat să nu mai riște noi pierderi de prestigiu și, cum se spune la Londra, „ea și-a luat soarta în propriile-i mâini“. Armata sa va lupta contra celui de-al treilea Reich și a aliaților săi [...] Impresia pe care a făcut-o această decizie rapidă asupra opiniei publice londoneze este enormă. Din punct de vedere politic, gestul României lasă să se vadă prăbușirea sistemului hitlerist al alianțelor în Balcani. Din punct de vedere militar, flancul sudic al Frontului german de Est s-a prăbușit pînă la Marea Neagră și se află suspendat în gol.

(Gazette de Lausanne, corespondență din Londra)

Pașul României a fost cu totul neașteptat, astfel încît [...] fiecare flanc german și-a pierdut apărarea [...] O retragere va folosi puțin germanilor, deoarece ei au puține mijloace de transport, într-o țară care este plină de ură și dușmănie față de aliații anteriori. Toate rapoartele de front vorbesc despre ciocnirile grele dintre trupele române și germane.

(Neue Züricher Zeitung)

¹ Se referă la frontiera impusă României prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940 — n.r.

Încă de la începutul lui iunie, reprezentanții celor 4 mari partide de opoziție și anume, Maniu, pentru țărăniști, Brătianu, pentru liberali, Petrescu, pentru socialiști și Pătrășcanu, pentru comuniști au semnat o înțelegere în care au promis să se sprijine între ei, pentru a îndepărta regimul autoritar, a instaura un regim democratic și a obține pacea cu Aliații.

(Der Bund)

Pentru Aliați, ceea ce contează în prezent este de a exploata la maximum beneficiul considerabil pe care îl oferă din punct de vedere militar ieșirea din război a României. Nu încapă nici o îndoială că prăbușindu-se în Balcani acest prim pilon al „ordinii“ germane, se dărmă întregul dispozitiv strategic al Reichului în această peninsulă. Fără ajutorul român, germanii nu vor mai putea menține nici Grecia, nici Iugoslavia.

(Feuille d'avis de Neuchâtel)

Poporul român, care a trebuit să suporte sacrificii grele pentru o cauză care nu corespondea deloc aspirațiilor sale, aștepta cu nerăbdare momentul în care putea să-și regăsească calea politicii sale tradiționale [...] Alături de tehnicieni, în cea mai mare parte militari, reprezentanții celor 4 partide — țărănist, liberal, socialist și comunist — respectiv d-nii Maniu, Brătianu, Petrescu și Pătrășcanu, dau guvernului un caracter de uniune națională.

(Journal de Genève)

Azi dimineată, aspectul Bucureștiului era calm. Ieri au avut loc manifestații de bucurie, dar azi dimineată, începînd de la ora 8, orașul, aflat în stare de asediu, este parcurs neîncetat de patrulare militare, deoarece există teama unei reacții a trupelor germane care ieri seara erau încă în împrejurimile Capitalei [...] Îngă aeroporturile Băneasa, Florești și Pipera, precum și în regiunea petrolieră Ploiești [...] Se crede că ele sînt în mare parte dezarmate, deoarece aceste regiuni au fost încercuite de trupele române, alertate de două zile.

(Tribune de Genève)

Neașteptat, ca un fulger din senin, în orele tirzii din seara zilei de miercuri a venit de la București vestea care comunica lumii schimbarea politicii românești, o schimbare care leagă România de Națiunile Unite și o transformă în dușmanul celui de-al treilea Reich. Această veste a sosit pe neașteptate, dar nu a uimit, cel puțin pe aceia care cunosc situația din această parte a Europei.

(St. Galler Tagblatt)

Simbătă, 26 august 1944

Radio București anunță că la aflarea veștii despre ruperea relațiilor dintre România și Reich, manifestații de entuziasm s-au desfășurat în Capitală.

(Tribune de Genève)

Duminică, 27 august 1944

Germanii se bat contra forțelor armate române ca și împotriva unei întregi națiuni ostile care va împiedica probabil toate comunicațiile lor cu frontul și cu Grecia, și care, în orice caz, va face tot posibilul pentru a împiedica luarea petrolului, a produselor agricole și a altor bunuri [...] În cursul nopții de 24 spre 25 august, trupele române s-au separat de vechii aliați de arme, au trecut Siretul pentru a constitui un baraj de artilerie care să împiedice orice retragere a germanilor spre vest. Comandamentul român semnalează înaintarea a 4 divizii române spre est, cu misiunea de a împiedica diviziile germane în eventualitatea că ar reuși să scape din încercuirea dintre București și Ploiești.

(Journal de Genève)

Ieșirea din război a României este marele eveniment al săptămânii [...] Noul guvern român numără un comunist în rândurile sale.

(Voix ouvrière)

România este prima care a avut curajul să rupă direct legăturile cu puternicul protector german [...] La drept vorbind, decizia nu are nimic surprinzător. De mult timp se știe că românii vor folosi prima ocazie favorabilă pentru a se ridica contra germanilor. Guvernul dictatorial al mareșalului Antonescu, instaurat în epoca în care Hitler impunea voința sa în cea mai mare parte a continentului european, nu s-a bucurat niciodată în țara sa de popularitate.

(Tribune de Lausanne)

Luni, 28 august 1944

Hitleriștii au trecut Bucureștiul prin foc și au aruncat bombe asupra orașului. Guvernul Antonescu a fost arestat și internat în Palatul regal¹. În afară de aceștia au fost arestați șeful Misiunii militare germane la București, generalul Hansen, și membrii anturajului său. Trupele române au ocupat trecătorile Carpaților.

(Basler Nachrichten)

Dezordinea armatei germane în România se accentuează. Garnizoanele germane, încercuite de un foc concentric de artilerie, suferă pierderi foarte mari. Nu mai există front continuu în România. Înaintarea rusească în direcția sud-vest se desfășoară de la Focșani la Galați cu o astfel de viteză încât corespondenților de front le este dificil să le urmărească. Buzăul este deja încercuit la nord. Prin radio, avangardele blindate semnalează: „noi sîntem aproape de Ploiești; ne

apropiem de oraș și cavaleria română ne deschide drumul“.

(Tribune de Genève)

Săptămîna care a trecut va fi una din cele mai memorabile ale giganticei încăierări; 23 august va rămîne una din datele cruciale, simultan la vest și la est. Fortăreața germană — nu mai trebuie să vorbim de fortăreața Europei — a primit două lovituri care se vor dovedi mortale: opera de eliberare franceză și decizia României de a disocia destinul său de cel al Reichului. La vest, Franța — acest gaj foarte reprezentativ al victoriilor germane — alungă năvălitorul cu ajutorul Aliaților. La est, petrolul — acest nerv al războiului modern — este răpit armatelor hitleriste. Parafrăzîndu-l pe Goethe am putea spune ca poetul german: în această a 259-a săptămîna de război a început o nouă epocă în istoria lumii². În orice caz, războiul s-a schimbat.

(L'Impartial)

Marți, 29 august 1944

Membrii Statului major român care coordonează operațiile trupelor sale cu înaintarea unităților sovietice în direcția Capitalei, declară: Bucureștiul, Valahia, Dobrogea și Oltenia, unde au fost cantonate puternice grupări germane, sînt în prezent complet sub controlul românilor.

(Tribune de Genève)

De la capitularea Italiei, în septembrie 1943, Germania nu a mai suferit o lovitură atît de dură pe plan politic și militar [...] Ieșirea României din război face Pactul tripartit fără obiect de acum încolo [...] România, piesă importantă în dispozitivul german, care acoperea Balcanii, a deschis o breșă mortală în sistemul de apărare al „Fortăreței Europei“.

(Journal de Genève)

Miercuri, 30 august 1944

O întreagă divizie germană, dintre cele mai bune, a fost încercuită de trupele române în regiunea Ploiești. În timp ce românii string încercuirea germanilor care se cramponează de terenurile petrolifere, rușii pătrund de-a lungul șoselei principale și a căii ferate pentru a stabili joncțiunea lor cu forțele române. În cîmpie, trupele ruse continuă să se apropie de Ploiești și București fără a întîlni multă opoziție.

(La Suisse)

¹ În realitate, în noaptea de 23/24 august, demnitarilor arestați au fost preluși de o formațiune de luptă patriotică și duși în casa conspirativă a P.C.R. din Vatra luminoasă — n.r.

² Cuvinte rostite de celebrul scriitor după bătălia de la Vainy, din septembrie 1792, cînd armata revoluționară franceză a oprit înaintarea trupelor prusiano-austriace. De aici, și de astăzi, începe o epocă nouă în istoria lumii“.

TURCIA:

„Prin acțiunea României — sfârșitul războiului va fi înlesnit și grăbit”

Prof. dr. TÜRKKAJA ATAÖV
Facultatea de științe politice,
Universitatea din Ankara

Între Turcia și România au existat strinse raporturi de prietenie în perioada dintre cele două războaie mondiale. În octombrie 1933, între țările noastre a fost încheiat un Tratat de prietenie veșnică, neagresiune, arbitraj și conciliațiune, în care se statua că legăturile de prietenie dintre cele două țări vor fi „perpetui”. Inițiatorul acestui tratat, ministrul român al Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu s-a bucurat de mult respect din partea cercurilor politice din Turcia.

Istoricul eveniment care a avut loc la 23 August 1944 în România a fost întâmpinat cu bucurie și simpatie în țara noastră. În acele zile, în întreaga presă turcă au apărut, sub titluri mari și pe primele pagini, știri despre formarea unui nou guvern român, despre luptele împotriva trupelor hitleriste și sprijinirea cauzei Alianților: „Românii de partea Națiunilor Unite”; „Românii au ocupat trecătorile Carpaților”; „Numărul prizonierilor germani luați de români atinge cifra de 50 000”; „Românii au blocat zona petrolului de la Ploiești”; „Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră e curățat de trupele germane”.

O largă reflectare și-au găsit evenimentele de la 23 August 1944 într-un comentariu apărut în numărul din 25 august 1944, al ziarului *Aksam*, sub semnătura lui Necmettin Sadak, mai târziu ministru al Afacerilor Externe. După ce sublinia că 23 August reprezintă o dată care va ocupa un loc de frunte în istoria ultimei faze a războiului, autorul făcea remarcă: „[Pentru germani] pierderea României va constitui un început al pierderii Balcanilor, va provoca prăbușirea grăbnică a Bulgariei și a Ungariei [...]”. Retrăgerea României din război [...] e un eveniment deosebit de fericit. Iată

de ce, opinia publică din Turcia resimte o deosebită satisfacție”.

Evenimentele din acea zi istorică au fost comentate pe larg și în ziarul *Vatan*. În numărul din 25 august 1944, publicația amintită a reproduș, într-un articol despre România, un fragment dintr-o emisiune a postului de radio București, care avea următorul conținut: „...Muncitorii, luptați pentru o Românie democratică. Jos cu hitleristii. Trăiască prietenia sinceră cu Sovietele. Trăiască România independentă, democratică și liberă”. Într-un alt articol, apărut în același număr al ziarului, se aprecia că cel mai important eveniment în Balcani era cucerirea din România, care aducea mari servicii cauzei Puterilor Aliate, reușind să asigure armatei roșii contactul cu frontul iugoslav și să facă imposibilă rămânerea germanilor în insulele din Marea Egee, în Grecia și în Albania. Ziarul respectiv a publicat și un articol al unei gazete române, sosită în vizită în Turcia și în care se spunea, între altele: „Pot să reinviu înaintea ochilor emoția simțită de națiunea română în noaptea istorică de 23 August [...]”. În acea noapte, românii nu s-au mai despărțit de aparatele de radio [...] Simțeam hotărârea și speranța de a trăi o viață nouă”.

În numărul din 25 august 1944 al ziarului *Ulus* a apărut un articol semnat de cunoscutul scriitor turc Falih Refke Atay, în care se sublinia că cei care au venit la putere în România după 23 August „erau împotriva războiului [hitlerist — n.r.] încă din prima zi”. „Mulți dintre luptătorii români pentru libertate — se spunea în continuare în articolul menționat — au fost uciși [...] de către Garda de fier. Nu încapă nici o îndoială că România, aflată sub un regim de suveranitate națională, va deveni un reprezentant de nădejde al Alianților și al păcii în Balcani”. Nadir Nadi, redactor șef al ziarului *Cumhuriyet*, remarcă și el în cuprinsul unui articol că România nu avusese nici o vină în pregătirea și izbucnirea acestui război. Într-un alt comentariu apărut în același ziar, în legătură cu efectele economice și militare ale actului de la 23 August, se menționa că Germania a pierdut trei milioane tone de petrol, pe care-l lua în fiecare an din România și că, în noile condiții ea va fi obligată să se retragă din Balcani, deschizând Alianților drumul spre Europa Centrală. Prin această ultimă acțiune a României, „drumul spre sfârșitul războiului va fi înlesnit și grăbit”. La rîndul său, ziarul *Vakit* din 25 august 1944, aprecia evenimentele din România ca pe „o puternică lovitură dată Germaniei”.

Poporul român a urmărit, de asemenea, cu interes evenimentele care se petreceau în acea perioadă în Turcia. În *Buletinul Agenției Anatoliei* din 21 august, de exemplu, se sublinia că decizia Turciei de a întrerupe relațiile diplomatice și economice cu Germania, luată la 2 august 1944, a fost întâmpinată cu satisfacție de opinia publică din România.

Împrejurările istorice — mai cu seamă poziția imperiilor străine de atunci, care nu vedeau deloc cu ochi buni formarea statelor naționale — au dus la dispariția statului unitar centralizat prin asasinarea mișlească a lui Mihai Viteazul. Dar ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlîntate în înseși singele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor!

NICOLAE CEAUȘESCU

MIHAI VITEAZUL despre el însuși

În pribegia de la începutul anului 1601¹, Mihai a adresat căpetenilor Ligii Creștine² un memoriu în care și-a povestit faptele de la dobîndirea domniei pînă la realizarea unirii și apoi destrămarea ei, prin trădarea și adversitatea celor care trebuiau să-l sprijine. Este, cum l-a definit N. Iorga, o adevărată istorie a lui Mihai Viteazul scrisă de el însuși. Din memoriul care a ajuns la marele duce al Toscanei, desprindem cîteva fragmente³, privitoare la momentele mai însemnate ale istoriei lui Mihai.

Îată cum înfățișează voleyodul închegarea coaliției antiotomane a celor trei țări române, în toamna anului 1594:

...Băgai eu de seamă că [turcii] poartă gînd rău, spre paguba și nimicirea creștinilor; mă gîndii atunci [...] să mă alătur la creștinătate, în pofida lor. Pentru asta, mă rugai lui Dumnezeu să-mi dea o bună inspirație, ceea ce se și împlîni.

După ce a plecat Sinan pașa să ocupe Győrul [cetate din Ungaria] și după ce l-a ocupat, sultanul îi porunci ca, împreună cu tătarii, să intre în Ardeal și să-l ia și să ierneze acolo. În același timp, trimisese poruncă la mine și la Aron vodă [Tiranul, domnul Moldovei], astfel zicînd: „Mihailă vodă, ai să știi că îți

poruncesc că trebuie să te orînduiești cu toți oamenii din țara ta, laolaltă, cu mari și mici, și cu toți turcii ce se află acum în țara ta, și că încă trebuie să dau poruncă sangeacilor din Vidin și de Nicopol și pașei de Silistra, și lui Mihaloglu, care e capul akiingilor, cu toți ceilalți turci și tătari care sînt în Dobrogea, că trebuie să se unească cu tine spre a merge împotriva Ardealului, și că Aron din Moldova trebuie să intre și el, din partea lui, ca să nimicească acea provincie, așa încît să nu mai rămînă piatră pe piatră”, căci sultanul voia s-o împoporeze cu alți oameni.

Atunci chibzuii eu bine această întreprindere și trimisei de sîrg cîțiva din boierii mei de seamă la Aron vodă, să-i spună că nu se poate să tragem sabia împotriva creștinilor, căci aceasta n-o vrea Dumnezeu, ci, ca creștini, ar fi mai bine să ne unim cu ei și să apucăm armele împotriva dușmanului creștinătății. Totodată, dădui de știre ardelenilor despre toate. Nu numai că n-am vrut să ascult poruncile turcului, ci prinsei armele împotriva lor, pusei să omoare pe toți turcii care se găseau în Țara Românească [13 noiembrie 1594] și erau mulți la număr, de n-a scăpat nici unul.

Campania din anul 1595 ocupă un loc central în memoriul lui Mihai. În cadrul ei, luptele de la Călugăreni⁴ și Tirgoviste sînt descrise deosebit de viu:

...Fui încunostințat că turcii se pregăteau în toate fortărețele lor de la hotarele Dunării; atunci mi-am împărțit oamenii și trimisei o parte din ei la Brăila, alta la Cerveana, a treia la Turtucaia și a patra la Nicopol, cu porunca ca oriunde vor atinge satele turcilor trebuie să le prade, să le ardă și să-l ucidă; și așa făcură.

După ce Sinan pașa înțelese de aceste mari pagube și ruine, dădu poruncă să se adune o oaste mare ca să vie cu ea asupra mea, în Țara Românească. Ajungînd la Ruscuc, se apucă să facă un pod peste Dunăre, pe care să poată trece cu oamenii săi la Giurgiu și să intre în Țara Românească. După ce fu făcut podul, veni însuși în Țara Românească și tăbări la un sat zis Călugăreni. Atunci, după ce mi se aduse vestea, plecai inimos să-l întîlnesc cu acei puțini oameni ce-l aveam, și, cînd ajunsei la Călugăreni, aflai că toți sînt gata de luptă; deci, eu, chemînd numele lui Dumnezeu, mă încăierai cu ei într-o bătălie în așa fel, că ținu toată ziua, unde făcui mare pagubă turcilor, spre rușinea lui Sinan pașa, căci în lupta aceea însuși Sinan pașa se prăvăli de pe cal într-o mlaștină foarte întinsă, de unde cu mare greutate fu scos; așa că în acea

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1972.

² Alcătuită în 1571 dintr-o serie de state europene, sub patronajul Papei; suveranul Sfîntului Imperiu era considerat comandantul ei de drept.

³ Textul a fost selectat și prezentat de Al. Matei.

⁴ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1975.

bătălie au fost omorîți patru pași și șapte sangeaci și am cîștigat 15 tunuri și un steag verde al profetului lor, Mohamed, mult prețuit de dinșii și foarte respectat, pe care l-am trimis Măriei Sale Împăratului [Rudolf II] [...]. Și după ce Sinan a îndurat o așa batjocură de la noi, se minie foarte; și așa se hotărî, să pornească cu toți ai săi asupra noastră; deci eu, văzînd că nu voi putea ține piept, venii la Tirgoviște, și atunci Sinan pașa se duse la București, unde făcu o cetățuie de lemn. În același timp, îl încunoștinai de toate pe Sigismund [Báthory], pe care-l rugai că trebuie să-mi vie într-ajutor. Într-aceea, fiindcă nu eram sigur nici la Tirgoviște, mă retrăsei sub munți, la hotarele țării mele, iar Sinan

noastră, ne oprirăm să batem cetatea Tirgoviștei, pe care, cu mila lui Dumnezeu, în cîrînd o avurăm în minile noastre, în care erau o mie de turci, toți ostași buni, din care nici măcar unul nu a scăpat. Pe urmă, am plecat numaidecît la Giurgiu, iar despre ce am făcut după ce am ajuns acolo, nu se mai cuvine să mai povestesc, pentru că știu că toată lumea le-a aflat de la cei mulți care au fost de față, precum și tot ce am făcut pentru creștinătate. Acolo se făcu o mare pagubă și un mare omor turcilor, și fu cucerită și cetatea Giurgiului.

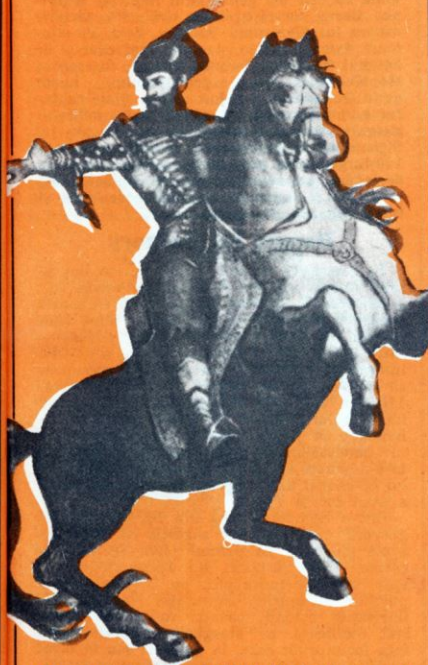
Acuma, oricine va putea cunoaște cită pagubă am făcut dușmanului și cită slujbă creștinătății, înfrîngînd atîta țară, începînd de la hotarele Ardealului pînă unde se varsă Dunărea în Marea cea Mare, ostendîndu-mă zi și noapte, fără să fi avut pace sau odihnă, nici în vreme de vară, nici de iarnă, necruțînd nici cheltuială, nici altele, nici primejdie de orice fel.

Multe pagini ale memoriului sînt consacrate făuririi celei dinții uniri politice a românilor, ca și expunerii intrigilor care au culminat cu răscoala nobilimii maghiare din Transilvania, în septembrie 1600, care a fost începutul căderii lui Mihai. Iată ultimele evenimente:

Acuma, oricine poate vedea prin ce trădare [nobilii unguri] m-au rușinat și l-au păgubit pe Măria Sa Împăratul și pe toată creștinătatea. Atunci eu, văzînd că lucrurile mergeau spre un sfîrșit rău, mă retrăsei cu acea puțină călărie ce o aveam și mă dusei la Făgăraș și văzînd țara toată ridicată asupra mea, mă gîndii că eu o fac din porunca Măriei Sale Împăratului. [...] Pe urmă, au venit în Alba Iulia, unde pe tot italienii, grecii, românii și sîrbi, cu familiile lor, pînă la pruncii de țîță, pe toți îi trecură prin ascuțișul sabiei; și se duseră, de asemeni, și la spitale, și făcură același lucru; încă și în biserica mea, pe care o clădisem mai înainte¹, au intrat și au dezgropat oasele lui Aron vodă, care de atîta timp era înmormîntat, și ale altor boieri de-ai mei, și le-au azvîrlit, afară; așa neomenie n-au făcut nici păgîinii! Cînd ajunsei, apoi, la Făgăraș, m-am întîlnit cu oamenii mei, care veneau din Moldova, care se strîseră în jurul meu ca să m-apuc cu ei împreună, să mă răzbun de rușinea ce mi s-a făcut, fiind gata a muri fiecare pentru mine. Îi îndemnai să se liniștească, fiindcă nu se cuvine ca noi să mergem împotriva domnului meu², și așa mă ridicai din Făgăraș și mă dusei sub munții Brașovului, de unde trimisei soli la George Basta, ca să aflu pricina celor întîmplate, iar Basta îmi trimise pe Sebastian Tököl și pe Miclăuș Vitéz, care cerură ca din nou să jur și să le dau pe fiul meu spre a-l trimite la Măria Sa, care îmi aduseră și scri-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1975.

² În virtutea tratatelor încheiate cu Rudolf II, Mihai îl considera pe acesta suzeranul său.

Legendarul domnitor al Țării Românești așa cum și l-a imaginat pictorul M. Lapaty

veni după mine la Tirgoviște, unde de asemenea ridică o cetățuie de pămînt, însă unde nu petrecu multă vreme, căci sosi și Sigismund cu oastea sa, împreună cu ajutorul trimis de Măria Sa Împăratul, de unde plecărăm apoi să dăm peste turci la Tirgoviște, după cum a fost înștiințat Măria Sa de toate cele. Dar, deoarece Sinan plecase cu o zi înă-

sori de jurăminte, pe care le am încă astăzi la mine. Mai voiau ca eu să le trimit soția, cu toată familia și vistieria mea, ceea ce nu întîrzi să fac, și astfel îmi trimisei toate lucrurile în mîinile domnului George, știindu-l omul Măriei Sale; după ce le jurasem și le trimisesem familia mea ca ostatecă, îi rugai să-mi dea ajutor ca să pot face față dușmanului; care, după ce mi-o făgăduiră, îmi trimiseră pe acel trădător de Moise Secuiul, care, venind, a dat buzna peste oamenii mei și i-a tăiat [...]. După aceea, intrînd eu în Țara Românească, mă văzui înconjurat din toate părțile de dușmani [...]; văzînd că nu pot ține piept la atîta mulțime [...], slobozii pe ostașii mei, nemaiaînd cu ce să-i țin, și alesei cu mine numai 10 000 călăreți, și așa plecai spre Țara Românească de jos și mă dusei pînă la Dunăre, unde îi găsi pe sangeacul Vidinului cu 4 000 turci, întorcîndu-se cu mulți robi și vite ca să-i treacă în Turcia, și, cînd dădui de el, mai curînd dorind moartea decît izbînda, a vrut Dumnezeu să-i tai pe toți în bucăți și să nu scape nici unul; și a căzut și sangeacul, al cărui steag îl dusei cu mine la Măria Sa Împăratul. După ce am făcut această ultimă slujbă creștinătății, am plecat să vin la picioarele Măriei Sale, trecînd prin Ardeal, și astfel, cu mila cerească, am intrat în Țara Măriei Sale [...].

Acuma, în mod limpede, oricine poate vedea cîtă muncă și osteneală am îndurat șapte ani de-a rîndul, și cîtă slujbă am făcut creștinătății [...]. Iar acuma, am ajuns la acest capăt, pierzînd toate lucrurile cîte le cîștigasem din tinerețea mea pînă la bătrînețe, și țări, și bogății, și soție, și copii; și dacă aș fi pierdut totul din pricina vrăjmașilor, sau dacă mi-ar fi fost luate de vrăjmaș, nu m-ar durea atîta, cît mă doare fiindcă au fost făptuite de aceia de la care nădăjduiam și așteptam ajutor și razim; Dumnezeu le vede. În vremea aceasta, se poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieli, nici osteneală, nici sînge, nici înșăși viața mea, ci am purtat războiul așa de multă vreme singur, cu sabia în mînă, fără să am nici cetăți, nici castele, nici orașe, nici cel puțin o casă de piatră unde să mă pot retrage, ci abia una singură pentru locuință. Și fiindcă din țări așa de îndepărtate și necunoscute nu am pregetat să mă alătur cu puterile mele și cu cheltuieli uriașe la creștinătate, nefiind cunoscut de nimeni, și nici nu le-am făcut silit de cineva, ci ca să am și eu un loc și un nume în creștinătate am părăsit toate celelalte prietenii ce le aveam, astfel rog toată creștinătatea să-mi stea într-ajutor...

A urmat împăcarea cu Basta, în mai 1601, victoria comună de la Guruslău¹, și în august, tragicul sfîrșit de pe Cîmpia Turzii...

Steagurile de la Guruslău

IOAN NISTOR

La 3 august (st. n.) 1601, la Guruslău pe Valea Zalăului², oștile lui Mihai Viteazul, unite cu cele ale generalului imperial George Basta, au cîștigat o strălucită victorie asupra lui Sigismund Báthory, care, cu ajutorul date de sultan, de hanul tătarilor și de domnul Moldovei, Ieremia Movilă, încerca să redobîndească tronul principatului. Lupta de la Guruslău a prilejuit oștile aliate capturarea unui însemnat număr de trofee militare: steaguri, tunuri, documentele secrete ale lui Sigismund, 2 000 căruțe cu muniții, precum și 100 turgoane cu vin, multe corturi elegante de tabără, un mare număr de cai, boi, catiri și oi, aur și argint în cantități apreciabile și toate bagajele de campanie.

Deruta lui Báthory

În descrierea acestor trofee, un loc important ocupă, atît în documentele vremii, cît și în lucrările istorice, steagurile și flamarile cucerite³. Numărul lor ar fi fost — după cum rezultă din diferite izvoare contemporane — între 110 și 166. Din analiza atentă a bogatei informații existente, am ajuns la concluzia că trebuie să ne oprim la cifra maximă. 110 din cele 166 steaguri au fost trimise împăratului Rudolf II. Cifra aceasta este indicată cu precizie într-un manuscris aflat în Landesbibliothek din Dresda, în care au fost desenate steagurile prezentate împăratului în cadrul unei impresionante parade care a avut loc la Praga.

Într-o tipăritură cehă din 1601, se află o gravură care prezintă sugestiv și evocator acest moment. În primul plan, se vede o cetate, avînd arborat un steag cu cruce, spre care se îndreaptă, pe o vale, oșteni purtînd steagurile capturate. Într-o altă ilustrație, oștenii, așezați în coloană cîte trei, defilează cu steagurile cucerite prin fața locuitorilor care, la geamuri sau în fața porților, admiră cu entuziasm impunătorul cortegiu. Minuțiozitatea artistului a mers pînă acolo încît se pot observa stemele de pe steaguri: cea a lui Sigismund Báthory cu trei colți de lup, altele cu cap de mistreț ținînd sabia în dinți, cu semiluna etc.

¹ Vezi, pentru data exactă și numele localității, *Magazin istoric*, nr. 4/1973, p. 41.

² Un studiu amplu, dedicat acestei teme, va fi publicat de același autor într-un volum omagial editat cu prilejul împlinirii a 375 ani de la victoria de la Guruslău — n.r.

³ Vezi și *Magazin istoric*, nr. 4/1973 și 5/1975.

Cîte steaguri au fost cucerite de fiecare dintre cele două armate aliate? Și în această privință, izvoarele indică mai multe cifre. Pentru a stabili datele corecte, trebuie să urmărim și acțiunile premergătoare acestei bătălii, în care Mihai Viteazul a fost elementul dinamic și pilduitor prin bravura personală și însușirile de mare comandant de oști. Astfel, în răstimpul dintre joncțiunea celor două oștiri la Mofșin (1 august 1601), și lupta propriu-zisă, cînd, la cererea sa expresă, Mihai a comandat avangarda, s-au produs mici ciocniri cu trupele adverse; în cursul lor, ostașii lui Sigismund au pierdut două steaguri. Într-una din aceste ciocniri, 200 ostași de-ai lui Mihai au atacat o formație de cavalerie maghiară, pe care au învins-o, luîndu-i patru steaguri. Așadar, încă înainte de începerea luptei, ostașii lui Mihai capturaseră 6 trofee de acest fel.

În ziua luptei, Mihai a fost cel care a ales momentul prielnic pentru atac, profitînd de faptul că Báthory, derutat de repausul luat de către aliați, a ordonat și el armiei sale să părăsească colina unde ocupase poziții de luptă, și să se așeze mai comod în tabără, pentru odihnă. Voievodul român l-a înștiințat pe Basta, hotărîndu-l la acțiune, și a început lupta. Prin asaltul ei impetuos, aripa dreaptă comandată de Mihai a avut rolul principal în luptă; Mihai însuși a dovedit un curaj rar înfîlțit, urmărind cu îndrăjire inamicul în fruntea cavaleriei sale.

Cifre elocvente

În scrisoarea sa din 4 august 1601, Mihai relatea împăratului că a capturat 62 steaguri. Același lucru îl notifica în scrisoarea trimisă, în aceeași zi, tot din tabăra de la Guruslău, arhiducelui Matias, fratele împăratului. O informație prețioasă ne furnizează o scrisoare din 7 august 1601, adresată ducelui de Mantua, și care conține amănunte precise despre bătălia de la Guruslău, relatate de contele Tomaso Cavriolo, emisarul lui Basta. Scrisoarea precizează că generalul a trimis la Praga 22 steaguri, fără să menționeze cîte capturasă. Am văzut, însă, că totalul steagurilor prezentate împăratului a fost de 110, din care, scăzînd cele 22 ale lui Basta, revin lui Mihai un număr de 88 trimise, ceea ce impune concluzia că numărul celor capturate — din care a ales doar 88 — era sensibil mai mare. În adevăr, istoricii N. Densușianu și A.D. Xenopol arată, întemeiați pe documente, că oastea lui Mihai a cucerit 130 steaguri. Cum s-a născut, însă, această confuzie de cifre?

E posibil ca Mihai, scriîndu-și rapoartele a doua zi după biruință, sub imperiul celor petrecute pe cîmpul de luptă, să fi cuprins în numărul de 62 doar steagurile mai importante, întregi, demne de a fi trimise suveranului; dar dacă solia însărcinată cu transportul steagurilor a mai zăbovit cîteva ceasuri după scrierea acelor rapoarte, e posibil că, aducîndu-i-se alte steaguri, capturate ulterior, o parte din ele — pînă la completarea

celor 88 — să fi fost alese spre a fi trimise lui Rudolf, fără ca domnul român să mai fi modificat cifrele din scrisori.

Credem, deci, că analiza critică a documentelor și interpretările logice ne îndreptătesc să afirmăm că steagurile trimise de Mihai Viteazul au fost, în adevăr, în număr de 88. În susținerea concluziilor noastre, mai vine următorul raționament. Cînd s-a pus problema trimiterii steagurilor la Praga spre a fi prezentate împăratului, Basta a cerut lui Mihai să i le predea pe cele cucerite de el, spre a le trimite împreună. Voievodul, sfătuit de banul Mihalcea și de comisul Leca, a refuzat, afirmînd că steagurile fiind cucerite de ostașii lui, se cuvine ca el, Mihai, să aibă această cinste. Primind acest răspuns, Basta a repetat cererea, pretinzînd că lui i-a fost încredințată conducerea generală a luptei, și că, deci, se cade ca din minile lui să plece toate steagurile închinute suveranului Habsburg. Mihai s-a opus și de această dată. Dacă Basta — care știa prea bine că împăratul dorea ca el și Mihai să lucreze de comun acord, fără ca unul să aibă în mod expres comanda asupra celuilalt — ar fi cîștigat majoritatea steagurilor, ar mai fi făcut el acest demers? Avînd cucerite de oastea sa un număr relativ mic de trofee, pizmaș pe faima de care se bucura Mihai Viteazul, și pe care era sigur că Guruslăul avea să o amplifice, Basta a încercat această stratagemă, încălcînd regulile cavaleresti și ale onoarei militare.

Conchidem, așadar, în privința steagurilor capturate la Guruslău, asupra următoarelor cifre: cucerite de Mihai — 130; de Basta — 36; total — 166; (cifra pe care o dau cele mai însemnate izvoare); trimise de Mihai — 88; de Basta — 22; total — 110; cifra dată de manuscrisul de la Dresda, în care aceste steaguri au fost descrise și desenate în culori. Conform acestui manuscris, steagurile prezentate împăratului Rudolf II au o proveniență variată; primul, asemănător unui tui de pașă, reprezintă insigna unui mirzaș tătar; urmează steagul lui Ieremia Movilă¹, care poartă inscripția cu titulatura domnului în limba slavonă și anul 7109, adică 1601. Între celelalte steaguri ilustrate, 35 poartă stema familiei Báthory, cu cei trei colți de lup, două au emblema orașului Brașov, cu coroana și trunchiul cu rădăcini, unul — datat 1599 — are stema Sigheșoarei, iar altul — stema veche a orașului Tg. Mureș. Majoritatea steagurilor, însă, nu poartă însemne heraldice distinctivă, fiind, în general, alcătuite din stofe de diferite culori cusute împreună, avînd cel mult o cruce dispusă transversal sau un oarecare semn de recunoaștere. Pe categoriile de arme — exceptînd primele două steaguri — 72 sînt de cavalerie și 36 de pedestrași. Majoritatea provin de la ardeleni; turcii, tătarii și ostașii lui Ieremia Movilă au pierdut mai puține din însemnele lor de luptă. Cele mai multe sînt rupte, zdrențuite, pătate sau imbibate cu sînge, ca dovadă a înverșunării cu care s-a purtat lupta.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.

Ultimele zile

CONSTANTIN REZACHEVICI

Evenimentele care au avut loc, la sfârșitul secolului XVI, pe pământul românesc au reliefat cu pregnanță interesele care se înfruntau în această zonă a Europei. Un moment, confruntările politice și militare dintre Imperiul otoman, cel habsburgic și Polonia au părut dominate de o înaltă voință, care a reușit să impună, peste toate aceste interese — contradicții între ele și contrare celor ale poporului român — biruința unui gând românesc. Personalitatea covârșitoare a lui Mihai a fost aceea care, zguduind mentalitatea feudală a contemporanilor săi și anticipând mersul legic spre unire, a arătat românilor, despărțiți prin granițe nefirești în trei state diferite, că se poate și altfel, că descind din daco-românii de odinioară, poporul român trăiește pe aceleași pământuri și păstrează aceeași unică limbă, credință religioasă, obiceiuri, viață economică și spirituală. Gândul înalt al Viteazului, de a-i reuni pe toți românii în jurul său, a biruit o clipă, înspăimîntînd și derutînd cancelariile regesti și împărătești. Mai ales în stăpînirea Transilvaniei era interesat atît Imperiul habsburgic, cît și cel otoman; în timp ce Mihai o dorea, alături de celelalte teritorii românești, pentru sine¹, comandantul atît Imperiul Gheorghe Basta se visa el conducător al țării românești din mijlocul Carpaților. Pe fondul acestor rivalități s-au desfășurat evenimentele care au dus la asasinarea lui Mihai — duminică 19 august (stil nou) 1601, pe Cîmpia Turzii — și pe care, ca o veritabilă reconstituire istorică, le urmărește, zi cu zi, articolul de față.

G.S.

O dușmănie mai veche

La 20 mai 1601, Ferrante Gonzaga, comandantul militar al Ungariei Superioare, și Gheorghe Basta, locotenent-colonel al trupeilor imperiale din Transilvania, așteptau la intrarea reședinței din Cașovia (azi Kosice, în Slovacia) a celui dintîi, sosirea lui Mihai Viteazul. Domnul român și Basta nu se mai văzuseră de pe cîmpul de luptă de la Mirăslău (18 septembrie 1600), cînd ofițerul imperial, trădîndu-și aliatul, trecuse de partea nobilimii maghiare răzvrătite. Acum, venea la înfrîntura cu Mihai „pentru a mă supune dorinței Maiestății Sale [Rudolf II — n.a.] și ordinului” pe care-l primise din partea arhiducelui Matias, fratele împăratului. Pînă

în ajun, insistase la Viena și Praga ca Mihai să fie oprit de a merge în Transilvania.

Dramatica reîntîlnire între domnul român, care poposise la Cașovia încă de la 11 mai, venind prin Viena de la curtea pragheză a lui Rudolf II, și Basta, a fost consemnată cu justificat interes, în toate amănuntele ei, de ofițerii din suita celor două căpetenii imperiale². La vederea adversarului său — Mihai s-a schimbat la față, cuvintele oprindu-i-se pe buze. Revenindu-și în cele din urmă, după ce Basta i s-a adresat cu multă „dibăcie”, domnul a răspuns, cu inimă cinstită, declarîndu-se gata să uite neînțelegerile trecute. Mihai nu cunoscuse pînă atunci intrigile ambițiosului mercenar care slujise pînă de curînd în Țările de Jos, în oastea Habsburgilor spanioli. Nu avea de unde să știe că, abia întors la Satu Mare, după ce se împăcase cu el, Basta a trimis arhiducelui Matias o scrisoare, declarîndu-i că nu vrea cu nici un chip să vadă lîngă sine pe domnul român și înșinuînd că Mihai ar trata cu Sigismund Báthory și nu ar avea forțele pe care le declară. Ar fi bine ca Gonzaga, propunea el, acționînd „cu toată dibăcia”, să-l îndrepte pe Mihai spre Oradea, în chip de diversivne, în timp ce el, Basta, ar urma să înfrunte forțele principale ale lui Sigismund, pornind apoi spre Alba Iulia, capitala principatului. Chiar atunci cînd, după porunca dată la 24 unie 1601 de arhiducele Matias, Basta și-a unit oștile cu cele ale lui Mihai, el a făcut aceasta socotind, probabil, că astfel va putea să-l supravegheze, să-l „domine” mai ușor pe domnul român! Cît de departe era Mihai de aceste intrigi, rezultă limpede din scrisoarea pe care, la rîndul său, a adresat-o arhiducelui Matias, la 17 unie 1601, zece zile după ce oștile lor s-au unit în tabăra de la Moftinul Mîc (între Carei și Satu Mare) și în care-și exprima încrederea în colaborarea cu Basta.

Mihai și Basta au rămas împreună la Moftin pînă la 30 unie 1601; împreună au străbătut, în patru etape de marș, drumul pe văile Crasnei și ale Zălaului, împreună și-au rînduit, la 3 august, oștile pe „Dealul lui Mihai”, dinspre satul Borla, la apus de Guruslău. Aici, pe un deal vecin, îi aștepta Sigismund Báthory, cu gând să le taie drumul spre Cluj și Alba Iulia.

Primele ciocniri au început la 9 dimineață, dar atacul hotărîtor, la flancul drept, în care un rol important a avut Mihai Viteazul, s-a desfășurat spre seară. Urmărit pînă la 3 noaptea de Mihai Viteazul, Sigismund Báthory a fugit în Moldova, împreună cu Ștefan Csáky, unul din comandanții oastei sale. Moise Székely (Secuili), celălalt comandant, a fugit prin Alba Iulia la Făgăraș; alți nobili s-au refugiat la Gurghiu. Mare parte din frumoasele steaguri marcate cu colții de mistreț, stema familiei Báthory, împărțite de Sigismund oștii sale la 27 unie 1601, la Someșeni, căzuseră împreună cu multe alte trofee în mîna învingătorilor³.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 3/1972.

² Vezi, în acest număr, articolul *Steagurile de la Guruslău*.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 10/1975.

De la Guruslău la Cimpia Turzii

Domnia lui Mihai Viteazul își relua cursul. De altminteri, în conștiința neamului ea nu fusese nici un moment întreruptă. Așa se explică de ce un țaran român, Lazăr Faur din Piroșia (com. Băbeni, jud. Sălaj), putea dăruii bisericii din sat, un tetraevangelh cumpărat la 29 aprilie (9 mai) 1601: „în zilele evlaviosului domn Io Mihail voievod”, la data când Mihai abia se îndrepta, pe drumul de întoarcere, de la Viena spre Cașovia. În Țara Românească, boierimea din jurul Buzzeștilor și a lui Șerban paharnicul (viitorul Radu Șerban), alungind pe Simion Movilă, „aștepta cu mare dorință pe Român, nu vroia alt voievod decît pe el”. Între 15-22 august, oastea boierilor condusă de Șerban paharnicul, a înfrînt la Gura Nișcovului încercarea lui Simion vodă de a reveni. Astfel, calea spre tronul Țării Românești era și ea deschisă.

Mihai a zăbovit la Guruslău doar o zi — 4 august 1601 — în care a anunțat victoria împăratului și arhiducelui Matias, și i-a trimis la Praga o parte din steagurile dobîndite de oștenii săi. În aceeași zi, au apărut primele manifestări ale conflictului cu Basta, generate de împărțirea artileriei și a steagurilor captureate. Neînțelegerile cu acesta l-au îndemnat pe Mihai să se despărță de el, înaintînd circa 10 km spre sud-est, pînă la marginea de nord a orașului Zalău. Aici, în ziua următoare (5 august 1601), și-a așezat tabăra pe malul pîrului cu același nume, sub dealul Malul Mare, la locul numit **Podul lui Mihai**, pornind apoi pe la Zimborul Mare și Sînpaul spre Cluj, unde a ajuns la 9 august.

Basta, supraveghînd deplasarea tunurilor lui Sigismund Báthory la Șimleul Silvaniei, a rămas la Guruslău pînă la 6 august, cînd a venit el însuși la Șimleu, pornind, tot atunci, cu întreaga oaste, pe urmele lui Mihai, spre Cluj. O interesantă relatare italiană, din a doua jumătate a lunii august 1601, trecută pînă acum cu vederea, ne ajută să reconstituim traseul ultimelor zile ale lui Mihai Viteazul. În ea se arată că „Basta și-a odihnit oastea timp de două zile după bătălia din 3 august, în același loc unde se afla [adică la Guruslău — n.n.], trimițînd-o [apoi] pe drumul spre Cluj, și acolo a ajuns la 9 [august], cu toată oastea, afară de cea a Românilor, care după bătălie a început să meargă separat, nevrînd să se unească cu Basta nici măcar la Cluj, ci și-a așezat tabăra la o leghe depărtare”. Consiliul orașenesc a dat „ordin strict” ca ambele tabere să fie bine aprovizionate cu hrană, și socotile orașului înregistrează minuțios îndeplinirea acestei sarcini timp de „7 zile de-a rîndul”, între 10 (inclusiv) și 16 august.

Îndată după sosirea la Cluj, Mihai a înălțat marele său stîndard¹ în fața turnului croi-

torilor, spre cartierul românesc, lîngă drumul ce vine dinspre Feleac, pe locul unde se înălțase țeapa cu trupul căpitanului său de haiduci, Baba Novac², „în cinstea marelui și viteazului său slujitor”, cum îl numește chiar Szamosközy, cronicarul favorabil nobilimii. Omagiul adus de Mihai credinciosului său căpitan — l-a supărat pe Basta³, care a cerut orașului, „să nu se mai îngrijească de Mihai, ci numai de el”. Iar cînd cuvintele de nemulțumire ale unui slujitor al domnului, rostite înaintea Casei Sfatului — „vor vedea clujenii, și în scurt timp vor înțelege, că au alt stăpîn, nu pe acela pe care-l cred ei” — i-au fost aduse la cunoștință, la 12 august, cu prilejul vizitei în cetate, „Basta a ascultat pînă la sfîrșit ceea ce i s-a spus și a tănuțit ceea ce avea să facă” (Szamosközy).

În seara zilei de 15, a hotărît plecarea spre Turda, etapă în drumul spre Alba Iulia. La Cluj — afirmă relatarea italiană amintită — „Basta a stat pentru a rezolva treburile cu această cetate timp de opt zile [9-16 august], hotărînd să plece spre Turda și să ajungă în două etape de mers [două zile]. Ceea ce înțelegea Românul [Mihai], a trimis artileria sa înainte, seara [la 15 august], și a făcut să înainteze în timpul nopții o bună parte din oamenii săi, pentru a putea, în altă zi, să avanseze și să ajungă într-o singură etapă la Turda [16 august], pentru a facilita planurile sale. Dar, contrar hotărîrii deja luate, Basta a înaintat și el acolo într-o singură etapă” (16 august). Într-adevăr, la 16 august 1601, cînd socotile Clujului înregistrează plecarea ambelor oști, Basta a trimis două scrisori: una din tabăra de la Cluj, iar alta din cea de la Turda. Prin cea dintîi, Basta anunța pe superiorul său, Gonzaga, că, după luarea Clujului, a căzut la „gînduri grele”, descoperind la voievodul român „cugătări destul de noi, împotriva serviciului Majestății Sale [Rudolf II] și a Alteței Sale Serenissime, [arhiducele] Matias”. „Gîndurile grele” care, în dimineața de 16 august 1601, îl frămîntau pe Basta, aflat încă sub zidurile Clujului, sînt ceea ce care-l vor duce, trei zile mai tîrziu, la asasinarea domnului român. Din partea superiorilor săi, Basta nu avea nici un fel de instrucțiuni. Generalul Gonzaga, de la Cașovia, prieten al lui Mihai, nu i se adresase. Arhiducele Matias i-a scris la 13 august, îndemnîndu-l să-l ajute pe Mihai la redobîndirea Țării Românești. Iar Rudolf II a trimis felicitări lui Basta și Mihai pentru victoria de la Guruslău tocmai la 17 august, cerînd primului să-l ducă pe voievod în Țara Românească, iar lui Mihai să nu intre în Moldova, ci, ajutat de Basta, să se îndrepte spre Țara Românească! Nici una din aceste scrisori, care excludeau pe Mihai de la conducerea Transilvaniei, n-a ajuns la Basta înainte de asasinarea marelui voievod. Hotărîrea odioasă crime a luat-o singur, **ștînd**, însă, după o viață în slujba Habsburgilor spanioli și germani, că nu va fi tras la răspundere.

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1975.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 5/1975.

Aliați neloiali și adversari ai lui Mihai Viteazul (de la stînga la dreapta): împăratul Rudolf II, arhiducele Matias, Sigismund Báthory și Gheorghe Basta

Regizarea asasinatului

În dimineața de 16 august 1601, tabăra lui Mihai se înălța pe Cîmpia Turzii. Căpitani Gheorghe Raț, cu trupe de haiduci (lefegii), și moldoveanul Vasile Mîrza (viitorul mare spătar al lui Radu Șerban) cu mazilii (boieri fără dregătorii), au fost trimiși pe la Aiud la Alba Iulia, cel dintîi avînd misiunea de a pregăti pentru Mihai reședința princiară și apoi de a se îndrepta spre Făgăraș, pentru a elibera familia prizonieră a domnului. Basta, sosit în aceeași dimineață, și-a așezat tabăra în vecinătate. Conflictul a izbucnit curînd. Pretextînd tulburarea ținuturilor străbătute de trupe, Basta a cerut domnului să părăsească Transilvania, ceea ce Mihai a refuzat cu indignare: „Dar eu am încheiat anume un tratat cu împăratul, asupra acestei țări, căci tot eu am stăpînit-o mai înainte de aceasta și apoi însuși împăratul mi-a dat mie de mai înainte acest Ardeal prin Bartolomeu Pezzen și Mihail Székely; vreau să mă țin și acum de acest tratat”. Insuși Basta mărturisește că, la ultima lor discuție, din ziua de sîmbătă, 18 august — purtată de la distanță, prin interpretul Giovanni Raguseo, care făcea le-

gătura între cele două tabere — domnul român i-a declarat că „Maiestatea Sa nu are deloc nevoie de această provincie, avînd multe altele”. În cursul acestei discuții de la distanță, Mihai și-a anunțat intenția de a pleca a doua zi spre Făgăraș (drumul trecea prin Alba Iulia), pentru a-și elibera familia, cerînd lui Basta 300 ostași valoni, „căci toată oastea lui Mihai era împrăștiată prin țară”. Neizbutind să-l rețină de la acest plan, Basta, care se temea că la Alba Iulia Mihai va fi proclamat principe sau guvernator al Transilvaniei, a convocat Consiliul de Război, hotărînd arestarea domnului „în numele Maiestății Sale”, și trimiterea lui la Satu Mare, iar, în caz de împotrivire, uciderea lui. Împotrivirea era sigură, deci asasinatul urma să aibă loc a doua zi. Totul a fost regizat de Basta în cele mai mici amănunte, prevăzînd mai multe variante, aplicabile de la caz la caz.

Din analiza izvoarelor care le înregistrează, rezultă că, în prima variantă a monstruosului plan, Mihai urma să fie arestat în cortul lui Basta, cu prilejul vizitei de rămas bun, pe care comandantul imperial o aștepta în dimineața de duminică, 19 august. La intrarea lui Mihai, Basta urma să iasă pe altă

parte a cortului pentru a nu fi de față la arestarea și asasinarea domnului român. Dar Mihai n-avea de gând să facă vizita dorită de comandantul imperial. Atunci, Basta, a hotărât să trimită pe colonelul I. Pezzen, fratele diplomatului Bartolomeu Pezzen, pentru a-l chema la Consiliul de Război unde — declară fără echivoc un martor din tabăra lui Basta — „intenționau să-l execute”. Dar nici această variantă nu a fost dusă la îndeplinire, căci Basta a observat mișcări de trupe în tabăra lui Mihai, care se pregătea de plecare. Temându-se de țealea cu care acționa domnul, jonicul asasin a hotărât să se folosească de faptul că Mihai aștepta trupa de valoni pe care i-o solicitase, pentru ca, prin mijlocirea acestuia, să-l ucidă în chiar cortul său. Încă din ajun, Basta chemase la sine pe comandantul valonilor pedestri: locotenent-colonelul Silberstein, căpitanii Iacob de Beauri, Verlin de Liège, Mortagne, Rosini, pe germanul Scharfeneck ș.a., stabilind și varianta uciderii lui Mihai în tabăra voievodului, sub pretextul mincinos că „și-a pus în gând să ne piardă”. Au fost puse la punct și amănuntele. În loc de tobe și trompete, semnalul de plecare al trupelor va fi dat, în tăcere, prin ridicarea cornetului (steagul mic) al lui Basta. Cortul lui Mihai urma să fie înconjurat prin stînga de arcebuierii valoni pedestri, iar prin dreapta — de reiterii (călăreții) nemți din regimentul lui Pezzen. Scharfeneck și Beauri urmau să înainteze de-a dreptul și să pătrundă în cort.

În dimineața următoare — duminică 19 august 1601 — lucrurile s-au petrecut întocmai, la „operațiune” participînd circa 300 (după alte izvoare, pînă la 500) ostași valoni și germani. Călărirea de români și sirbi a lui Mihai, crezînd că oștenii lui Basta vin să escorteze pe domn spre Alba Iulia, s-a retras, îngăduindu-le înaintarea. Domnul aflate totuși cite ceva din cele ce se urzeau. Încă din timpul nopții, el i-a spus lui Ludovic Rákóczi, comandantul haiducilor săi (singurul care a scăpat mai apoi viu din cortul voievodului), că regretă trimiterii haiducilor spre Făgăraș. În vreme ce valonii înaintau, „i s-a adus un cal înaintea cortului, ca îndată ce se va întimpla ceva să poată încăleca”. A liniștit, însă, pe slujitorul care l-a anunțat despre manevra imperialilor, spunîndu-i că aceștia „fac mustră înănevre — n.a.”, se vede”. Era ora 7 dimineața. Nevrînd să creadă, pînă în ultimul moment, mișcila care se pregătea, i-a întîmpinat pe Beauri și însoțitorii săi în cort cu cuvinte de bun sosît. Cînd însă valonul, fără altă introducere, cu un gest elocvent „a pus mîna pe Mihai zicînd: ești prins”, voievodul a înțeles chiar din semnificația gestului că zvonurile aflate erau reale, și, spunînd doar „Ba!”, a întins mîna stîngă — căci era stîngaci — spre sabia atrînată de stîlpul cortului. Un foc de arcebuza i-a zdrobit-o. În același moment, Beauri i-a

înfîpt halebarda în piept, ucigîndu-l, iar un pedestraș neamț, „care era foarte apreciat pentru această lovitură”, i-a tăiat capul.

În cort, și în afară, unde se aflau vreo 17 slujitori ai domnului, „care au voit să-și apere stăpînul”, s-a încins o luptă aprigă. După alte izvoare, cu această ocazie au fost uciși 30 sau chiar mai mulți oameni ai lui Mihai. Calul voievodului a fost împușcat și trupul lui Mihai a rămas sprijinit de el întreaga zi. Cu excepția lui Ludovic Rákóczi, nimeni nu a scăpat din cortul domnesc. După o informație din tabăra lui Basta, toți „consilierii” lui Mihai au fost făcuți prizonieri și îndată tăiați, în afară de trei. Într-adevăr, se cunosc numele a trei boieri ai lui Mihai, care, nefiind în cortul domnesc, au scăpat în acele clipe grele. Banul Mihalcea, principalul sfetnic al lui Mihai în probleme ardelen, și-a căutat scăparea într-o moară din sus de Turda; prins de valoni și mai apoi torturat din ordinul lui Basta, a fost sugrumat în septembrie la Alba Iulia. Aga Leca Racotă și comisarul Leca, albanezi ca și Basta, au trecut de partea acestuia. Vorbînd lefegiilor unguri, sirbi și poloni (cazaci) ai lui Mihai despre o inventată „trădare” a acestuia, ucigașul, a cărui oaste era în acest timp pregătită să intervină, i-a angajat în solda sa. Știa doar că lefegiul păstrează credința doar celui care-l plătește...

Trupul celui ucis a rămas un timp la locul asasinatului, pînă cînd „niște ostași din vechii slujitori ai lui Mihai l-au îngropat noaptea pe ascuns și mulți l-au plîns cu prisoșină” (Gh. Palamede). Unul din acești slujitori, Turturea paharnicul¹, împlinînd un jurămint făcut lui Mihai, „a furat capul lui și l-a adus aici în țară de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste, ca pe un domn”, la mînăstirea Dealu. Pe lespedea pusă apoi pe micul mormînt de Radu Buzescu și soția sa, fiica banului Mihalcea, stă scris că „cinstitul trup zace în cînpîi Tordei”.

Tăcerea lui Basta și răspunsul stăpînilor săi

Pe Cîmpia Turzii, unde Basta a rămas pînă la 25 august 1601, s-a lăsat o deliberată tăcere asupra celor petrecute. În ciuda silințelor lor, asasinii care au jefuit cortul voievodului n-au aflat nici un fel de corespondență „trădătore” a lui Mihai cu Sigismund sau cu turcii, deși Basta a căutat apoi să acrediteze un astfel de zvon. Cutia cu scrisori a voievodului cuprindea doar acte legate de stăpînirea sa în cele trei țări române și cele privind tratativele cu reprezentanții împăratului. Toate se păstrează astăzi întocmai în Arhiva de Război

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1969.

din Viena¹. Neputînd justifica prin ele omorul, Basta nu le-a trimis împăratului, ci le-a ascuns un timp la Satu Mare, împreună cu alte lucruri ale marelui dispărut. Pînă la 23 august 1601, cînd a scris arhiducelui Matias, a păstrat deplină tăcere „Ce s-o fi făcut oare Mihai vodă? — se întreba cronicarul Stavrinov. Nimic nu se aude despre dînsul de la un timp încoace”.

Patru zile după asasinat, la 23 august 1601, Basta a trimis, deci, arhiducelui Matias, la Viena, o scrisoare de justificare. **Principala „acuzatie” adusă lui Mihai era că urmărea să rămînă în Transilvania.** Restul calomniilor și falselor interpretări ale acțiunilor voievodului fuseseră expuse și înaintea Consiliului de Război din tabăra sa, chiar în ziua asasinatului, unde au fost ascultate și de un milanez pe nume Morando Fossato. Ca atare, afirmă cu nerușinare Basta, tocmai cînd Mihai era pe punctul de a pleca spre Alba Iulia, unde palatul princiar fusese pregătit pentru el, „am fost forțat să încerc a mă asigura asupra persoanei sale; dar el, vrînd să se apere, a fost ucis, conform cu porunca dată de mine celor însărcinați cu executarea”. În realitate, asasinatul fusese oricum hotărît din interese străine, potrivit mai ales unirii românilor. Basta urmărea să rămînă guvernatorul Transilvaniei; într-adevăr, numirea sa era anunțată la Praga încă de la 27 august, deci înainte de a sosi aici știrea asasinatului lui Mihai. Răspunsul din 1 septembrie 1601 al arhiducelui, care aflase despre moartea lui Mihai la 29 august, e de o rară meschinărie: „deoarece am dăruit voievodului, cu ocazia vizitei sale aici [la 12 aprilie 1601] un cal de călărie deosebit de valoros, ordon să mi-l trimită înapoi cît mai repede, dacă mai există”. Nici un cuvînt de condamnare, nici atunci, nici la 7 septembrie, cînd s-a adresat din nou lui Basta, după primirea scrisorii „justificative” a acestuia.

La Curtea imperială de la Praga, unde Mihai fusese o oaspete de vază cu numai patru luni în urmă, vestea asasinatului a căzut ca un trăznet abia la 1 septembrie, dar nu trimisă de Basta, ci „**adusă aici de un gentilom milanez din Casa Fossato [Morando Fossato — n.a.]**, trimis de colonelul Pezzen pentru alte treburi” la fratele său Bartolomeu Pezzen. Ambasadorii și diplomații străini au notat povestirea acestuia și au răspîndit-o la curțile europene. După ea, s-a tipărit la Praga (septembrie 1601) și apoi la Paris, în același an, un *Discurs* despre moartea lui Mihai. Circula zvonul că, la aflarea veștii, împăratul n-a fost tulburat; „**deși eu — scria, însumant, nuntul papal, Spinelli, la 4 septembrie — am înțeles din altă parte, mai tainică, și sigură, că faptul nu numai că nu a plăcut Maestății Sale, dar poate că execuția n-a avut loc fără ordinul secret al Maestății Sale**”. Tocmai

la 10 septembrie — cînd se putuse vedea că împăratul nu va lua nici o măsură — a sosit scrisoarea lui Basta despre asasinarea voievodului român. Un trimis personal din tabăra de la Turda „**pentru a da socoteală de tot ce a făcut**”, era așteptat zadarnic, din oră în oră, la Praga. A apărut abia la mijlocul lui noiembrie. Răspunsul împăratului — nerelevat de istorici și necunoscut marelui public — umple de indignare, ca și al fratelui său, arhiducele. După citirea scrisorii lui Basta, Rudolf a chemat pe diplomatul Carlo Magno, prieten devotat al lui Mihai Viteazul, trimițîndu-l în tabăra lui Basta pentru... a ridica în numele său „o mare cantitate de lucruri curioase” și hainele lui Sigismund Báthory, pierdute de acesta la Guruslău! Magno a adunat cu greu și lucrurile lui Mihai, răspîndite la Satu Mare, Cașovia și în tabăra lui Basta, predîndu-le lui Rudolf II, care s-a grăbit să pună mîna pe ele, și numai cu multă trudă a putut Nicolae Pătrașcu să recupereze o mică parte din ele, în anii următori².

Habsburgii nu numai că nu l-au condamnat pe Basta; ba mai mult, în noiembrie, împăratul și miniștrii săi se declarau „complet satisfăcuți” de înlăturarea lui Mihai. Daț de fața lașului asasin — care își încheia scrisorile către superiori săi cu formula, neobișnuită în Apus, a sîrăturii mîinilor, și a căruia „îndrăcită pizmă” față de Mihai a fost condamnată atît de admiratorii (Stavrinov) cît și de inamicii (Szamosközy) acestuia — n-au putut profita vrăjmașii domnului, întrucît în Țara Românească, boierii, la care Basta a trimis pe comisarul Leca, propunîndu-le să-l aleagă domn pe Marcu Cercel, au înălțat în scaun pe Radu vodă Șerban, care se va dovedi adevăratul urmaș al Viteazului³. Iar Transilvania, Habsburgii n-au putut-o stăpîni în liniște, căci atunci cînd s-a aflat despre tragedia de pe Cîmpia Turzii, au început mișcări țărănești; la 3 septembrie 1601, Sigismund Báthory era din nou în țară; în 1602, s-a ridicat Moise Székely cu ajutor turcesc, apoi Ștefan Bocskay, unchiul lui Sigismund, pînă cînd, în 1605, imperialii au fost alungați pentru aproape un secol din Transilvania. Încă de la 20 aprilie 1604, Basta, umilit de înfrînger, părăsise această țară românească, lăsînd amintirea unei cumplite guvernări și a unui singeros asasinat. S-a stins în noiembrie 1607, la Praga, uitat, bătrîn și bolnav (nu ucis de împărat, cum ar fi vrut, din dorința de dreptate, autorul *Letopiseșului Cantacuzinesc*).

Dimpotrivă, Mihai Viteazul, căzut jertfă luptei pentru refacerea unității politice a țărilor române, înfruntînd adversitatea nobilimii maghiare și a lefeșilor imperiali, a rămas și astăzi, la 375 ani de la moartea sa, la fel de viu în inimile și conștiințele noastre.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 4/1973.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 10 și 11/1970.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 10/1975.

Odiseea capului Viteazului

Col. rez. ILIE DUMITRESCU,
CONSTANTIN CÎRJAN

După comiterea mișcavei crime din Cimpia Turzii, generalul Basta a ordonat să se taie capul victimei, iar corpul, batjocorit, a fost aruncat într-un șanț. În împrejurări necunoscute, capul lui Mihai Viteazul a fost furat apoi de un boier muntean și înmormântat la mănăstirea Dealu de lângă Tirgoviște. Documentul de o excepțională importanță scos la iveală de către cercetătorul Constantin Rezachevici¹, dovedește, fără putință de tăgadă, că făptuitorul acestui act pios a fost paharnicul Turturaea.

A doua intrare în Iași

La mănăstirea Dealu, Radu Buzescu și soția sa au așezat deasupra acestei relieve o lăspede funerară, care, „după obiceiul timpului, fu croită tocmai după mărirea celor cuprinse sub dînsa: o inscripție fu săpăată și, lucru ciudat, pe cînd inscripțiile pentru domni se făceau pe atunci în slavoneste, acestea s redactată într-o clară și frumoasă limbă românească, parcă s-ar fi voit a l se da un sens național și popular”. (N. Iorga, *Scara rămașilor pămîntului ale lui Mihai Viteazul*).

Destinul acestui cap nu s-a oprit, însă, aici, sîm mica lăspede așezată de Radu Buzescu. Curînd după aducerea capului lui Mihai, mănăstirea a fost devastată de către armata lui Gabriel Băthory. În 1610 (întîmplare consemnată de Matei al Mirelor, pe atunci egumenul mănăstirii), apoi în 1690 de către trupele generalului imperial Donat Heissler (înfrînt la Zărnești și făcut prizonier de către Brîncoveanu); în plus, fiind situat într-o zonă seismică, lăcașul a fost de mai multe ori lăncerat de cutremure (sînt cunoscute cele din 1793, 1802, 1829, 1839, 1940). Reparațiile cele mai importante, plîna la cele de azi, au fost făcute de către domnitorii Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu și George Bibescu. Renovînd biserica în 1847, acesta din urmă a cerut să se deschidă mormîntul lui Radu cel Mare și cel al capului lui Mihai Viteazul și să li se expună capetele în două racle de sticlă, în fața cărora a venit să se închine, învesmîntat într-un costum asemănător celui al lui Mihai Viteazul.

În anul 1904, la îndemnul și prin strădînia profesorului academician Grigore Tocilescu, societatea *Tinerii universitară* a schimbat racla de sticlă cu un chivot de bronz, pe care Nicolae Iorga, considerîndu-l totuși necorespunzător pentru a adăposti o altă de prețioasă relievă, îl descrie astfel: „un lefin turnat de metal purtînd pe el, în medalion, de cromolitografie, chipul lui Mihai”. Din inițiativa lui Iorga și cu sprijinul direct al lui Nicolae Filipescu, pe atunci ministru de Război, s-au protecat două sarcofage de marmură albă, plasate în cele două părți laterale ale pronaosului. În anul 1908, la împlinirea a 400 ani de la moartea lui Radu cel Mare, rămașitele acestuia au fost înhumate definitiv într-unul din cele două sarcofage. Cel de-al doilea mormînt nefîind gata, capul lui Mihai a rămas mai departe în chivotul lui Tocilescu. În anul 1912, a fost terminat și sarcofagul lui Mihai, dar evenimentele au împiedicat desăvîrșirea planului.

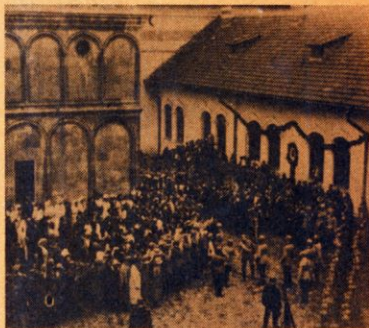
Patru ani mai tîrziu, „În 1916 — scria N. Iorga — la intrarea dușmanului în țară, doi profesori pioși au crezut că trebuie să apere relieva de noua profanare a

aceleorasi dusmani. Dusa la Iasi, ca a fost asezata la Mitropolie”. Se întorcea, astfel, din nou în Iași unde, ca și în Suceava, Mihai intrase triumfător în iunie 1600.

Pe căi separate, fără să știe la început că li preocupă aceeași problemă, semnatarii acestui articol au încercat să afle cine sînt cei „doi profesori pioși” pe care li pomenea savantul fără să-l numească.

În lucrarea intitulată *Mănăstirea Dealu și Liceul militar Nicolae Filipescu*, apărută la Tirgoviște, în 1930, preotul dr. C. Nițescu, povestind evacuarea școlii, în noiembrie 1916, preciza: „Este bine de reținut, însă, că, înainte de a evacua liceul, urmîndu-se sfatul domnului profesor Iorga, a fost salvată relieva sfîntă a neamului românesc, capul lui Mihai Viteazul, înfășurîndu-l într-o veche stofă bisericească și apoi într-alta obișnuită, preotul liceului, părintele Dolinescu, l-a transportat la Iași, depunîndu-l la Mitropolie, după un drum plin de multe peripeții”.

Profesorul preot Alexandru Dolinescu a murit în 1947. Soția lui, căreia ne-am adresat pentru a obține informații suplimentare, ne-a povestit evenimentul astfel: „Iorga a obținut la București autorizația de la Mitropolie și de la Ministerul de Război și a rezervat bilețul pentru un compartiment dintr-un tren special. Toate acestea le-a trimis direcției liceului. Pe la sfîrșitul lui octombrie sau începutul lui noiembrie 1916, Alexandru [Dolinescu — n.n.] mi-a adus o cutie frumoasă

O impresionantă procesiune reduce capul viteazului la Mitropolie (25 august 1926)

din lemn de cires, pe care am căpșuit-o eu cu catifea roșie. Am învelit teasta într-o stofă bisericească și am așezat-o în cutia aceea pe care am vîrît-o într-un geamantan, iar împrejurul ei am pus lucrșoarele copiilor (aveam trei copii, cei mai mare de 5 ani). Directorul de studii Ion Pavelescu ne-a dat mașina școlii și un soldat, ajutor la bagaje, și am plecat, cu ce am putut lua în grabă, la București. Soldatul nu știa că avem cu noi și capul lui Mihai Viteazul. Ajunsesem în Capitală înainte de prînz, iar trenul a plecat seara pe la zece. Era o aglomerație de nedescris, mili de oameni se refugiau. Am ajuns în Iași a doua zi pe la 11; din gară, Alexandru a mers la Mitropolie să predea capul”.

După trei secole

Cine a fost, însă, al doilea însoțitor al scumpei relieve? Cel mai vîrstnic dintre autorii articolului de față își amintea vîg că preotul Dolinescu ar fi fost însoțit la Iași de către profesorul de română, Teodor Naum. Adresîndu-ne profesorului universitar Teodor Naum — care trăiește la Cluj — d-sa ne-a confirmat că, în 1916, a fost însărcinat de Consiliul profesional ca împreună cu preotul Dolinescu să strîmute la Iași capul voievodului. Misiunile celor doi profesori au fost împărțite: Teodor Naum (lesean de origine) a plecat înainte cu adrese oficiale pentru prevenirea autorităților locale, iar Alexandru Dolinescu l-a urmat la o zi sau două după aceea. În dimineața zilei de 17 octombrie 1916, cînd Dolinescu a sosit la Iași, profesorul Naum l-a întîmpinat la gară, și apoi, împreună, în cursul aceluiași zile, au predat relieva la Mitropolie. Actul de predare,

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1969.

semnat de mitropolitul Pimen al Moldovei și de cei doi profesori, a fost redactat în trei exemplare, dintre care unul a rămas în păstrarea Mitropolitului, altul a fost înmănat ministrului Culeilor I.G. Duca, iar cel de-al treilea — Ministerului de Război. După predare, profesorul Teodor Naum s-a înapoiat singur la mănăstirea Dealu, ca să raporteze despre îndeplinirea misiunii; peste câteva zile, când liceii a fost evacuat, a revenit și în Moldova odată cu ceilalți colegi.

Cu această, însă, odiseea capului viteazului voleyod nu s-a încheiat. Iorga zice mai departe: „Dar rătăcirile martirului nu se isprăviseră. Ca să nu cadă prins și în această ultimă înfruntare din trupul său, Mihai trecu, în zilele de supremă criză, în Rusia. Când se întoarse, se făcea de ziua asupra idealului nostru și al său. Francezii generalului Berthelot erau la Dumăre, Bucovina ne revenise, cum de mai mult timp făcuse Basarabia; dar Ardealul nu se rostise încă”.

„Suprema criză” la care se referea Iorga nu putea fi decât perioada „triunghiului morții”. Cine a strămutat din nou relieva și în ce oraș din Rusia? Profesorul dr. C. Nițescu a aflat de la Dolinescu, pe care l-a succedat la catedră, că locul ar fi fost Odesa, dar cine l-a dus acolo și în ce clădire anume a fost deșus nu cunoștea nici el. După alte păreri, cranul a fost dus în la Odesa, el la Kerson. În orice caz, la Odesa, la Kerson sau în altă parte, relieva a stat peste un an de zile, deoarece, din interpretarea citatului lui Iorga, rezultă că a revenit la Iași — în condiții deocamdată necunoscute — în luna noiembrie 1918.

Readucerea la mănăstirea Dealu fusese programată inițial pentru luna martie 1919. În drumul de la Iași spre Tîrgoviște, relieva urma să treacă prin Suceava, Cluj, Alba Iulia, Sibiu și Selmibăr. Dar festivitatea a fost amân timer pentru anul următor. În ziua de 22 august 1920, a plecat din București spre Iași un tren special cu înalte oficialități. În aceeași zi, a avut loc la Iași un serviciu religios, oficiat de un sobor de preoți cu amindoi mitropolitul țării; la Teatrul Național, Nicolae Iorga a ținut o cuvîntare însuflețitoare. În ziua de 23 august, după o mare paradă, la care a participat întreaga populație a orașului, trenul a pornit spre Ruginoasa, localitate unde era înmormîntat domnitorul Cuza (adus ulterior în biserica Trei Ierarhi). S-au alăturat, astfel, voleyodul care a gîndit și a realizat prima dată Unirea cu acela care, peste două veacuri și jumătate, a pus temeliea statului național unitar român. După această pioasă omagiere, trenul și-a continuat drumul, oprindu-se în noaptea de 23 spre 24 august în gara Mîrcșel. De acolo, cortegiul s-a îndreptat către mormîntul lui Vasile Alecsandri, bardul neamului nostru, luptător și înflăcărat citireț al Unirii. A doua zi, după popasuri în gările Roman și Bacău, trenul s-a oprit la Focșani, de unde întregul convoi s-a deplasat la Măreștii, pentru a duce gîndul de recunoștință erorilor ce au înfăptuit, cu jertfa lor, unirea definitivă a tuturor românilor.

În ziua de 25 august, trenul cu reprezentanții autorităților a pornit spre Tîrgoviște. În toate orașele unde a oprit, au avut loc manifestații entuziaste, la care au luat parte mii și mii de oameni. În gara Tîrgoviște, relieva a fost așezată pe un afet de tun tras de șase cai și, în sunetul clopotelor tuturor bisericilor din oraș a pornit spre mănăstirea Dealu. Învăsa de recoltare impresionantă, avînd în frunte pe regele Ferdinand I, care a parcurs pe jos tot drumul. Curtea bisericii lui Radu cel Mare și împrejurimile erau înțesate de oameni. După oficierea unei slujbe religioase, au rostit discursuri, profesorul universitar Ion Petrovici — din partea Adu nării Deputaților, generalul Herbay — din partea Sena tului, profesorul I. Lupas — din partea Senatului universitar Cluj, profesorul T. Iovăscu — rectorul Universității din Cernăuți, profesorul Marin Ștefănescu — din partea Casei Naționale, profesorul Vasile Hăneș — în numele Liceului Militar de la Dealu și Cezar Partenie — din partea studenților. Seria cuvîntărilor a încheiat-o regele Ferdinand; înaintea de a depune capul în mormînt, el și-a scos de pe piept insigna albastră a Ordinului „Mihai Viteazul” și a așezat-o pe fruntea eroului, apoi, cu mîna lui, a cimentat cu mortar albaștrii capul de marmură al sarcofagului.

Pe lespezile sarcofagului fuseseră scrise, în 1912, numele localităților unde Mihai Viteazul a purtat bătăliile sale, precum și cuvîntele: „În așteptarea împlinirii scripturilor neamului”. Scrierile împlîindu-se, capul lui Mihai și-a căpătat, în sfîrșit, odihna refuzată vreme de peste trei secole. Răcla în care se păstrase cranul a rămas la mănăstirea Dealu, fiind apoi adusă de către col. Eugen Crîntea la Muzeul Militar Central din București, unde se află și azi.

¹ Asupra acestor împrejurări, vezi *Magazin Istoric*, nr. 2/1978.

Dorobanțul din zilele lui Mihai Voievod

GH. I. MAREȘ

Un document din 1623 ne înfățișează un aspect din ceea ce N. Iorga a numit, sugestiv, *soarta falmei lui Mihai Viteazul*. Cu nouă ani înainte, logofătul Vilcu din Orbeasca își cumpăraseră la Vlăcana (jud. Dimbovița) o proprietate cu patru rumâni (dobagi), de la negustorul Spînciul din Tîrgoviște. Fiul cumpărătorului, Bunea Grădîsteanu, constatînd că unul din cei patru rumâni refuza să accepte starea de serbie, s-a adresat instanței judiciare supreme, domnitorului — pe atunci, Alexandru vodă Coconul, fiul lui Radu Miunea — care, după judecata în Divanul domnesc, a dat următoarea poruncă (aflată azi între documentele Arhivelor Statului din București):

„Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru voleyod și domn, fiul bunului și milostivului Io Radu voleyod, dăm domnia mea această poruncă a domniei mele Bunei, feciorul Vîlcului logofăt din Orbeasca, ca să fie volnic, cu cîstă carte a domniei mele, să-și ia un rumân de la Spînciul din Tîrgoviște sau 3 000 de bani, pentru că au vîndut Spînciul niște rumâni al lui, de în Vlăcana, Vîlcului logofăt, tatăl Bunii. Deci, aliații rumâni l-au fost cu pace, iar un rumân nu l-au fost cu pace, căci au fost dorobanți slujitorii de zilele lui Mihai voleyod. Deci au venit de s-au pîrit de față și Spînciul și Bunea și dorobanți, înaintea domniei mele în divan.

Drept aceea, domnia mea am judecat și am lăsat pre dorobanți să fie în pace, iar Bunea să fie volnic să-și ia de la Spînciul alt rumân pentru dorobanți, iar de nu se va îndura de rumân, nici va avea rumân să-i dea, iar domnia mea am socotit ce face partea aceluia rumân den cîți bani ce au fost luat Spînciul de la Vîlcul logofăt, să aibă s-1 întoarce Spînciul Bunii, însă aceste 3 000 de bani, ce sînt mai sus scrise, pentru dorobanți și nimenilei opreală să aibă.

Altfel să nu fie, după cuvîntul domniei mele. Și ispravnic însăși supsa mării mele. Io Alexandru voleyod. Decembrie 4, în an 1132 [1623]”.

S-ar părea că e vorba de un fapt mărunț, fără importanță, dar dacă ne gîndim că, pe de o parte, întîmplarea semnalată de document se petrece într-o perioadă de intensă depedare de pămînt a țărănilor, cînd „rumânizarea” a atins apogeu, iar pe de altă parte că această crasi-înrobire era în aceea vreme o stare aprofundat ireversibilă, atunci vom vedea că faptul relatat este de o deosebită semnificație. Timp de nouă ani, din 1614, cînd fusese serbit, și pînă în 1623, rumânul din Vlăcana a dus o luptă grea, în condiții inegale, cu stăpînii săi. Însuși faptul că boierul Bunea Grădîsteanu, cu toate mijloacele de constrîngere pe care le avea la îndemînă, a apelat la judecata Divanului domnesc constituie o victorie pentru rumân și un eșec pentru proprietar.

Zicea porunca domnească: „dorobanți să fie în pace”, iar „Bunea să fie volnic să-și ia de la Spînciul alt rumân”, sau o despăgubire în bani. Cum se explică această foarte îngrăditoare atitudine a domnului și a Divanului său față de fostul dorobanț, devenit rumân?

Dragostea de libertate, dîrzenia, curajul rumânului fuseseră, desigur, înfrînte de participarea sa la epopeea lui Mihai, pe care nu o dată îl văzuse primejdindu-și viața alături de ostașii săi. Nu mai puțin și judecata lui Alexandru vodă Coconul și a Divanului său s-a fost influențată de falma marelui învingător, care se explica și asupra fostului ostaș, făcînd ca el să nu fie considerat un dorobanț oarecare, ci unul care fusese „slujitoriu de în zilele lui Mihai voleyod”. Prin urmare, sentimentelor de admirație, de respect, de umire, pe care le însușeau fațetele lui Mihai, și care erau foarte puternice și vii în amintirea tuturor, se datorează această hotărîre excepțională de a lăsa în libertate pe fostul dorobanț al Viteazului.

AL. I. CUZA:

„Retragerea mea poate să consolideze independența României”

După șapte ani de glorioasă conducere a țării, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a părăsit scena istoriei la 11/23 februarie 1866. Evenimentele care au precedat actul abdicării — asupra cărora vom stăruir în acest număr prin documente care privesc aspectele lor internaționale, pun în evidență, o dată mai mult, strălucita gândire politică a lui Cuza, înaltul său patriotism.

Chemat în fruntea țării de națiune, după cum s-a exprimat de mai multe ori, Cuza a privit misiunea sa prin prisma exclusivă a apărării intereselor superioare ale acesteia. Domnia lui a parcurs succesiv mai multe etape, realizând, la capătul fiecăreia dintre ele, asemenea transformări încît se poate spune că acești șapte ani au reprezentat o adevărată epocă revoluționară pe drumul progresului poporului român. El a desăvîrșit și a consacrat Unirea celor două țări române, Muntenia și Moldova, atît prin măsuri interne cît și prin înțelepciunea politicii sale externe, obținînd recunoașterea faptului împlinit chiar și de către acele puteri străine care, ostile Unirii, au încercat să submineze poziția domnitorului și să destrame unitatea românilor. Credincios angajamentelor luate în 1859, Cuza, înconjurat de o strălucită pleiadă de colaboratori, a realizat — trecînd cu fermitate peste opoziția unor forțe reacționare interne — o serie de reforme, menite să ridice societatea românească la nivelul țărilor moderne.

Dar obiectivul cel mai important al politicii domnitorului a fost acela de a rupe legăturile de suzeranitate cu Foaia otomană, de a înalțura „garanția” celor șapte puteri, de a afirma independența țării sale. Toate actele mari de politică internă și externă ale României conduse de Cuza — desăvîrșirea Unirii, secularizarea averilor mănăstirești, modificarea Convenției din august 1858, reforma agrară, legea electorală, reforma Justiției — au fost adevărate acte de anulare a pretențiilor celor șapte puteri de a ține dezvoltarea poporului român sub „garanția” lor. Nemulțumirea acestor puteri a evoluat în raport direct cu pașii succesivi ai afirmării independenței pe care îl realiza Cuza. Acestor nemulțumiri s-a manifestat, în cele din urmă, și din partea guvernului francez pînă atunci principal sprijin extern în afirmarea politicii de consolidare a Unirii și independenței statului român, format în 1859.

Cuza știa că atîta timp cît poziția lui va fi susținută de împăratul Napoleon III, nici o putere vecină nu va interveni în treburile interne ale țării. Corespondența diplomatică din care am reproduș în numărul trecut documente semnificative mai puțin cunoscute ne dezvăluie presiunea la care era supus domnitorul român de către acele puteri garante îngrijorate de cursul ascendent al unirii și independenței românilor. Toamna de aceea domnitorul s-a adresat din nou, la 1 octombrie 1865, împăratului Franței, expunîndu-i cu demnitate obiectivele politicii sale și dificultățile inerente pe care a trebuit să le dopăsească. Poate în nici un alt document nu sînt sintetizate cu atîta claritate toate reformele lui Cuza, care în această scrisoare către Napoleon III, reforme care, după cum se exprima domnitorul, „au produs un abis între România și foștii ei protectori și care au deschis țării mele calea tuturor progreselor”. În aceeași scrisoare, însă, observînd atitudinea de îndepărtare a

împăratului față de România, Cuza s-a declarat gata să abdice „lăsînd un tron pe care eu nici nu l-am visat, nici nu l-am căutat”, și a apreciat că „retragerea mea poate să consolideze independența României”. Într-adevăr, această înțelegere a rațiunilor politice manifestată atît de clar în scrisoarea către Napoleon III s-a aflat la originea abdicării din 11/23 februarie 1866.

Așa cum era de așteptat, împăratul a ezitat vreme de patru luni să primească pe reprezentantul lui Cuza, iar scrisoarea acestuia a rămas fără răspuns din partea împăratului Franței. Din acest gest, Cuza a înțeles că politica franceză ceda influențelor și presiunilor puterilor ostile Unirii și că singura alternativă pentru a contracara încercările acestora de a reveni asupra Unirii, era sacrificarea persoanei sale în favoarea unui print străin, dintr-o familie domnitoare înrudită cu Napoleon III, soluția ea însăși extrem de complicată, din cauza adversității și chiar a agresivității puterilor ostile Unirii, dar conformă cerințelor formulate de Adunările ad-hoc din 1857.

Prevăzînd cursul evenimentelor, Cuza a anunțat, într-o formă destul de clară, în mesajul de deschidere a Adunării, de la 5 decembrie 1865 intenția sa: „Eu vreau să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui”.

Abdicarea domnitorului se înscrisa totmai în acest sens. El a declarat de mai multe ori, atît înainte de 11 februarie 1866, cît și mai tîrziu, că nu a privit calitatea de domnitor decît ca un „depozit sacru” al aspi-rațiilor poporului său. Iată de ce nu a calificat niciodată evenimentul de la 11 februarie 1866 altfel decît ca un act politic de consolidare a statului român unit prin aducerea unui print străin, singura formulă în acel moment pentru a contracara intervenția acelor puteri garante (mai ales Imperiile otoman, țarist, habsburgic) care erau nemulțumite de întărirea României pe calea unirii și independenței (vezi anexa).

Actul prezentat de locotenenta domnească, formată imediat după abdicarea lui Cuza, prin care se solicita opiniei publice înțelegerea și aprobarea abdicării, arată — făcînd referire la pericolul iminent al intervențiilor străine — că „asemenea chestiuni vitale pentru orice națiune și cu atît mai mult pentru a noastră, pot deveni fatale, adesea chiar printr-o oră de întîrziere”.

Privită sub acest unghi, abdicarea lui Cuza — ea și întreaga sa atitudine ulterioară — ne apare ca un act politic de profund patriotism al domnitorului care, așa cum scria marele istoric A.D. Xenopol „dovedește, în primul loc, a lui dezinteresare și deci a lui iubire de țară [...], încît, ca un soare ce apune, aruncă razele sale luminatoare asupra întregului tablou al domniei lui și ne dă chela înțelgerii tuturor strădănilor sale”.

Părăsînd țara imediat, pentru a evita complicarea situației sale internaționale, ultimele cuvinte rostite de primul domnitor al statului român unitar înainte de a pleca pentru totdeauna din Capitală au fost: „Să trăiască România”.

N. COPOIU

Domnitorul Cuza către împăratul francezilor, Napoleon III. București, 1 octombrie 1865

Sire, cînd Măiestatea Voastră Imperială și-a început războiul în Crimeea, popoarele de la Dunăre au aclamat cu entuziasm steagul francez. În ce mă privește, am fost convins că o idee mare, o idee napoleoniană a inspirat această glorioasă faptă. Întrevedeam un țel mult mai de demn de Franța, demn de cel cărui ea îi încredințase destinele sale: a respinge proiectele periculoase pentru echilibrul european, a reînsoții Orientul prin principiul naționalităților și a arunca în această bătrîna lume semintele roditoare ale progresului. Tratatul de la Paris a confirmat curînd speranțele noastre: alctuirea politică a Moldovei și Valahiei și viitorul poporului român au obținut garanții serioase. Această situație nouă cerea un om nou: concepțiile mei mi-au încredințat această misiune grea. Am acceptat-o ca pe o datorie și cu convingerea că voi fi încurajat, susținut de cel cărui îi datoram, împreună cu România recunosătoare, inițiativa unei înnoiri politice atât de prețioasă pentru țara mea.

Am găsit principatele dezorganizate, autoritatea [statului] slăbită, finanțele în dezordine, obiceiurile politice care purtau amprenta vîsmătoare a ocupațiilor străine, spiritele agitate, obosite, puține resurse în lucrurile și în oamenii cu ambițiile unui mare popor și cu pasiuni politice surde la orice sfat de prudență. Pe de o parte trebuia organizată [țara] dispunînd de instrumente insuficiente, pe de altă parte, trebuia să se înalțe spiritul românilor, impunînd totodată limite întelepte aspirațiilor arzătoare ale spiritului național. După șase ani de eforturi și de muncă necelcitate, am eu dreptul să mă arăt pe deplin satisfăcut de rezultatele obținute? Evident, nu. Eu nu vreau să pretind că guvernarea mea ar fi fost lipsită de greșeli, că aș fi dezrădăcinat toate abuzurile, că aș fi vindecat toate rănilile, că reorganizarea țării ar fi terminată. Cred chiar că mi-ar fi fost posibil să fac mai mult și mai bine, dacă nu aș fi fost incomodat de anumite complicații ale Constituției date Principatelor Unite și dacă nu ar fi trebuit să mă preocup fără înecutare de obstacolele create parcă intenționat în calea mea de către puterile vecine, care vor privi întotdeauna cu ochi răi dezvoltarea prosperității României și, îndeosebi, extinderea pe teritoriile lor a ideilor civilizatoare ale Occidentului. Alci, Sire, este tot secretul acestor îndoeli și agitații care par să fi descurajat pe susținătorii noștri cei mai simpatizati. Exemplul Greciei, după mai mult de treizeci de ani de monarhie constituțională, pe de altă parte, să demonstreze că nu este deloc posibil de a improviza reorganizarea politică a unui stat neliniștit de influențe externe, nici de a se improviza educația politică a unui popor, făcîndu-l să treacă brusc de la un regim patriarhal la un sistem guvernamental care nu aminte temperaturii anumitor națiuni, chiar dintre cele mai civilizate.

Din fericire, progresul are legi invincibile. În ciuda dificultăților, cu toată lipsa noastră de experiență, cu toate greșelile noastre, România a mers înainte. Am fost destul de fericit că am realizat Unirea, viul secular al românilor, că am restituit țării mele a cincea parte din teritoriul său uzurpat de către călugării străini, dintr-un milion de clăcași am făcut un milion de proprietari și de cetățeni. Am promulgat coduri inspirate de Codul lui Napoleon, care stabilise în mod real egalitatea tuturor în fața legii și drepturi egale pentru toți în familie, care impun căsătoria civilă și înfrînăuă divorțul; am dat străinilor dreptul de proprietate. Împărțirea dreptății care lasă mult de dorit, se ameliorează sub influența Curții de Casație. Reorganizarea finanțelor noastre, pornită pe calea unor încercări pe care le consider premature, nu a răspuns așteptărilor mele: Curtea de conturi și Casa de depuneri și consignațiuni vor asigura succesul reformelor care au devenit foarte urgente. Am introdus învățămîntul primar obligatoriu și gratuit; am instituit sistemul zecimal; am creat spitale, școli pe care M.V. Imperială a binevoit să le onoreze cu încurajările sale. Am mărit căile noastre de comunicație, am construit poduri, care lipseau aproape pretutindeni; o linie de cale ferată de dimențiuni este în construcție (în proiect — n.r.), o alta va fi începută în primăvară. Sînt în așteptarea concedării privilegiului pentru o bancă națională. În sfîrșit, am vrut ca forțele noastre naționale să fie organizate cu seriozitate, capabile să mențină orice ordine liniștit în interior, capabile să-și ocupe în mod onorabil locul lor, în caz că eventualități ori cînd posibile ar amenința un imperiu pe care armeele Franței l-au consolidat și de soarta cărui destinele noastre sînt strîns unite.

La alegerea mea, Principatele Unite nu aveau decît patru mii cincinci mii de rușesi, datînd din timpul domniei împărătesei Ecaterina și zece tunuri fără valoare, de proveniență turcă, rusă și austriacă. Pulbere, proiectile, capsule nu ne veneau decît din Austria; nu puteam să tragem nici un singur foc de pușcă fără să-i cerem permisiunea. Astăzi posed 70 000 puști ghintuite, cumpărate în Franța. Cele 25 000 puști neghîntuite, pe care le datorez generozității M.V. Imperiale, au fost distribuite în comunele în care am instituit un serviciu de gardă, care dă locuitorilor rurali obișnuința armelor și îi pregătește în orice ocazie, pentru apărarea căminelor lor. Artileria mea numără 72 tunuri ghintuite, construite în Franța după modele francezești. Acolo unde am găsit de abia 3 000 oameni, puși la dispoziție exclusiv de clasa țărănească, prost înarmați, prost echipați, neascultînd decît de comandamentele rușilor sau austrieci, am astăzi 12 000 grăniceri, 8 000 jandarmi pedestri și călări și o armată regulată de 20 000 oameni, recrutată din rîndul tuturor claselor sociale, bine înarmată, bine echipată, susceptibilă a ajunge, prin dublele noastre rezerve, la triplul efectivului său normal și formată la marea școală a principiilor militare ale Franței. Am creat o turnătorie, ateliere de construcții și de reparații, în care noi ne fabricăm echipamen-

tele, proiectilele noastre, pulbera noastră, capsulele noastre și care sînt pe deplin suficiente pentru nevoile noastre. O manutanță va completa în curînd ansamblul asemănător nostru. Momentan, aceste condiții considerabile au impus țării mari sacrificii, pe care concursul patriotic al populației ne-a permis să-l suportăm fără să supracărcăm prea mult bugetul statului.

Iată Sire, ceea ce am făcut. Sub imperiul acestor idei noi pe care le-am smintit noi, a acestor idei noi pe care le-am creat, educația politică a țării a progresat în mod sensibil. Pentru a putea aprecia marile schimbări care s-au realizat, trebuie să ne amintim ceea ce erau o dată Moldova și Valahia și să vedem ceea ce au devenit ele. Timp de aproape un secol, Sire, principatele au fost pradă străinilor, cînd loc de trecere, cînd un cîmp de luptă pentru armatele Austriei, Rusiei sau Turciei, aproape totdeauna ocupate militar și devenind atunci un focar de intrigi ale căror fire erau trase de anumite puteri, întotdeauna cele intereselor noastre, și o plată obișnuită, unde se traficau prăzile luate de la noi pentru a îmbogăți Fanarul sau pentru a combate influența occidentală în Orient. Cu veniturile noastre și pe pămîntul nostru, Rusia, atunci stăpîna principatelor*, forma în 1854 o armată de 100 000 de oameni pe care soldații M.V. Imperiale au înțîlnit-o în tranșeele de la Sevastopol. Mai este necesar să spun în ce măsură aceste încercări îngrozitoare au apăsut asupra țării din punct de vedere moral, ca și din punct de vedere material? Astăzi, Sire, grație sprîngului nostru, românii, românii pe care experiența politică, au constînta drepturilor și a îndatoririlor lor; sînt puțini aceia care nu ar roși la gîndul unei protecții străine, căutată acum cîtiva ani ca o onoare. Într-un cuvînt, Sire, poporul român își trăiește de acum înainte propria sa viață: el este român și nimic altceva decît român. Orice judecată imparțială va recunoaște că, de șase ani încoace, România a văzut realizîndu-se mari și fericite transformări. Acestea nu s-au realizat doar cu eforturile mele și nu exagerez deloc exprimarea gîndului meu, atribuind tot succesul putericii protecții a M.V. Imperiale. În fiecare ceaș dificil al domniei mele, m-am simțit susținut de mîna Franței, și m-am obișnuit să cred, Sire, că eram unul din modestele instrumente ale acestei mari politici de care se leagă, sper, viitorul țării mele. Tăcete astăzi, dar voi continua să pun în viață ceea ce credință și pe obligațiile pe care ea mi le impune: M.V. Imperială nu va uita că eu am primit și am urmat cu exaltate sfaturile Sale, în momentul în care războiul din Italia trezea aspirații atât de arzătoare în Europa. Orice țară și tot cîntînd pe sprîncin M.V. Imperiale, am îndrăznit să stabilesc la Dunăre principii politice, să întemeiez instituții sociale care au săpat o prăpastie între România și foștii ei protectori și care au deschis țării mele calea tuturor progreselor.

Dar, de cîtva timp, mă simt oprit, Sire, la mijlocul misiunii mele și rog pe M.V. Imperială a-mi permite să-l expun cu sinceritate părerea

* Trupele Rusiei țariste, în iunie iulie 1853 au trecut Prutul și au ocupat Moldova și Tara Românească, fără a declara război Turciei, putere suzerană. În oct. 1853 a început războiul Crimeii — n.r.

* Este vorba de Convenția de la Paris din 1858 — n.r.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1976.

mea asupra dificultăților pe care le întâmpin. Am fost eu prea îndrăgănit? Nu mi-am crezut prea mult în puterile fărăi mele și în valoarea instrumentelor de care dispun? Nu sint eu însumi la nivelul rolului înalt pe care Providența mi l-a atribuit? Nu știu; dar îmi face impresia că simpatia cîștigată pînă atunci de România și de mine s-au răcit. Vagi indicii îmi dezvăluiau deja această situație nouă, cînd, în două rînduri, în cursul lunii septembrie, *Le Moniteur* a publicat rînduri descurajante, în care eu aș fi putut să văd, în ordinea de idei care mă conduce, un fel de avertisment foarte pîrîntesc al M.V.I., dar care trebuia să fie primit — și a fost — de către guvernele vecine cu o satisfacție puțin dezgizată și cu o emoție dureroasă de către țară. Ce opinii au inspirat aceste rînduri? Nu-mi este permis să mă opresc un singur moment asupra combinațiilor recomandate de presa Austriei cu privire la aceste calcule, care fac din Principatele Unite completarea unei compensații teritoriale. Niciodată nu voi crede, nici un singur român nu va voi să creadă vreo dată că existența naționalității române independente ar putea fi sacrificată atît timp cît vocea împăratului Napoleon va fi preponderantă în lume. Dar, se poate, Sire, ca înțelegerea M.V.I. să fi obosit la spectacolul acestor lupte interne, care nu înțețază să împiedice dezvoltarea prosperității noastre; se poate ca, neputînd judeca decît după rezultate, M.V. Imperiul să aprecieze că autoritatea mea personală ar fi insuficientă pentru a domina intrigile partidelor și să dea ocazie dorințelor excesive din afară. Dacă aceasta este părerea M.V. Imperiale, dacă Ea consideră că România trebuie să fie încredințată, fără pericol pentru autonomia sa, unor miniștri de destoinate decît ale mele, eu sînt gata, Sire, să cobor de pe tron. M.V.I. să fie conșină de sinceritatea spuselor mele: eu am ascultat de descurajare, nici de teamă; dragostea poporului român și caracterul meu mă apără împotriva acestor slăbiciuni. Aș fi fericit, Sire, să accept orice măsură pe care M.V.I. ar considera-o favorabilă pentru interesele României, să-mi dau concursul oricărui plan care ar fi onorat de alegerea M.V.I. și care m-ar asigura de viitorul patriei mele. Mă voi întoarce fericit în viața particulară, lăsînd un tron pe care nici nu l-am vădit, nici nu l-am căutat, pe care nu l-am datorat decît considerației compatrioților mei și pe care chiar din prima zi nu l-am acceptat, decît ca o povară apăsătoare. Nu-mi va mai rămîne nimic de dorit, Sire, dacă retragerea mea poate să consolideze independența României, să dea garanții reale prosperității sale și să-mi asigure stima M.V.I. Încrederea fără rezerve pe care o arăt M.V.I. îndrăgesc să sper că mi-o va aduce pe a Sa. Numai împăratului Napoleon trebuie și vreau să-i cer un sfat. Răspunsul dumneavoastră, Sire, va fi, nu mă îndoiesc, o nouă dovadă a grijii Voastre constante, pentru țara mea și în această împrejurare solemnă vin cu o adîncă încredere să solicit puternica protecție a M.V.I. pentru poporul român. Vă rog, să primiți, Sire etc.

ALECSANDRU IOAN

„Scrisoarea trebuia remisă împăratului de agentul diplomatic din Paris”. Dar audiența i se refuză sub diferite prețexți, dovadă a atitudinii luate de Napoleon III față de Cuza-Vodă.

Atunci Alexandru Cantacuzino, consilier la Curtea de Casație și fost ministru, aflat în Paris unde ceruse o audiență împăratului, insistă pe lângă Ioan Alecsandri spre a înmîna dinși scrișoarea domnească, cu toate că

Fragment din lucrarea Agenția diplomatică a României la Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă, de R. Bossy, pp. 153-154.

Doamna Maria Obrenovici, născută Catargi, o aduse la Paris și o încredință agentului care trebuia s-o înmîneze personal suveranului. Baligot de Beyne (șeful de Cabinet al lui Cuza) îi telegrafiază la 24 octombrie 1865: „Prezențați-vă în audiență în haine negre, pentru a proceda cu maximum de discreție”. Arh. Cuza, vol. IX (Ms. 4865), f. 446 și Ms. I. Alecsandri, seria II, vol. IV, f. 137-138. Dacă nu va putea obține audiență, domnitorul va trimite pe altcineva, special pentru aceasta, la Paris. Idem, 17 octombrie 1865. Ms. I. Alecsandri, vol. cit., f. 133.

Baligot de Beyne telegrafiază la 4 noiembrie lui Ioan Alecsandri: „O depășește anunță că scrișoarea v-a fost înmînată. Scrieți direct împăratului, din ordinul prințului, fără să indicați scopul audienței” (Arh. Cuza, Ms. cit., f. 456). A doua zi adaugă: „Prințul domnitor nu poate admite că agentul său, acreditat în mod oficial cu asentimentul împăratului, nu obține o audiență la Maiestatea Sa, pentru a-i remite o scrișoare ce-i este adresată personal. Declarați, dacă aceasta este necesar, că ați primit din partea Alteței Sale ordinul de a remite scrișoarea personal Maiestății Sale” (Ibid., f. 452 și Ms. I. Alecsandri, vol. cit., f. 139, 158). La 13 noiembrie, agentul comunică lui Baligot de Beyne că a primit următoarele rînduri de la contele Walsh, șambelanul de serviciu: „Din ordinul împăratului vă anunț că Maiestatea Sa nu vă va putea primi în acest moment, numeroasele sale ocupații nepermițîndu-i să acorde audiență” (Arh. Cuza, Ms. cit., f. 461). La 14 noiembrie, șeful de Cabinet al domnitorului îi scrie: „Răspundeți: Am primit scrișoarea pe care am avut onoare să mi-o adresați. Rămîn la ordinele împăratului, cu speranța de a îndeplini, în măsura în care Maiestatea Sa va binevoi să-mi permită, misiunea foarte importantă cu care m-a însărcinat Alteța Sa prințul domnitor” (Arh. Cuza, Ms. cit., f. 454, Ms. I. Alecsandri, vol. cit., f. 163-164). Ioan Alecsandri telegrafiază Cabinetului prințiar la 15 noiembrie: „Astăzi sper că șambelanul de serviciu va comunica împăratului scrișoarea mea în conformitate cu instrucțiunile Dvs.” (Arh. Cuza, Ms. cit., f. 462). Dar ei nu reușește să fie primit, cu toate că recurge și la milocirea principelui Napoleon (27 decembrie 1865, Ibid., f. 489).

principele ar fi preferat ca această misiune să o aibă reprezentantul său oficial.

Documentele abdicării lui Al. I. Cuza

ABDICARE

Noi,

Alecsandru Ioan I, conform dorințelor înalți Intregi și angajamentului ce-am luat la suirea mea pe tron, depun astăzi 11/23 februarie 1866 cîrma guvernului în mîna unei locotenente domnești și Ministerului ales de popor.

ALECSANDRU IOAN

Abdicare.

Abdicare. Prințul de Saxe-Coburg și Gotha, care a fost trimis la Paris pentru a-l înmîna scrișoarea de abdicare, a fost primit de către împăratul la 17 octombrie 1865. El a fost primit de către împăratul la 17 octombrie 1865. El a fost primit de către împăratul la 17 octombrie 1865.

1866 febr. 11
București

11 februarie

se va convoca Adunarea

Domnule președinte!

Fostul domnitor Alecsandru Ioan I abdică în mințile unei locotenente domnești, compusă de domnii general Nicolae Golescu, Lascăr Catargiu și colonelul Nicolae Haralambie; locotenenta acimată de către popor și oștire.

În urmarea procesului verbal al locotenentei domnești cu onoare vă fac cunoscut ca să binevoiți a convoca Adunarea legislativă pentru orele unu în localul Camerei.

Primiți dl. președ. Încredințarea

„Cred că înăscărinarea mă depășește”, telegrafiază agentul la 21 ianuarie 1866 (Ibid., f. 507). Baligot de Beyne răspunde a doua zi: „Prințul ține mult la faptul ca scrișoarea să fie remisă împăratului, cit și ca ea să fie remisă de către agentul său. Pe de altă parte, mă mir că după scrișoarea mea, Cantacuzino va merge înaintea în această situație. Spuneți-lui Alexandru (Cantacuzino) că, dacă îl va vedea pe împărat și dacă, după cum i-am scris, se va încumeta să discute politică cu Maiestatea Sa, să-l asigure că sfîrșitul mesajului nu este deloc o frază, ci expresia unei hotărîri care pare temeinic gândită” (Ibid., f. 508). La 29 ianuarie, comunică: „Prințul admite ca scrișoarea să fie remisă împăratului de către Cantacuzino, dar profitînd de audiența pe care acesta o așteaptă și nu solicitînd o audiență ad-hoc” (Ibid., f. 512).

* Aflate la Arhivele Statului, București, Manuscrise 1363.

ANEXĂ

Pentru a înțelege mai bine poziția marilor puteri față de Principatele Române Unite, publicăm câteva extrase din lucrarea istoricului francez Paul Henry, *L'Abdication du Prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*. („Abdicarea prințului Cuza și urcarea pe tronul României a dinastiei Hohenzollern”) Documente diplomatice, Paris, 1930 pp. 12-18

[...] E clar totuși că principala confuzie a reușitei era complicitatea, sau cel puțin indiferența Europei. Prea multe interese se ciocneau în preajma Dundiș, prea multe tratate autorizau amestecul puterilor în treburile principatelor pentru ca Turcia, Rusia, Austria, Anglia, Franța să nu aibă un cuvânt de spus în legătură cu un fapt atât de grav ca răsturnarea domnitorului, ales în 1859 și confirmat în 1861 sub auspiciile Europei. Trebuie să recunoaștem că momentul era dintre cele mai prielnice.

Poarta nu fusese niciodată prea favorabilă lui Cuza. În fața pretențiilor Franței, ea fusese nevoită să accepte înfrângerea, una după alta, dubla alegere, Unirea principatelor, ba chiar lăturarea de stat [din mai 1864] [...] Dincolo de interesul ei imediat, pe care puterile, Franța mai cu seamă, i-l înfășuau ca impunând existența unor Principate Dândrene puterice, formind o solidă barieră exterioră, ea înțelegea că toate reformele lui Cuza nu urmăreau decât obținerea unei autonomii din ce în ce mai mari, care viza într-un timp mai îndelungat, poate, dar în mbd aproape sigur, adevărată independență. Ea continua să creadă ceea ce Fuad pașa expusese cu atita forță la 3 iulie 1856, în circulara către agenții diplomației și sultanului în strălădăre: „...Unirea celor două principate, din care trebuie să decurgă, fără îndoială, o stare de lucruri ce va leza mai mult sau mai puțin drepturile suverane ale Turciei, va slăbi legăturile lor cu imperiul, și, prin urmare, va face să se piardă atât pentru imperiu, cât și pentru principate, acea forță morală, dar reală, pe care poziția lor actuală le-o conferă astăzi.”... Poarta revenea periodic la amintirile unei ocupații pe care guvernul lui Napoleon III se străduia mereu să o împiedice, dar la care ea nu renunța. Încă la 20 februarie 1864, în plină dezbateră asupra mândriștrilor, Ion Alecsandri îi scrie lui Baligot [șeful Cabinetului lui Cuza] că a aflat la Paris că turcii se înarmează ostentativ și i-a cerut sprijin lui Drouyn de Lhuys [ministru de Externe francez]; iar la 2 martie Bordeanu [gerantul Agenției diplomatice din Constantinopol] confirmă aceste dispoziții: o scrisoare confidențială către vice-regele Egiptului, căzută din întâmplare în minile agenților Franței la Alexandria, arată că Poarta are de gînd să ia ca pretext pentru a intra în principate, înarmările lui Cuza. La 21 mai, poliția prințului Cuza pune mîna pe niște hîrtie ce dovedeau existența unui complot cu complicitatea Porții în favoarea prințului Suifu. La 20 iulie Bordeanu semnalează faptul că sînt folosite împotriva lui Cuza, la Constantinopol, imprudențele de exprimare ale ziarului Buciumul, care-l numește pe prinț

„Maiestatea Sa” și îl sfătuieste să se proclame ereditar; iar la 25 ianuarie 1865, agentul român arată că această campanie începe să capete consistență. În același timp opoziția, care își dublează atacurile, nu se dă în lături să unească la Constantinopol. Astfel că, atunci cînd izbucnește la București răscoala din 31/5 august 1865, de altfel energic reprimată, Fuad pașa se grăbește să trîmită lui Cuza cunoscuta mustrare aspră asupra acestei incitări care ca expresie a nemulțumirii generale, iar răspunsul demn și hotărît al prințului nu reușește să liniștească pe deplin Poarta. Deci nu la Constantinopol își va găsi Cuza apărători devotați.

Puterile vecine nu sînt nici ele cu mult mai bine dispuse. Într-adevăr, Austria nu poate vedea cu ochi buni progresele unei națiuni ai cărei locuitori sînt frații de singe ai unei foarte importante părți din populația Transilvaniei și Bucovinei, și a căror destabilizare poate trezi în aceste provincii speranțe incompatibile cu securitatea imperiului. Nu că ar urmări în mod sistematic eşuarea tuturor proiectelor de reorganizare de dincolo de Carpați. În 1860 cu ocazia reformei electorale, ea nu caută pricină guvernului prințiar; în același an îi face acensuri formale și continuă să-și cîștige un loc preponderent în principate, pe cale pasivă mai curînd decît prin amenințări. Cu toate acestea nu-și face prea multe iluzii și rezervă la orice fațadă de manifestări transilvanene sau față de acțiunile generalului Turr, vestitul naționalist ungur, care voia să provoace o mișcare în principate, nu izbutesc s-o liniștească. Ea regretă vremea ocupației din 1854-1857 și în mai multe rînduri după unele simptome, diplomația română crede că este pe cale să revină. Austria este prima care protestează împotriva inovațiilor lui Cuza, secularizare, lăturare de stat etc. Politica și poziția sa geografică, nu pot face din ea o prietenă a domnitorului și fără îndoială că nu pe ea va putea conta acesta în ceasurile grele.

Dacă alea sînt vederile Austriei, ce să mai spunem despre cele ale Rusiei? Nici un moment guvernul rus nu a putut urmări cu satisfacție politica lui Cuza. Atracția de neînvins pe care Constantinopolul o exercita asupra Rusiei încă din sec. XVII a făcut-o pe aceasta să tindă din toate puterile către Dandrea. Ea a fost însă îndepărtată prin Tratatul de la Paris; constituirea unor Principate Unite puterice îi este prezentată sultanului de către puterile protectoare în frunte cu Franța, ca o garanție împotriva intențiilor ruse. Distrugerea Tratatului din 1856 se impune în cugetul lui Gorceakov cu aceeași putere mistică cu care lui Napoleon III i se impunea distrugerea Tratatelor din 1815. Și, de fapt, Rusia, care intervenea alături de dincolo de Prut și pînă la Carpați, nu s-a consolăd niciodată că a fost nevoită să renunțe la ocupația ei din vremea Regulamentului organic, în care alegerea excelentă făcută în persoana generalului Kiselef, iscusitele eforturi de administrare și reorganizare pe care el le-a încercat par să dovedeau cu prisosință că guvernul țării lui sînta pe atunci să se nebulăzeze dincolo de Prut și să ocupe anti de-a rîndul, foarte îndepărtate, de treburile principatelor. De asemenea, constituirea unei României puterice îi apărea Rusiei ca o amenințare directă, atita timp cît această operă avusese loc sub auspiciile Tur-

ciei și ale Franței, iar nu sub ale sale. Ea a fost silită să se renunțe la Unire: „Atita timp cît Rusia — scria Cuza, la 26 iunie 1861, într-o scrisoare confidențială către C. Negri — a crezut că Unirea principatelor ar putea deveni o cauză a slăbirii Turciei, s-a prefăcut a fi favorabilă acestei combinații, deși în fond ea nu a dorit niciodată nimic care să fi putut contribui la prosperitatea și la puterea noastră. Dar cînd, a văzut că eu, mai ales după călătoria mea la Constantinopol, înțeam să mă apropiu din ce în ce mai mult de Sublima Poartă, și că România dezvoltîndu-se, ar putea deveni un sprijin utit Imperiului otoman și un obstacol în calea expansiunii panslavismului, s-a așat disimpolit pe tot ceea ce împiedică dezvoltarea noastră”.

Dacă, în luna octombrie a aceluiași an, Gorceakov declară că guvernul său nu se opune menținerii Unirii și respinge orice mijloc de constrîngere îndreptat împotriva ei, este poate pentru că îi e teamă de o ocupare turcă sau austriacă și, pe de altă parte, pentru că Rusia ține mereu în rezervă candidatura ducelui de Leuchtenberg și se gîndește desigur că dacă acesta din urmă ar reuși să urce pe tronul lui Cuza, influența rusă s-ar extinde dintr-o dată pînă la Dandrea, mai lesne decît dacă Valahia și Moldova ar rămîne despartite. Ea profită intens de toate ocaziile pentru a-și consolida creditul în principate și a-și recruta partizani.

În 1864 Bordeanu semnalează că Alexandru II, lăudat de către Osman pașa în timpul călătoriei sale la Odesa, i-ar fi făcut pe față propuneri de alianță și că primul rezultat al acestor tratative era un proiect de intervenție în principate, care, acurajezăd veleitățile de independență ale Serbiei, Muntenegrului, Bulgariei și Poloniei. Atitudine vădit francofilă a lui Cuza nu poate nicicum să placă unui guvern care, în ciuda tentativelor lui Napoleon III de apropiere de țară după războiul din Crimeea, întrefine din nou raporturi din cele mai reci cu Franța, ca urmare a afacerii cu Polonia. Diplomația țării ignoră fără îndoială faptul că în 1863, prințul Cuza a pus, în mod formal, arma sa la dispoziția împăratului Napoleon; dar ea cunoaște încrederea absolută pe care domnitorul o manifestă față de Franța, și Baligot, într-o foarte ciudată scrisoare îi comunică lui Bordeanu rezultatul unei conșorbri între Cuza și baronul Offenbergh, consulul Rusiei la București, în cursul căreia acesta din urmă a afirmat „că Alețea Sa a sacrificat prea mult unor idei politice și sociale care nu sînt potrivite pentru poporul român, că Alețea Sa a favorizat în prea mare măsură latinismul în detrimentul credințelor profunde iudaice din țară, comune și Rusiei, care din acest motiv a fost vădit îndurerată” și i-a sfătuit pe domnitor să încheie o alianță cu țara.

Se poate presupune interpretarea pe care o va da guvernul de la St. Petersburg răscoalei din 31/5 august 1865 care, în ciuda gravității sale reduse a impresionat alit de neplăcut Cabinetele europene. Rusia nu numai că se grăbește să propună împreună cu alte puteri trimiteră unei comisii de anchetă, dar, dacă ar fi să-l credem pe Bordeanu, generalul Ignatiev a fost primul care i-a vorbit lui Ali-șah, în timp ce baronul Offenbergh acorda la București conșingerea că această măsură a fost cerută de Bulwer, ambasadorul Angliei.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1976.

² În text greșit: 1856-1859.

Acum 105 ani, la Putna

ANGHEL POPA

Începută la 10 iulie 1466, construcția mănăstirii Putna, prima ctitorie a marelui Ștefan, a fost terminată la 1469 — exceptând zidurile exterioare, definitivitate la 1481 — și sfințită de voievod un an mai târziu.

În 1870, împlinindu-se 400 ani de la sfințirea mănăstirii, studenții români din Viena au considerat că evenimentul putea fi transformat într-o mare serbare națională, organizată la Putna, cu participarea românilor din toate provinciile.

Ideea era, de fapt, mai veche. Ea aparține lui Iraclie Porumbescu, care, încă din 1856 făcuse o propunere în acest sens, fixind ca dată, luna mai sau iulie 1857, urmînd să participe reprezentanții ai „nației române din Bucovina și celelalte țări românești”. Din motive necunoscute, proiectul nu a fost realizat.

În 1869, ideea a fost reluată și larg dezbătută în cadrul celor două organizații studențești din Viena — Societatea literară și științifică a românilor și Societatea studentească științifică-socială „România” — ce reuneau studenții români din teritoriile ocupate de Austro-Ungaria, precum și pe cei din tînrul stat român aflați la studii aici. În ceea ce privește persoana care a reactivat propunerea, părerile sînt diferite: I. Slavici susține că a fost studentul C. Aronovici, în timp ce T.V. Stefanelli îl desemnează pe marele poet național Mihai Eminescu.

O ședință comună a celor două societăți vieneze a ales un comitet provizoriu, care urma să se ocupe de organizarea serbării. Prima acțiune a comitetului și-a găsit expresie

în publicarea, în decembrie 1869, a unui apel către studenții români pentru a demonstra unitatea națională: „să ne coadunăm din toate unghiurile spre a ne cunoaște” deoarece „desfăcuți unui de alții în privință politică, ne unește totuși aceeași limbă, aceleași obiceiuri și datine, aceeași religie și credință politică și socială”.

Serbarea a fost fixată în ziua hramului mănăstirii, la 15/27 august 1870, urmînd să se desfășoare după un program al cărui proiect a și fost anunțat cu același prilej.

Propunerea comitetului provizoriu din Viena a produs entuziasm în rîndul studenților români din țară și de peste hotare, toți sesizînd că serbarea avea să reprezinte simbolul unității de neam, idee subliniată, de altfel, cu pregnanță în răspunsul studenților români din Paris: „formarea unui lanț indisolubil între toate țările române: iată scopul suprem către care trebuie să jurăm că vom tinde”.

„Excelente simțiri românești”

La începutul anului 1870, membrii celor două societăți studențești din Viena s-au întrunit într-o ședință comună, alegînd un comitet central, condus de N. Teclu, ca președinte, și M. Eminescu, ca secretar. Au urmat apoi apeluri prin presă, adresate tuturor românilor, pentru a sprijini material serbarea și pentru a participa în număr cît mai mare la desfășurarea ei. De pretutindeni, persoane particulare și societăți culturale

și-au anunțat sprijinul. Astfel, într-o atmosferă de entuziasm și solidaritate, o delegație a comitetului din Viena s-a îndreptat spre Putna în iulie 1870.

Activitatea comitetului, ca și numeroasele dezbateri din presă, au trezit suspiciunea autorităților austro-ungare, care, intuind caracterul politic al serbării, au încercat să acționeze pentru interzicerea ei. Cerneala din iscăliturile ministeriale puse pe pactul care consfințise dualismul austro-ungar abia se uscaseră; în aceste condiții, serbarea de la Putna avea menirea să demonstreze că românii din teritoriile subjugate de dubla monarhie refuză recunoașterea acesteia, continuînd lupta pentru cîștigarea drepturilor naționale. Sesizat de către prefectul Rădăușilor, guvernatorul Bucovinei a cerut, la 8 iulie, ministrului de Interne austro-ungar instrucțiuni în legătură cu poziția pe care să o adopte, subliniînd în mod expres că serbarea avea drept scop „să întărească sentimentul național românesc, ca să demonstreze legătura românilor din Bucovina cu cei din Principatele dunărene și din Transilvania”.

Izbucnirea războiului franco-prusac, greutățile pecuniare cauzate de faptul că fondurile pentru serbare au fost depuse la o bancă vieneză care a dat faliment, măsurile de intimidare inițiate de autoritățile austro-ungare, iată, succint, cauzele care au determinat comitetul central de la Viena să anunțe prin presă, la 8 august 1870, amînarea serbării pentru anul următor.

În articolul **Notiță asupra proiectatelor întruniri de la mormîntul lui Ștefan cel Mare la**

Putna, publicat în **Convorbiri literare** în toamna lui 1870, Eminescu, caracterizând serbarea ca pornită „dintr-un sentiment de pietate către trecutul nostru pe cît de glorios, pe atît de nefericit”, îi motiva amînarea. Într-un moment în care atenția opiniei publice românești era concentrată asupra tragediei trăite de Franța, „nimene nu s-ar fi interesat de ea, s-ar fi trecut nebagată în seamă și fără de-a lăsa vreo urmă morală, precum s-au mai întîmplat și cu alte serbări de natură acesteia”.

La 18 martie 1871, în cadrul unei adunări, studenții din Viena au ales un nou comitet central. Mai mult, pentru a-și dovedi unitatea de acțiune, cele două societăți studențești au fuzionat, formînd România jună.

S-a hotărît să se facă din nou apel la numeroase personalități politice și culturale românești pentru a sprijini organizarea serbării. În acest sens, comitetul de la Viena s-a adresat poetului V. Alecsandri pentru a constitui o comisie care să hotărască asupra discursului ce urma să fie ținut la mormîntul lui Ștefan cel Mare. Dintre numeroasele lucrări trimise, pînă la urma s-a impus aceea a tînărului student A.D. Xenopol, viitorul istoric.

Pregătirile fiind terminate, în iulie 1871, comitetul a anunțat opiniei publice că pleacă în Bucovina.

Guvernul austro-ungar a încercat să recurgă din nou la intimidări. Poliția vieneză a solicitat lui Slavici și Eminescu unele explicații privind organizarea și scopul serbării. Eminescu fiind plecat în țară, nu s-a prezentat decît Slavici, căruia, în urma discuțiilor purtate, i s-a făcut cunoscut că guvernul dublei monarhii nu se opune acțiunii, dar că „guvernatorul Bucovinei nu va permite ca la Putna să se facă manifestațiuni”. Era vorba, firește, de manifestații cu caracter politic. Încercarea guvernului a rămas fără nici un rezultat; fără să se lase intimidată, Slavici și Eminescu s-au adresat opiniei publice printr-un **Apel** publicat în presa vremii, cu credința că numai „o adunare numeroasă de români din toate provinciile române, însuflețită de unul și același

spirit [...] este podoaba, frumusețea și sublimitatea serbării, iar nu flămurele împlinite și arcurile de triumf”.

În urma acestor acțiuni, la începutul lunii august, studenții români au părăsit Cernăuții, îndreptîndu-se spre Putna, unde un sprijin eficient și dezinteresat în pregătirea serbării au primit din partea stareșului mănăstirii, Arcadie Ciupercovici.

Omagiul Daciei întregi

Aceste ultime pregătiri au fost umbrite de o nouă încercare a autorităților austro-ungare de a zădărnici serbarea, „ca și cum scopul intrării ar fi fost de a cuceri Bucovina și de a răsturna ficitul imperiu cu două capete”, cum nota corespondentul ziarului **Românul**. Prefectul Rădăuților a cerut comitetului de organizare să renunțe la intenția de a numi ca președinte de onoare al festivităților pe Mihail Kogălniceanu, care-și anunșase participarea, și să prezinte în scris autorităților textele discursurilor ce urmau a fi ținute, fără ca acestea să conțină nici o aluzie la situația politică existentă. Incidentul fiind „rezolvat” prin acceptarea acestor pretenții, a început serbarea comemorativă de la Putna. În ziua de 14/26 seara, în dangătul clopotelor mănăstirii, a avut loc „priveghierea religioasă” la mormîntul lui Ștefan cel Mare, printre cei prezenți aflîndu-se M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Gr. Tocilescu, C. Istrati, G. Dem. Teodorescu și o delegație din partea Mitropoliei Moldovei. A doua zi, duminică 15/27 august, participanții s-au adunat în fața porticului festiv, operă a pictorului bucovinean Epaminonda Bucevșchi, simbolizînd unitatea națională. În prezența a peste 3 000 participanți, în unduirea drapelelor tricolore pe ale căror falduri erau scrise numele celor ce s-au jertfit pentru binele neamului, și-a rostit cuvîntarea festivă A.D. Xenopol. „Tu, umbră mărească a lui Ștefan cel Mare, coboară-te în sufletul poporului tău și, cu puterea ta de fier, încoară-i voința pentru împlinirea

acelor datorii pe care natura le impune oricărui popor ce năzuiește către nemurire [...] Pe mormîntul lui Ștefan cel Mare, pe astă amintire comună tuturor, venim noi deci astăzi cu credința în un viitor comun”.

Luni 16/28 august, au fost depuse daruri pe mormîntul voievodului: urna de argint ce conținea pămînt din toate teritoriile românești, broderii și steaguri ale căror inscripții simbolizau unitatea națională, în timp ce erau trase „40 de salve, ca reamintire de mănăstirile zidite de mărîtul erou”. S-a cîntat **Imnul lui Ștefan cel Mare**, ale cărui versuri aparțineau bardului de la Mircești, iar muzica lui Flechtenmacher. În prezența numeroase asistențe, ce reunea simbolic neamul românesc, a izvorit de pe strunele unei viori o melodie. Era omagiul adus „Daciei întregi” de un tînăr din Stupca, Ciprian Porumbescu.

În seara aceleiași zile, cînd liniștea s-a așternut peste Putna, într-una din încăperile mănăstirii s-a ținut un congres al studenților, în pregătirea căruia un rol primordial l-a avut Mihai Eminescu. Au fost dezbătute probleme legate de orientarea viitoare a luptei studenților români pentru unitate națională și a locului unde urma să se desfășoare al doilea congres. Discuțiile au fost aprinse, conturîndu-se două curente în rîndul studenților; cei din Viena pledau pentru „realizarea unității culturale fără nici o preocupare de cea politică, aceasta din urmă trebuind să vină de la sine”, în timp ce studenții din România preconizau „uniunea politică” înaintea celei culturale.

Cu toate aceste divergențe, în ceea ce privește rolul congresului se impune, în timp, judecata scriitorului George Călinescu: „Dacă efecte imediate ale acestui congres n-au fost, el a lăsat totuși anume dispoziții în sufletul unora, și de n-ar fi decît rolul pe care Eminescu l-a avut în pregătirea lui și adîncul spirit patriotic pe care l-a derivat din el, și ar merita totuși să umple cîteva pagini din istoria culturii noastre”.

August 1944

Pe baricadele Rezistenței

Prof. LÉO HAMON

Invitat al Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, Léo Hamon, profesor de științe politice la Universitatea Paris 1, a vizitat recent, pentru a doua oară, țara noastră. Cu acest prilej, domnia sa a avut amabilitatea de a ne relatea unele amintiri despre lupta patrioților francezi împotriva ocupanților hitleriști, la care a luat parte activă.

— În Memorile sale, referindu-se la insurecția din Paris, generalul de Gaulle amintește participarea dumneavoastră la ocuparea Primăriei capitalei Franței. Ce ne puteți spune despre acest moment de seamă al luptei marelui de rezistență din țara dv.?

— La 20 august 1944, împreună cu mai mulți tovarăși de luptă, am ocupat Primăria Parisului, edificiul din balconul căruia fuseseră proclamate Republica a III-a și Comuna din Paris. Pentru a marca semnificația deosebită a actului am declarat că intrăm în stăpânirea acestui centru politic și administrativ al Capitalei în numele Comitetului parizian de eliberare și al Guvernului provizoriu al Republicii, pe care îl consideram drept puterea legitimă a Franței aflată în război cu Germania hitleristă. Știam că eliberarea va antrena după sine prăbușirea imediată a guvernului de la Vichy, instaurat sub protecția inamicului. Prin ocuparea Primăriei consideram că vom contribui la stabilirea unei noi autorități, asigurând permanența statului republican.

— Vorbiți-mi despre ceea ce reprezenta lupta Rezistenței...

— Ea a constituit, în același timp, un protest profund împotriva umilinței naționale, a serviciului impus poporului nostru, împotriva ideologiei naziste, ca și o manifestare fermă a voinței de a restabili libertatea, independența și integritatea țării. Nu puteam accepta ideea că Franța să rămână o țară învinșă, mutilată

prin pierderea Alsaciei și Lorenei, ca ea să-și piardă libertățile demeritate, pe care tot ea le dăruise lumii.

Aceste aspirații au unit, indiferent de convingerile lor religioase, politice, filozofice, pe toți patrioții: conservatori, democrați-cristiani, comunisti, socialiști. Credința în victoria Franței și libertății o simboliza pentru noi generalul de Gaulle care spunea: „Între Franța și noțiunea de libertate există o alianță multiseculară”.

— Există o ideologie a Rezistenței?

— În afara ideologiei comune de care am vorbit, fiecare grupare politică avea, desigur, propria ideologie cu caracteristicile sale. Dar exista un fond comun, care poate fi regăsit în programul Consiliului Național al Rezistenței. O dată cu restabilirea Republicii, doream să o reînnoim profund — a instituțiilor sale, care să creze o soartă mai dreaptă celor ce muncesc.

Dar aceasta nu putea fi posibilă decât odată cu stabilirea independenței naționale.

— Răsfoind ultimul volum al Istoriei Rezistenței scrisă de Nogues, Vigier și Degliame, am întâlnit relatarea unei întâmplări și cărei eroi sînteți. Este vorba de incendierea fișierului unei lărgi categorii de persoane destinată de către Serviciul de muncă obligatorie să fie trimisă în Germania hitleristă.

— Da, este unul din episoadele marilor bătălii ale Rezistenței. Hitleriștii voiau să trimită muncitorimea fran-

ceză în Germania, pentru a servi eforturilor lor de război. Ei au făcut apel la voluntari, dar, în fața eșecului acestei acțiuni, au instituit Serviciul de muncă obligatorie pentru tinerii de 20 ani. În acest scop, s-a alcătuit un fișier al acestei categorii de cetățeni. Când am aflat de existența fișierului (în acea vreme răspundeam de acțiunile în rândul tinerilor), am considerat că trebuia distrus, lucru ce ar fi împiedicat convocarea tinerilor și ar fi contribuit, desigur, la menținerea combativității lor. Acțiunea, însă, era greu de realizat, pentru că fișierul, aflat în sediul Serviciului de muncă obligatorie, era bine păzit de fasciști.

Am încercat o primă dată, dar am dat greș; a doua oară, însă, am reușit. Ne-am retras în cea mai mare grabă, deoarece, la scurt timp, prin ferestrele clădirii se puteau vedea flăcările incendiului. Cîteva zile mai târziu, postul de radio al Franței combatante, transmitea știrea distrugerii fișierului.

Desigur, faptul pe care vi l-am relatat nu reprezintă decât un episod al marilor bătălii duse de Rezistență, prin care am împiedicat pe ocupanții nazisti să se servească de mina de lucru franceză pentru mașina lor de război. Bătălii care au permis Franței, invadată de hitleriști în 1940, să fie prezentă la victoria finală, deoarece, așa cum spunea generalul de Gaulle, „Franța pierduse o bătălie, dar nu pierduse războiul”.

Interviu consemnat de
Monica BARCAN

PLANȘELE NOASTRE

① În august 1871, prin strădaniile unui grup de intelectuali — în medalioane: M. Eminescu, M. Kogălniceanu, N. Teclu, V. Alecsandri, I. Slavici, A.D. Xenopol — la mănăstirea Putna (imaginea de jos), s-a adus omagiu „Daciei întregi”; pe mormîntul lui Ștefan cel Mare, a fost așezată o urnă de argint (imaginea din mijloc) cu pămînt adunat din toate teritoriile românești (*Acum 105 ani, la Putna*, p. 30)

② ③ Ziarul *Gute Neue Zeitung* (Dresda, 1601) menționează — după cum se vede din textul reprodus în partea de sus a planșei 2 — victoria lui Mihai Viteazul asupra lui Sigismund Băthory. Un manuscris aflat tot la Dresda păstrează desenele steagurilor capturate la Guruslău și trimise împăratului Rudolf II de către Mihai și Basta. Desenele sînt reproduse după volumul *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975 (*Steagurile de la Guruslău*, p. 16)

④ Vultur lucrat în onix, datînd din prima jumătate a sec. I e.n. „Dintre toate păsările pe care le cunoaștem, spunea Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.), vulturul este cea mai nobilă și cea mai impunătoare prin puterea sa”. Începînd din sec. I e.n., vulturul a reprezentat emblema puterii Romei. Astfel de imagini împodobeau și stindardele legiunilor ce luptau împotriva valurilor succesive ale popoarelor migratoare care asaltau imperiul (*Războiul lui Ala-Reiks*, p. 38)

Gute Neue Zeitung!

Wie Michael Weida

der Fürst in Siebenbürgen / den Für-
sten Sigismundo Bathori geschlagen / das Feld
erhalten / vnd in die Zehen Tausent Mann erlegt /
Hundert vnd Sechs vnd Sechzig Fahnen / Ge-
schütz / heimliche Brieffe / vnd gantz
Artelorey bekommen.

—(—)

I. G. Duca

ROMÂNIA ÎN PRAGUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

După moartea regelui Carol I, cercurile politice și-au putut exprima mai limpede poziția în problema războiului și a stăutudinii României față de evoluția ulterioară a evenimentelor. Lipsit de autoritatea și orgolului predecessorului, ce se voise și se extense a fi primul factor de decizie în mai toate domeniile politicii țării, noul rege — Ferdinand I — dovedea mai multă maleabilitate și un grad sporit de adaptabilitate. „Îmi reamintesc — notează I.G. Duca în însemnările sale — de prima oară când am lucrat cu el, ca rege; era în primele zile ale lui octombrie 1914. Vorbind de situație, regele Ferdinand mi-a spus categoric: «Eu sunt un rege constituțional; prin urmare, dacă țara crede că interesul ei îi dictează să meargă împotriva Puterilor Centrale, nu în mine va găsi ea vreo piedică la realizarea idealului ei național. Un singur lucru cer însă țării — și cred că am dreptul să-l cer, având în vedere gravitatea unei stări hotărâri: să se gîndească bine înainte de a-și spune ultimul cuvînt, de a-și trage spața»».

În toamna anului 1914, pe teatrele de luptă din Europa bilanțul părea mai curînd favorabil Puterilor Centrale. Italia nu dădea vîmme că ar dori să intre în război. În stări împrejurări, România nu putea risca intrarea în acțiune. Participînd în acele momente la război, scria fruntașul socialist C. Dobrogeanu-Gherea, la 19 octombrie 1914, România „și-ar primejdui în toată puterea cuvîntului însăși existența, care e doar condiția primordială pentru realizarea idealului de întregire a neamului”. La 18 noiembrie, Gherea completa această idee: „Se poate întîmpla ca țara să se întregască prin război, după cum se poate întîmpla să se întregască și fără război — aceasta e de domeniul posibilităților, dar ceea ce e sigur e că, printr-un război nenorocit, am compromite grav întregirea de neam”.

Politica guvernului Brătianu, ca, de altfel, a oricărui guvern cu răspundere față de destinele țării, nu putea fi decît de prudență. România nu putea intra în luptă împotriva Puterilor Centrale, atîta timp cît nu exista un moment favorabil care să dea eficacitate acțiunii săvîrșit. În același timp, fapt esențial, participarea la război trebuia să fie urmarea garantării revendicărilor naționale românești. Or, Antanta — nota Duca — „nici granițele românismului întregi, nici munițiile indispensabile nu ni le garanta în octombrie 1914”.

În funcție de aceste două elemente fundamentale — momentul favorabil și garantarea drepturilor românilor de a-și desăvîrși statul lor național unitar — și-au desfășurat activitatea și principalele partide și grupări

politice. Atît guvernul, cît și opoziția s-au situat în acele momente pe terenul necesității luptei pentru idealul național.

Ideea că marele ideal al românilor va putea fi realizat numai prin alăturarea țării noastre la Antantă continua să cîștige teren. După moartea regelui Carol — scria Titu Maiorescu, în februarie 1917 — „agitația în sprîmînul Antantel — nu mai are marginii; ea se înfîlțează și în armată și cuprinde o mare parte a ofițerilor. Iar la Palat aproape toți funcționarii Curții regale, mai ales cei nou numiți, de la maresal pînă la cel mai tînăr aghiotant și, deasupra tuturor, însăși regina Maria cu doamnele ei de onoare, se pronunțau în favoarea unei participări războinice a României în contra Puterilor Centrale”.

Fruntașii curentului antantist erau Take Ionescu și Nicolae Filipescu, cărora li se adăugau influente personalități ale vieții publice: C. Mille, B. Ștefănescu-Delavrancea, dr. C. Istrati, M. Antonescu, S. Mindrescu, N.D. Cocea, O. Goga, V. Lucaci, dr. I. Cantacuzino ș.a. În toamna anului 1914, simpatizanții Antantel au început să acționeze organizat. La 9 noiembrie au creat „Acțiunea națională”, organizație politică ad-hoc care și-a propus să militeze pentru intrarea „imediată” în război de partea Antantel. Această organizație a reușit, în decembrie 1914, să schimbe conducerea Ligii culturale, care s-a intitulat „Liga pentru unitatea politică a României”. Succese importante a obținut „Acțiunea națională” prin răstîrîrea studenților și a profesorilor universitari la manifestările ei.

Cele cîteva pagini pe care le publicăm din notele lui I.G. Duca ne dau o imagine bogată în date și fapte a preocupărilor politice din acea perioadă; intensificarea activității antantofililor, prudența guvernului, confruntările cu opoziția, confruntări care în esență au avut loc mai cu seamă în legătură cu timpul, cu momentul părăsirii neutralității. Atunci cînd interesele majore ale țării au impus o conduită unitară a vieții noastre politice, în ciuda divergențelor, opoziția a ieșit în întîmplinarea guvernului și a acceptat ofertele acestuia.

Lectura notelor lui Duca trebuie făcută ținînd seama de neliptul lor subiectivism. Ministrul în acel guvern, Duca încearcă în repetate rînduri să aplece și să justifice pozițiile cabinetului condus de Brătianu. Faptul nu afectează, însă, gradul sporit de interes pe care notele ministrului Culeilor și Instrucțiunii Publice din acea vreme îl comportă.

În redarea textului s-au efectuat aceleași operațiuni de orografare contemporană ca și în numărul trecut; titlul aparține redacției.

Ion BULEI,
Marian ȘTEFAN

Iarna 1914 - 1915

Am intrat deci în iarna 1914-1915. Regele, după discursul de la prestarea jurământului, a făcut câteva gesturi ce i-au mai atras simpatia publică. A dat o amnistie, tradiționala amnistie a tuturor începuturilor de domnie, a dăruit un milion pentru înfrățirea la Iași a unui orașului de fete în felul Azilului „Elena Doamna”, din București și pe urmă s-a pus la adăpostul doliului său, ca să ducă o viață foarte retrasă și ca să scape astfel de solicitațiunile deopotrivă de supărătoare ale Puterilor Centrale și ale Antantei. Dar n-a fost ușor, mai seamă cu Germania. Nemaînving siguranța pe care o aveau sub regele Carol că România nu-i va ataca, dl. von dem Busche, noul ministru care fusese numit în locul multimilionarului Waldbausen, socotit insuficient de capabil pentru vremuri alite de grele, dl. von dem Busche avea instrucțiunile ca să se ocupe îndeosebi de Palat și prin toate mijloacele să neutralizeze la Palat influența pe care, în sens favorabil Triplei Înțelegeri, ar fi putut s-o exercite lumea politică și îndeosebi regina Maria. Totul a fost pus în mișcare. Relațiile de familie, prietenii vechi, persoane oficiale. Cu fiecare curier veneau scrisori de la Berlin, de la Sigmaringen, de la Coburg, de alturea, cerind regelui să se alieze cu Puterilor Centrale, reamintindu-i originea sa, făcând apel la simțămintele lui, la amintirile lui, la opera unchiului său [...]

În tabăra opoziției cea guvernamentală toți își făcuseră un program de iarnă și îl urmau întocmai. Filipescu și cu Take Ionescu căutau să grupeze toate forțele de care puteau dispune în vederea unei acțiuni ce urmărea vâdit două scopuri: să determine, el mai curând înțelegerea noastră în acțiune alături de Antantă și să răstoarne pe Brătianu¹. Trei factori erau slujii la executarea acestei acțiuni. Nemulțumirile sau nerăbdările din toate partidele, organizarea, vechea organizare a Ligii culturale, și Universitatea, singura instituție de stat unde Take Ionescu reușise intrădevăr să se încubeze. Pe ceteșii trei, Filipescu și Take Ionescu le-au atras, deci, în jocul lor.

Organizarea Ligii culturale; aceasta trebuia imediat îmbunătățită și, ca să fim drepti, dacă cineva era indicat să fie în fruntea mișcării naționale în acele vremuri, apoi desigur că era Liga [...]. De pe la 2 septembrie, Filipescu și Take Ionescu provocaseră o întrunire a Ligii care afirma printr-o moțiune solemnă nevoia unei acțiuni imediate pentru dezrobirea ținuturilor române din Austro-Ungaria și ocuparea lor. Pe urmă, Liga participase, prin reprezentanți, la diferitele întruniri și manifestații și în fine, la 14 decembrie a convocat la București, Congresul general al Ligii. Congresul a votat mîlănească următoarea cuprindere: popularizarea singurei politici externe pe care o poate îmbrățișa și servi cu devotament neamul românesc, aceea care tinde la grăbirea ceasului de liberare a românilor, azi siliți a-și da viața în marginile monarhiei austro-ungare, în care n-au găsit nicodată dreptate pentru dinșii, și a ales noul comitet: pr. Lucaici, Filipescu, Take Ionescu, Iorga, dr. Istrati, B. Delavrancea, I. Grădinaru, Octavian Goga și Simion Mindrescu. Acest comitet transformă Liga într-un

instrument al mișcării pentru întregirea neamului [...].

Universitatea era, în socotellele opoziției, factorul cel mai însemnat al Universității. Își dădea tot prin profesori — autoritate morală, prin studenți — număr, entuziasm, public de întruniri, manifestații hotărâți și cei mai simpatici agenți de propagandă. Către Universitate se îndreptară toate speranțele opoziției. Și-a putea opera peior. Regele era Thomasescu, fratele lui Take Ionescu. Majoritatea profesorilor figurală pe listele clubului conservator și conservator-democrat [...]. Pe studenți, un rector dibaci îl poate oricând atrage și ce era mai ușor decît să faci să vibreze coarda patriotismului în inima unei tinerimi entuziaste? De îndată ce Thoma Ionescu se întoarce din străinătate, fiindcă războiul i-a surprins în Franța, a primit decît însărcinarea să se pună pe lucru și să facă din Universitate încă un auxiliar al acțiunii politice a opoziției intervenționiste. El se achită fără intrînzare de această misiune. Studenții, simțindu-se îndemnați și susținuți de profesorii lor, n-au mai cunoscut nici un frîu, iar profesorii s-au pus pe terenul că, într-o mișcare națională, rolul lor este să fie, ca reprezentanți al celui mai de seamă așezămînt de lumină din țară, îndrumători opiniei publice [...]. La 12 septembrie, ei au intrat pe scena politicii militante printr-un memoriu în care afirmau idealul național, arătând imposibilitatea de a lega, în războiul mondial, soarta României de o altă grupare decît de Antantă și cereau guvernului ca, fără întârziere, să dezmembreze Puterile Centrale [...].

Imposibil, guvernul își urma planul stabilit, să pregătească pe cale diplomatică posibilitatea intrării noastre în război la primăvară, pe cît se poate făcînd ca intervenția noastră să coincidă cu aceea a Italiei, să asigure armatei maximum de putere și de muniții; pînă atunci, să se păstreze toate aparențele unei stricte neutralități, evitîndu-se orice manifestații care ar putea învenina situația sau săpa mai adînc prăpastia dintre diferitele păreri opuse [...].

Mal înțeli, Brătianu a procedat, în sinul Cabinetului, la un fel de diviziune a muncii și ne-a repartizat flecăruia din noi o anumită serie de atribuțiuni. Fiindcă Costinescu, Constantinescu și dr. Angelescu luaseră o atitudine prea pronunțată Antantei, echilibrul trebuia restabilit, cît puțin față de Puterile Centrale. Dacă Busche sau Cernin se văitau de rusofilie sau că Costinescu, trebuia ca și Barclay², Poklewsky și Blondel să se poartă pînă de germanofilia vreunui alt ministru. Fără aceasta se surpa platforma neutralității. Dar cine să facă rolul germanofilului din guvern, cînd nici unul din noi nu era german și toți aveau convingerea că datoria României o era să armee alături de Antantă? Intruți Morțun era acela care avea, ca ministru de Interne, adică ca fief suprem al Poliției și Siguranței statului, raporturi mai dese cu Busche și Cernin, Brătianu făcu apel la el. Sărmanul conu Vasiliu, născut germanofon nu era! Din neevotament pentru că el avea prietenie personală pentru Brătianu consimți însă să joace acest rol ingrat. În urmă, a fost acuzat de opoziția partidului că era cu adevărat omul nemților. Lucru, însă, curios: se crease în jurul lui o așa nenorocită legendă în legațiile Antantei, încît

chiar la Iași, cînd de mult soldații noștri își vărsau singele alături de soldații Triplei Înțelegeri, francezii și englezii îl suspectau pe Morțun că considerau ca un fel de dușman al cauzei comune. Dacă toate informațiile legațiilor aliate erau de aceeași natură, nu mîră greșelile ce le-au făcut în cursul războiului mondial la noi ca și alturea. În orice caz, socotese că o datorie de conștiință față de colegii morți, care ca mai puțin apărau să afirmăm că nu din voia lui, ci după răgumînta lui Brătianu, a făcut Morțun doi ani de zile pe germanofilul ministerului guvernului. Socotese că o datorie de conștiință față de memoria lui, să afirm că, în acest răstimp, Morțun a fost pururea insuficient de un singur gînd: îndeplinirea idealului nostru național alături de Aliați.

Victor Antonescu, fiindcă fusese colegul lui Marghiloman în Consiliul de administrație al Societății de asigurare „Generală”, fu numit ambasadorul guvernului pe lângă seful conservatorilor. Prin el aflam planurile lui sau îl transmitea Brătianu comunicările ce avea a-și face.

Costinescu își luase singur rolul de intermediar între noi și opoziția intervenționistă. Doar era pact între ei. Mereu veneau pe la el Take Ionescu și oamenii lui Filipescu, dacă nu Filipescu însuși. Cîteodată Costinescu se mai lăsa influențat de ei, dar de cele mai multe ori el îi domolea, îi asigura că Brătianu nu urmărește alte scopuri decît ei.

Alecu Constantinescu avea două atribuțiuni contradictorii: pe de o parte, era ajutorul lui Costinescu pe lângă el în opoziția intervenționistă, era prea veche și prea mare ca Brătianu să nu se slujească de ea) și, pe de altă parte, era ambasadorul nostru special pe lângă cercurile ungurești. Toată viața lui, Constantinescu a știut să fie omul celor mai strănii împerecheri. Nu era el ministrul lui Brătianu, omul lui Take Ionescu și avocatul de încredere al averii lui Marghiloman? [...]. Constantinescu obișnuia de mult să meargă la Abazias³, unde își creștea fiul. Făcuse acolo diferite cunoștințe, între altele, avusese prilejul să cunoască destul de bine pe Tisza. Pe lângă aceasta, ca avocat și membru în Consiliul Societății forestiere „Lotru”, era în slîns raporturi cu contele și cu conțesa Lonyay, directorul acestei societăți la Brezoi. Contele murise, dar conțesa locuia acum la Pesta și era, se știe, prietena intimă a lui Tisza. Fapt e că, în mijlocul iernii 1914-1915, conțesa Lonyay și conțesa Brezoi, din partea lui Tisza ca să sondeze, prin Constantinescu, intențiile guvernului român. Am cunoscut și eu, la Constantinescu, pe conțesa Lonyay: era acolo toată ziua. O femeie care a trebuit să fie frumoasă, destăpănată, cultă, avea în literatură maghiară un nume cunoscut. Constantinescu i-a vorbit, firește, cum se cuvenea și pare că Tisza a rămas, după urma informațiilor lui, cu convingerea că Cernin, mai pesimist, se înșală [...].

Dr. Angelescu făcea pe francezului cu exagerație. Era mereu convins că germanii sînt isprăviți, că trebuie să ne grăbim și, ca nu cumva să fie impopular sau atacat de zărele opoziției, două lucruri care îl îngrijorau peste măsură, făcea exces de zel. Vorbea fără să-și împună nici o rezervă, era toată vremea cu rușii și cu

¹ În cazul în care acesta s-ar fi opus acțiunii lor — n.r.

² Ministrul Marii Britanii la București — n.r.

³ Azi Opatia, stațiune balneară în Iugoslavia, pe țărmul Mării Adriatice — n.r.

sirbii, aproba zgomotos toate inițiativele și toate gesturile opoziției. Rezultatul a fost că Filipescu îl lauda și că Brătianu îl bănuia. Pe cînd Epoca îl tot consacra articole elogi-oase, Brătianu, care, îl știa vorbăreț și indiscret, nu-l ținea în curent cu nimic. Era ministrul cel mai rău informat din tot guvernul. Lui Porumbaru nu mai era nevoie să i se facă recomandări de neutralitate. Era intruparea însăși a neutralității. La Externe reprezenta de minune neutralitatea oficială a țării. Păcat că miniștrii străini se duceau mai mult la Brătianu decît la el. Ca simbol al neutralității, Brătianu nu se putea măsura cu el și li era cu mult inferior. Netăgăduit, că rolul acestui ministru, titularul unui departament pe care altul îl conducea, avea ceva ridicol [...]

Pe mine, în fine, Brătianu m-a înscărcinat să înfrîm Universitatea și pe Iorga. Universitatea intra în cadrul atribuțiilor mele de ministru de Instrucție. M-am pus în contact cu profesorii și cu studenții. Pe profesorii liberali mi-a fost ușor să determin să se abțină de la mișcarea opoziției, pe cei neutri, în cea mai mare parte, i-am cîștigat repede de partea

tă atitudine era pentru politica lui Brătianu un auxiliar prețios. Totul era acum ca Iorga să rămînă în aceste bune sentimente. Impresionabil cum era, era de temut ca dintr-o zi în-alta să nu se schimbe și (trecerea lui) în lagărul advers ar fi fost pentru noi o greutate mai mult, printre cele multe cu care aveam de luptat. Cu vîntul său avea înlîurire asupra opiniei publice mai puțin decît își închipuia, dar, în sfîrșit, avea glasul lui în intruniri; persoana lui în fruntea studenților și a manifestanților putea crea încredere. Dacă le puteam evita, era esențial să le evităm. Fiindcă aveam dinainte unele rapoarturi personale cu Iorga și fiindcă el avea mereu, cu publicațiile lui, afaceri cu Ministerul de Instrucție, Brătianu se gîndi să mă întrebunțeze pentru a menține pe istoricul nostru în aceeași stare de spirit favorabilă guvernului. Dir-larna 914-915 și pînă în primăvara anului 1918 am avut, deci, neîntrerupt, marea onoare să fiu penpo-tențialul guvernului și al partidului pe lîngă dl. N. Iorga. În acest lung rîstimp și în mijlocul celor mai mari ceasuri ale vieții noastre de stat, am avut prilejul să văd neînecat și să cunosc de aproape pe istoricul nostru

tacuzino, pe G. Diamandy și pe d-rul Costinescu. Scopul acestor misiuni era, pe de o parte, să arate opoziției sinceritatea afirmațiilor noastre, că nu vom merge decît cu Antanta, și, pe de altă parte, să dea și viitorilor noștri aliați o cheazăie a sentimentelor noastre față de ei. Bineînțeles, aceste misiuni nu aveau nici un caracter oficial. Brătianu putea oricînd să le dezaprobe, mai ales față de germani și față de austriaci. Nu era mai puțin adevărat, însă, că, compuse cum erau ele, nu ar fi putut pleca dacă nu ar fi avut asentimentul lui Brătianu. Aceasta o înțelegeau Aliații și o înțelegeau nerăbdătorii opoziției; altă ne trebuia. Membrii acestor misiuni aveau unele greseli. Diamandy, deosebi, a acordat cîteva interviuri în care s-a lăsat ademînt să declare mai multe decît ar fi trebuit să declare. Așa, bunăoară, i-a scăpat că în cursul lunii martie vom intra în acțiune alături de Antanta. Aceste imprudențe de limbaj nu ne-au creat unele dificultăți, dar, în genere, putem spune că misiunile lor ne-au făcut mai mult bine decît rău. Ele au destins corda înăuntrul, au domolit pe d-rul Cantacuzino, pe Diamandy și pe Istrati care porăiseră cu multă

Cîteva dintre personalitățile vieții politice românești a căror activitate desfășurată în anii neutralității a contribuit la afirmarea conștiinței poporului român de realizare a unității sale statale-naționale. De la stînga la dreapta: Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Toma Ionescu și Take Ionescu

noastră [...] Cu studenții era ceva mai delicat. Ca ministru al neutrei Româ-nii nu-i puteam lăsa să devie nice turbătorii ordinii publice, nice in-strumentele incoerente ale planurilor opoziției; ca om, însă, nu puteam să nu pricep partea de generozitate, de idealism curat ce clocește în sufletul tinerimii universitare. De o mie de ori mai nenorocit as fi fost dacă în fața unei asemenea zguduri națio-nale as fi găsit o tinerime nepăsătoare și sceptică. Atunci as fi putut dispera de vitalitatea acestui popor. M-am cîzînit deci să domolească ardora studenților fără să sugrum firescu-l lor avînt [...]

Cu Iorga, capitolul e interesant de tot. Atitudine lăsa de Iorga de la început ne convenea de minune. Era, ca și noi, împotriva unei acțiuni alături de Puterile Centrale, ca și noi credea că trebuie așteptat un moment prielnic și că acest moment n-a venit încă. El înfiera neastîmpărul opoziției, refuzase să se solidarizeze la manifestatiunile ei. La Universi-tate era în contra lui Thoma Ionescu, aproba faptele guvernului și nu se sfîșia să o spună fără neînjur. Aceas-

[...] Cît despre succesul misiunii mele, el a fost mai presus de orice așteptări. Aproape patru ani n-am avut nici o față de noi, în bunele dispoziții din primele ceasuri ale izbucnirii războiului mondial. Nu voi avea, desigur, prezențunea să-mi atribuiască tot meritul. În orice caz, nu al meu e meritul de a fi găsit rețeta acestui miraculos succes [...]

După ce noi ne-am avut locurile desemnate, Brătianu s-a învîntat într-o atmosferă de tăcere și de mister și a făcut pe sfînxul. Ce a putut Brătianu, în cei doi ani de neutralitate, să rabde și să tacă e de nedescris. Dacă tăcerea e o virtute, Brătianu, fără îndoială, că o are în cel mai înalt grad.

Greutatea era însă să tacă și pe ceilalți să tacă și să rabde.

Dacă nu se putea ca opoziția să tacă și să rabde de tot, trebuia cel puțin încercat să se mai pui stăvilă gurii și neastîmpărului ei. Pe lîngă neconținentele intervenții, ba pe la unul, ba pe la altul, Brătianu se gîndi să mai trîmîță la Roma pe d-rul Istrati și la Paris pe d-rul Ioan Can-

nergie acțiunea în favoarea unei imediate intrări în acțiune, au oprit cu desăvîrsire orice seziune pe care agitațiunile lor ar fi putut-o provoca în snul Partidului Liberal, au dovedit celor de bună credință din opoziție că Brătianu era sincer cînd le spunea: „Aveți încredere în mine, nu voi merge cu Germania”. Și, în fine, și la Aliați ne-a fost de un netăgăduit folos ca, după cîteva opanzi care tot sepoteau: „Nu vă încredeți în Brătianu, e sîret și fătarnic, niciodată nu va merge cu d-voastră, cel mult dacă va rămîne neutru”, să mai vie și cîteva prieteni neîndoiecinici al Antantei, oameni cu situații însemnate, care să le spună: „Toate acestea nu sînt adevărate, vă afirmăm noi, noi pe care ne cunoașteți și pe care nu ne puteți suspecta, că Brătianu va merge cu voi, că nu așteaptă decît un moment prielnic. Înlesniți-i, deci, și d-voastră situația, trimițînd României cît mai grabnic armamentul și munițiile pe care vi le cerem de atîtea luni...”.

Se implinesc, la 28 august, 1500 ani
de la dispariția Imperiului roman de apus.
Ecourile acestui seism al istoriei
s-au păstrat peste timp

DE CE MOR IMPERIILE?

EUGEN PREDĂ

Roma eternă", ale cărei porți au fost deschise de sclavi în fața lui Alaric¹, a parcurs din august 410 și pînă în ultimele zile ale lui august 476 o existență spasmodică. O duzină de împărași, confrunțați cu numeroși uzurpatori, s-au succedat în acest interval. Cînd patricianul Orestes, fost scurt timp secretar al lui Attila, l-a înlăturat în anul 475 pe Iulius Nepos și a aruncat mantia cezarilor pe umerii fiului său, aflat la vîrsta adolescenței, Imperiul roman de apus se menținea, mai mult formal, doar în Italia și sudul Galiei².

Nimeni nu și-ar mai aminti de acest fiu al lui Orestes, Romulus Augustus — purtătorul numelor celebre ale fondatorilor orașului și imperiului, căruia contemporanii i-au spus în deridere într-un cuvînt Augustulus — dacă n-ar fi domnit peste un sfîrșit de crepuscul. Atît Augustulus, „pensionat” cu o impozantă rentă anuală, cît și tatăl său, care a fost decapitat, au devenit victime ușoare pentru Odoacru, comandantul de mercenari ridicat din sinul neamului germanic al herulilor. Cum pentru Odoacru puterea și nu simbolurile ei contau, el a făcut să fie trimise diadema

și mantia de purpură la Constantinopol, împăratului Zenon. Totul s-a petrecut în cel mai „legal” mod posibil. Roma supusă dinăuntru, „pașnic” am spune, avea un Senat atît de corupt, încît la umbra săbiilor lui Odoacru nu numai că a primit abdicarea lui Augustulus, dar a și consimțit la transferarea sediului imperiului în Răsărit. Astfel, sfîrșitul lui august 476 este, în general, acceptat de istorici ca ultima filă a Imperiului roman de apus.

Lumea acelei vremi era extrem de mică. Pămîntul continua să fie în general necunoscut și foarte puțin populat. Dispunem de suficiente dovezi pentru a subscrie la opinia că, în acea lume în care după estimații actuale nu existau mai mult de 200 milioane de oameni, căderea Imperiului roman de apus abia a fost resimțită. Dar fascinația acestui imperiu, a ascensiunii și a prăbușirii sale, a devenit o obsesie pentru mulți gânditori, mai ales pe măsură ce lunga noapte a evului mediu se apropia de sfîrșit. De fapt, în reflecțiile lor, ei nu căltau doar să înțeleagă ce s-a întîmplat, ci și răspunsul, mai mult sau mai puțin voalat, la problemele societății în care trăiau. În plin „secol al luminilor”, în 1734, a apărut capodopera lui Montesquieu: Considerații asupra cauzelor măririi și decăderii romanilor. „Un imperiu fondat pe arme are nevoie să se sprijine pe arme” — scria

el. Dar pe măsură ce cuceririle sporeau și statul se eroda, sob dații „își pierdeau treptat spiritul de cetățean... Roma nu mai putea să știe dacă cel care era în fruntea unei armate într-o provincie era generalul sau dușmanul său”. Ideile lui Montesquieu au găsit în scurt timp un adept de cealaltă parte a Canalului Mîneei. S-au împlinit, de altfel, în februarie anul acesta două veacuri de la apariția primului volum al monumentalei lucrări a lui Edward Gibbon: Istoria decadenței și căderii Imperiului roman. Pentru istoricul englez „decadența Romei a fost rezultatul natural și inevitabil al prisosului de putere. Prosperitatea i-a hrănit decăderea, cauzele distrugerii se aflau pretutindeni odată cu extinderea cuceririlor și, pe măsură ce trecerea timpului sau evenimentele i-au distrus suporturile artificiale, acest enorm edificiu a succumbat sub presiunea propriei sale greutate”. Este o ironie a istoriei că Gibbon, dîși refuza să creadă într-o prăbușire a imperiilor ce se dezvoltă în vremea sa, și-a scris opera cu scopul declarat de a da un model de care țara sa să se ferească. Mulți din discipolii lui, arhitecți ai Imperiului britanic, au ignorat, însă, cu desăvîrșire concluziile istoricului.

Indiscutabil, cauzele năruirii Imperiului roman au fost mult mai numeroase și mai complexe. Încă în 1845-1846, Marx și

¹ Vezi în acest număr articolul Războiul lui Alaric, de Marcel Brion, membru al Academiei Franceze.

² În ultimul deceniu înainte de prăbușirea Imperiului roman de apus, între anii 467-476, s-au succedat cinci împărași.

Engels în Ideologia germană, au dezvăluit, analizând și declinul Romei, că înțelegerea acestei evoluții nu este posibilă decât prin pătrunderea în resorturile modului de producție, ale contradicțiilor sale și ale conflictelor insolubile, în sfera relațiilor de producție și sociale, ale mecanismului luptei de clasă. De altfel, toate imperiile stăt, încă de la apariție, purtătoare ale unor contradicții congenitale ce le vor duce la pieire, un conflict fundamental fiind între popoarele asuprite și forțele dominante, asupritoare. Evident, destrămarea acestor imperii, având loc în epoci diferite, s-a desfășurat în condiții istorice deosebite, dar având, în esență, cauze de același ordin general¹. De-a lungul secolelor, ideea mistică a credinței unei „noi Rome”, cu toa și frazeologia ei, dar în a cărei substanță se afla dorința pămînteană de cuceriri, jaf și dominație, a hipnotizat. Imperiul bizantin, descendent al Imperiului roman de răsărit, încă respira în 962, cînd și-a făcut apariția Sfîntul imperiu roman de națiune germană, care și-a lăsat formal existența pînă în 1806, cînd cel mai proaspăt împărat, Napoleon I, l-a desființat, cretînd el însuși unul din cele mai agresive imperii. Străduirea magică a cezarilor, a împăraților Romei antice a fost atît de mare pentru aspiranții la o „monarhie mondială”, al căror predecesor modern a fost încă din sec. XVI Carol Quintul, încît asistăm în veacul trecut la o adevărată epidemie. În Franța, după Imperiul lui Napoleon I, e proclamat în 1851 al doilea imperiu. În 1871, Wilhelm I se încoronază împărat al Germaniei, iar cinci ani mai tîrziu regina Victoria a Angliei devine împărăteasa Indiilor. Țarul Nicolae I, ai cărui strămoși, cei dinții Romanovi, au avut de furcă pentru a li se recunoaște în străindute titlul de împărat, exprima la mijlocul secolului trecut, vocația de a face din Imperiul țarist „a treia Romă”. În ce privește Imperiul habsburgic, auto-

crății săi n-aveau nici o îndoială că este chiar „noua Romă”.

Etichetele puse, într-o epocă sau alta, politici de cuceriri, de forță, erau desigur diferite. Esența ei era aceeași. În secolul trecut, clasa conducătoare britanică dorea să suporte „povara omului alb” și și-a adjudecat un imperiu colonial egal cu o pîrtime din suprafața globului. Franța acționa în aceeași direcție sub standardul „misiunii civilizatoare”. Pentru Germania lui Wilhelm I, generalul Helmuth von Moltke formula: „Pacea perpetuă este un vis — care nici măcar nu este un vis frumos — și războiul constituie un element de ordin divin al universului”. Cancelarul lui Wilhelm II, von Bülow, era mai prozaic dorind doar „împărtășirea cașcavalului”, respectiv reîmpărtășirea sferelor de influență. Imperiul țarist ridica flamura apărării „locurilor sfînte” și a „protejării” creștinilor din Imperiul otoman. În spatele ușilor capitate lucrurile se discuta altfel și iată ce îi spunea la 20 februarie 1853 țarul Nicolae I ambasadorului englez, oferindu-i împărtășirea Imperiului otoman: „Omul bolnav, vă repet, este pe moarte. Și noi în nici un caz nu trebuie să permitem ca un asemenea eveniment să ne ia prin surprindere. Trebuie să ajungem într-un fel sau altul la o înțelegere... și, vă rog să rețineți, eu nu cer un tratat sau un protocol. O înțelegere în linii mari — iată tot ce cer; între gentlemani nici nu este nevoie de ceva mai mult”.

Teoriile mesianice, destinate uzului public, aveau ca numitor comun pretenția de a aduce „civilizație barbarilor”. Tot în virtutea „dreptului divin”, senatorul american Albert Beveridge considera la sfîrșitul secolului trecut: „Noi putem administra popoarele barbare și senile. Fără o astfel de forță, această lume ar recădea în barbarie și noaptea”. Se poate constata astfel că Roma imperială nu lăsa liniștile nici spiritele celor mai puritani burghezi.

Befia puterii înecășoasă chiar mințile cele mai lucide și goana după noi și noi cuceriri conștinea în germene însăși ruina celor care o promovau. În al său celebru Studiu asupra istoriei A. J. Toynbee constata că

„această amesălă a victoriei, care a condus clasa guvernantă romană la pierzanie după cucerirea lumii elenice [...] a cauzat, de asemenea, ruina spaniolilor și portughezilor după ce au cucerit Lumea Nouă la începutul timpurilor moderne ale istoriei noastre occidentale și, mai tîrziu, a britanicilor după cucerirea Bengalului și Canadei...”. Nocivitatea politicii de forță și cuceriri asupra însuși organismului național de unde provenea s-a impus ca o lege în epoca modernă și contemporană. Încă în 1870, Marx observa că în interiorul marilor puteri „se repetă la ora actuală ceea ce se punea vedea în proporții monstruase în Roma antică. Poporul care înrobește un alt popor își făurește propriile sale lanțuri”. Patru ani mai tîrziu, Engels formula o concluzie asemănătoare: „Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare. Forța armată de care are nevoie pentru a oprima alt popor se întoarce împotriva lui însuși”.

În pragul secolului nostru, cînd „cașcavalul” fusese aproape complet împărțit, în întreaga lume erau numai 45 țări independente. 19, cu acest statut, se aflau în America Latină. În Africa — 3, dar în scurt timp Marocul a devenit protectorat, iar în 1936, Mussolini a absorbit Etiopia. În 1900, în Europa existau doar cîteva state independente, care nu defineau teritoriile altor țări, printre care tîndra Românie, iar unele dintre ele nu și desăvîrșiseră încă unitatea națională. În Europa se aflau capitalele a nu mai puțin de zece imperii, de diferite calibre, unele „clasice”, altele coloniale. Lenin a atras atenția și asupra unui alt aspect caracteristic Imperiilor otoman, țarist și habsburgic, care promovau aceeași politică de dominație și asuprire: „În toate cele trei state mari din estul Europei, procentul populației de naționalitate „propriie”, care este în același timp națiunea dominantă, reprezintă numai 43 la sută. În fiecare din aceste state mari, 57 la sută, adică mai mult de jumătate din populație, este formată din oameni de „altă naționalitate”... Aceste cuvinte au fost scrise la începutul anului 1917 și n-a

¹ Despre destrămarea și prăbușirea unor imperii, începînd din antichitate și pînă în epoca contemporană, Magazin istoric a publicat numeroase articole; vezi, printre altele, nr. 2/1967; 10, 12/1968; 4, 5, 8/1970; 1, 11/1971; 5, 6/1972; 1, 9/1973; 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11/1975, 1, 2, 3, 4, 5, 6/1976.

trecut multă vreme pentru ca toate cele trei imperii să se năruie. Un moment de importanță istorică l-a reprezentat victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care, așa cum releva tovarășul Nicolae Ceaușescu, a „arătat lumii, în-deosebi claselor exploatare și popoarelor subjugate, că vechea societate bazată pe inegalitate și nedreptate națională și socială nu este veșnică, că ea a intrat în faza dispariției, inaugurându-se o nouă eră, era făuririi orînduirii socialiste, era eliberării naționale a popoarelor”.

Dacă pînă în 1918 Europa a parcurs un veac dominat de principiul, de ideea naționalităților și de triumful formării statelor naționale, marile mutații produse prin lupta popoarelor pentru progres în ultimele decenii, prăbușirea celui de-al treilea imperiu german al lui Hitler și a tuturor imperiilor coloniale și apariția a aproape 100 noi state pe planeta noastră au adus cu adevărat omenirea în secolul națiunilor. Desigur, dispariția imperiilor n-a făcut să dispară și imperialismul, și rămîn de actualitate preceptele notate de Montesquieu în Caietele sale: „Un stat care sărăcește pe altele se sărăcește pe sine... Cuceririle seacă, firește, darul de a cucerii”. Creșterea rolului maselor populare în dezvoltarea istorică, în viața națională și internațională — trăsătură distinctivă a epocii noastre — limitează sfera de acțiune a imperialismului, crează pentru prima oară, perspectiva reală a lichidării raporturilor de inegalitate și asuprire, a succesului luptei pentru o nouă ordine politică și economică.

Și, totuși, de ce mor imperiile? În finalul acestei încercări de diagnostic istoric, vom mai adăuga aforismul unei personalități, care avea o oarecare idee despre imperii: toate imperiile — spunea Napoleon — mor din cauza indigestiei.

Așa vă place istoria?

RĂZBUNAREA LUI ALA-REIKS

MARCEL BRION

membru al Academiei Franceze

„Istoricii aveau să se întrebe, mai târziu, de ce Roma nu a fost rasă de pe fața pământului — precum altădată Cartagina — de invaziile ce s-au succedat de-a lungul secolului V e.n.: pentru că toți acești cuceritori doreau nu s-o distrugă, ci s-o stăpânească, iar dacă, în furia, invidia sau neputința lor o devastau, totuși, gestul lor avea semnificația stranie și patetică a unei crime pasionale“. De la această idee — și ea patetică — pornește autorul rindurilor de mai sus, reputatul scriitor francez Marcel Brion, cînd relatează asediul, cucerirea și prădarea Romei, în anul 410 e.n., de către trupele regelui got Alaric (395-410).

Anul în care tinărul Alaric (în limba goților — Ala-Reiks („Stăpînul tuturor“), a fost ales rege, a coincis cu moartea împăratului Teodosiu I, în timpul căruia Imperiul roman a cunoscut, pentru ultima oară, o autoritate unică. După această dată (395 e.n.) provinciile estice au format Imperiul roman de răsărit, cu capitala la Constantinopol, iar cele vestice — Imperiul roman de apus, cu capitala la Ravenna. Folosindu-se de neînțelegerile dintre cele două imperii, Alaric a invadat, în 401, Peninsula Italică, dar a fost izgonit, în anul următor, de generalul roman de origine vandală Stilicon. Dîrzului rege got i-a trebuit aproape un deceniu pentru a pătrunde în „Cetatea Eternă“, răstimp în care a asediat-o de trei ori. Și cînd în cele din urmă, a reușit s-o îngeuncheze — Roma cunoscînd, prima dată după opt secole o ocupație străină — a prăsit-o după trei zile, lăsînd orașul pustiit de jafuri și incendii.

„Crimă pasională“? A fost gotul Alaric, „barbaru“, îndrăgostit de Roma? Un răspuns afirmativ ar fi exagerat, atî-

tudinea lui Alaric fiind mai degrabă cea a unui răzvrătit.

Tribul germanic al goților a ajuns în regiunea Mării Negre coborînd pe coasta Baltice, încă la sfîrșitul sec. II e.n. Două veacuri mai târziu, vîind să scape de hunii care le distrugău satele și ogoarele, triburi ale goților au trecut la sud de Dunăre, stabilindu-se, cu învoirea împăratului roman, în Peninsula Balcanică, în calitate de aliați ai imperiului. Curînd însă, aliații au fost pe punctul de a fi transformați în sclavi: printre goți izbucnind o foamete, romanii le cereau cîte un sclav adult în schimbul unei bucăți de pîne sau de carne. Goții s-au răscolat și au reușit să înfrîngă legiunile romane, în anul 378, împăratul Valens fiind ucis pe cîmpul de luptă.

Descendent al acestor triburi care se refugiaseră pe teritoriul roman, Alaric, de obîrșie nobilă, a fost tratat cu condescendență. El a servit în armata romană participînd, din adolescență, la campaniile din Gallia, din Spania și din alte provincii a căror populație se răzvrătea împotriva stăpînitorilor. Făcîndu-se remarcat prin inteligență, curaj, forță fizică și îndemînare în minuirea armelor, a ajuns, înainte de a împlini 20 ani, comandant de escadron în armata auxiliară, în care a fost inclus și o parte din goți. Tinărul ofițer se bucura de un imens prestigiu nu numai în rîndurile goților. Romanii îi recunoșteau și ei meritele, unii prezicîndu-i cariera militară pe care o făcuse vandalul Stilicon în rîndurile armatei romane. „Nu suporta să i se spună pe numele lui adevărat, Ala-Reiks, pretinzînd la cel de Alaricus, scrie Marcel Brion. Ofițer roman, dorea să nu se deosebească prin nimic de ceilalți ofițeri. Invoca adesea datele ilus-

tre din istoria Romei, cita faptele deosebite ale împăraților sau generalilor Republicii. [...] Devotamentul său față de imperiu era sincer“. De o sinceritate pe care o egala doar ambiția sa. Căci tinărul got, conștient de calitățile sale, dar și amețit de succese, începuse să nutrească visuri îndrăznețe: să servească Roma în calitate de stăpîn al ei, dominînd-o, să reînvie gloria de altădată a cetății cezariilor. După alți autori¹, pretențiile lui Alaric ar fi fost mult mai modeste, el dorînd doar să apere, în calitate de comandant, frontierele imperiului.

Brusc, a fost trezit la realitate. Ascensiunea rapidă a viteazului got a stîrnit îngrijorarea generalilor romani, mai ales a celor care nu vedeau cu ochi buni faptul că împăratul Honorius (395-423) alegea în posturi de comandanți pe așa-numiți barbari. Exilat în Moesia, Alaric a înțeles că, de atunci încolo, nu-și va putea atinge scopul decît prin forță.

Lui Alaric i-a consacrat un volum cunoscutul scriitor francez Marcel Brion, membru al Academiei Franceze, autor a numeroase lucrări de istorie a artei și civilizației. În fragmentul pe care îl reproducem după *Viața lui Alaric*², autorul surprinde momentul în care șeful got află că, în schimbul vieții lui, împăratul Honorius promite unui personaj obscur, pe nume Sarus, un post de comandant la care a revînit el, Alaric.

„Dragostea“ lui Alaricus nu a fost împărtășită. Ambitiosul Ala-Reiks se va răzbuna. Iar răzbunarea lui va însemna începutul supunerii Imperiului roman de apus de către popoarele migratoare.

D.Z.

¹ Vezi Ferdinand Lot, *La fin du monde antique et le début du moyen âge* („Sfîrșitul lumii antice și începutul evului mediu“), Paris, 1968.

² Marcel Brion, *La vie d'Alaric* („Vies des hommes illustres“, Gallimard, Paris). Titlul și substituirea fragmentului publicat aparțin redacției *Magazin Istorie*.

În timp ce Alaric tot mai șovăia să pornească la luptă împotriva împăratului, Sarus fusese condus la Ravenna. Honorius îl primi în audiență secretă și îi făgădui tot ce refuzase lui Alaric, acordînd acestui neînsemnat tilhar de drumul mare onorurile la care aspirase în zadar gotul. Foarte mulțumit, Sarus rosti un mare jurămint, făgăduind să scape imperiul de singurul dușman de temut, de Alaric. Pentru că dorea, cu această ocazie, să pună mina și pe armata lui, îl sfătui pe Honorius să cheme la el pe Alaric și pe cumnatul acestuia, Athaulf, pretextînd că vrea să negocieze cu ei, și apoi să pună să-iucidă. Lipsiți de căpeteniile lor, spunea el, goții se vor cuminți de-a binelea și se vor supune comandantului pe care li-l va da împăratul.

Înștiințat, în ascuns, de complotul pregătit împotriva lui și de capcana care-l aștepta la Ravenna, Alaric voi totuși să mai facă o ultimă încercare de înțelegere cu împăratul. Călărețul trimis la Ravenna cu o scrisoare, prin care regele goților cerea gradul făgăduit și proviziile necesare trupelor sale, aduse un răspuns nelămurit, conținînd numai o frază limpede, aceea care invită pe Alaric să vină la Ravenna împreună cu cumnatul său. Evitînd capcana, gotul răspunse că nu avea de gînd să dea curs invitației dacă, mai înainte, nu obținea avantajele pe care le ceruse. Acest mesaj avea tonul unui ultimatum și era, într-adevăr, ultima încercare pe care o făcea pentru a evita războiul. De răspunsul lui Honorius depindea atitudinea sa viitoare: sau rămînea ofițer roman, sau părăsea definitiv acest imperiu care-i respingea serviciile și redevena căpetenia barbară, după tradiție, dușmană latinilor.

Inconștient de primejdie, sau poate convins de prieteniei lui Sarus că o alianță cu acesta era mai folositoare decît spri-

jinul lui Alaric. Honorius nu vru să înțeleagă amenințarea ce se ascundea în acest ultimatum.

„Iată ce fac eu din cezarii voștri“

Drumul dintre Rimini și Roma întlînește cursul unui mic rîu, care se numește Rubicon. În admirația lui pentru personajele istorice, Alaric nu-l trecuse niciodată fără să nu-și aducă aminte, cu un sentiment de respect și simpatie, de gestul lui Cezar. De data aceasta el își aruncă în Rubicon insemnele de ofițer roman, ca și cum ar fi vrut să arate că, de atunci înainte, se lepădă de tot trecutul său de slujitor al imperiului. Pentru a evidenția și mai bine ruptura, ținu s-o marcheze cu oarecare solemnitate.

Un călăreț îl căută pe muzicantul Attalus în tabăra servitorilor și-l aduse la Alaric. Attalus își luase lira, crezînd că nu dorea de la el decît acorduri armonioase, dar rămase foarte surprins cînd văzu veșmintele bogate, rînduite pe o masă din cortul lui Alaric, o mantie de purpură și o coroană de aur bătută cu pietre scumpe. Deoarece minile lui tremurătoare nu reușeau să încheie agrafa mantiei, Alaric în persoană i-o prinse și așeză diadema cezarelor pe buclele blonde ale muzicantului. Afară îl aștepta un cal alb cu un harnașament minunat. La porunca lui Alaric, Attalus înclecă și, precedat de heralzii care sunau din trompete, cortegiul porni la drum spre Roma, urmat de întreaga armată a goților, echipați de război.

Cînd văzură în depărtare ciudatul cortegiu care înainta, o vie curiozitate cuprinse pe locuitori. În fruntea lui se zărea mantia de purpură și calul cel alb, platoșele strălucitoare ale lui Alaric și ale lui Athaulf, iar în urma lor grosul întunecat al armatei gotice. Curioșii alergau la metereze îmbrîncindu-se, aplecîn-

du-se pe creneluri. Oastea se opri la o bătaie de săgeată. Din fruntea trupelor se desprinseră, înaintînd spre zid, doar Attalus, în veșminte imperiale și Alaric. Toți spectatorii acestei ciudate scene priveau cu suflul la gură, surprinși și curioși. Ce voia să facă regele goților cu „împăratul” său?

Un strigăt de uimire izbucni din toate gurile, cînd Attalus fu văzut că descalcă, în urma gestului poruncitor făcut de Alaric. Acesta voia ca toată populația să vadă cît caz făceau goții de un împărat roman și ca toți senatorii, patricienii și plebeii să-i împartă umilirea, insulta și sfidarea. În timp ce romanii proferau injurii și blesteme, Alaric desprinde încet mantia imperială, o desfășură și apoi o aruncă la pămînt. După ce smulse coroana de pe capul lui Attalus, o contemplă cîteva clipe, ca și cum nu ar fi știut ce să facă cu ea, apoi, cu un gest nepăsător, o zvîrli, făcînd-o să se rostogolească pe mantie. Lovindu-se de pămînt, cîteva pietre prețioase, perle și rubine, se desprinseră și se împrăștiară pe mantia din țesătură stacojie și fire de aur. Apoi Alaric desprinde bicul de la sa și, sfîșindu-l umerii nefericitului cîntăreț din liră, îi porunci cu ton aspru să se întoarcă de îndată în ceata de servitori ai lui Athaulf. După care își întoarse privirea spre chipurile incremenite ale celor care se îngîmădeau pe ziduri, cu un aer de amenințare ce voia să spună: „Iată ce fac eu din cezarii voștri! De acum înainte nu voi mai avea nici respect, nici milă pentru oamenii și lucrurile Romei”.

Desfăcî încet cataramele platoșei romane și o aruncă lîngă însemnele imperiale, făcînd să zăngănească solzii de metal cizelat. Apoi scoase de pe cap coiful aurit și cu panaș roșu și îl lăsă să cadă pe platoșă. La un gest al său, un călăreț got înaintă. Alaric îi luă casca de bronz cu coarne de taur și o puse pe cap. Soldatul îi dădu și tunica lui de piele, spada cea lungă, toporișca, arcul și cureaua de săgeți.

Romanii priveau transformarea acestui om, fără să-i

priceapă sensul tragic. Nu mai aveau în fața lor pe Alaricus, slujitor imperial, ci pe Ala-Reiks, coborât din zeul Balder și rege al goților. Cu fiecare piesă din echipamentul său pe care o arunca, se dezbăra de admirația, nutrită de istorie și literatură, față de cetatea lui Romulus și de ambiția lui de a domni pașnic asupra ei. Odată cu armele și vechimintele de „barbar” îi revenea vechiul instinct de cucerire și jaf, moștenire a atitor secole de migrații și de neliniște nomadă. Sentimentul, care acum umplea inima lui Alaric, era minia celui care nu poate poseda ce iubește și care nu vrea să ierte dezamăgirea. Venerase prea mult Roma, ca să renunțe cu ușurință s-o guverneze: singura lui pornire era să distrugă ce dorise, în zadar, cu prea multă patimă.

În timp ce Alaric proceda la această simbolică metamorfoză, nici un roman nu se gândise să-l doboare cu o săgeată, pentru că în gestul său de o misterioasă și salbatică măreție era prea multă suferință și deznădejde.

Cavalcada fantastică

Armata goților își ridicase tabăra în jurul orașului. Cortul regal, împodobit cu standarde, era instalat pe înălțimea care domină Ponte Salaro. Fumurile focurilor se și înălțau în aer. Alaric își întoarse calul și dispăru. Ultimele raze de soare străluceau pe coiful auriu, pe pietrele prețioase ale coroanei, pe solzii platoșei și pe broderiile mantiei, toate părăsite în spațiul dintre zidurile orașului și tabăra goților. Primul apus de soare care se răsfrîngea asupra Romei asediata pentru a treia oară aducea neliniște foamei și a înfringerii. De acum înainte nici o corabie cu provizii nu mai putea urca pe Tibru.

Acum, Alaric nu mai avea nici un motiv să menajeze Roma. Dacă în timpul celor două asedii precedente fusese preocupat doar să forțeze orașul să capituleze, acum nu mai dorea decât să termine cât mai grabnic cu el. Și exe-

cută asediul orașului cu toată asprimea și cu voința de a învinge un vechi dușman. Pentru că de data aceasta era vorba de o dorință dezamăgită, care se răzbuna pătimaș.

Din primele zile foamea și setea îi făcuseră să asediați să suferă. Deoarece goții tăiaseră apeductele care legau orașul cu izvoarele din munții Sabini, lipsa de apă, căldura covârșitoare a acestei luni august și bolile îi chinuiau pe romani, care nu voiau însă să capituleze: ei știau că Alaric nu se va mai mulțumi, ca prima dată, cu un tribut plătit în aur, stofe și mirodenii. Lui îi trebuia Roma întreagă, Roma învinsă, dată pradă focului și fierului, iar romanii doreau să-și cruțe orașul de acest destin tragic.

Pentru Alaric, cucerirea Romei nu era decât o primă etapă și, în oarecare măsură, gestul simbolic al rupturii lui de imperiu. Mai importantă era cucerirea Africii de Nord, care avea să infometeze Italia, și căderea Ravennei. De aceea nu voia să piardă vremea ca să arunce bolovani în zidurile turnurilor și să izbească în porți cu berbecul. Va întreprindea viclenia și îndrăzneala, va cucerii Roma cu ajutorul surprizei și împotriva tuturor regulilor de artă militară.

În seara de 24 august 410, Alaric observă pe cer o pată întunecată, care vesteaua una din acele furtuni de vară, violente și scurte, cu torente de ploaie, bubuit de tunet și rafele de vânt. Dădu ordin ofițerilor să-și țină trupele gata de atac. Îngrămădite în fața porții Salaria, aceea prin care ieșea sarea trimisă sabinilor¹, trupele așteptau semnalul. Furtuna se apropia. Norii acopereau cerul, întunecind lumina lunii și a stelelor. În unele clipe, un fulger roșu sfîșia norii. Bubuiturile de tunet se auzeau tot mai aproape.

Primele picături de ploaie căzură mari și calde. Bubuiturile de tunet, care se succedau fără întrerupere, li se adăugară loviturile berbecului de bronz în poarta Salaria. În timp ce soldații, adăpostiți

de scuturi, împingeau în cadentă enormul trunchi care zgâlțâia canaturile masive, alți goți rezemară scări de ziduri și, cocoțându-se sprinteni pe umerii camarazilor, ajunseră la creasta meterezelor.

Convertirea lor la creștinism nu putuse alunga complet vechile lor superstiții. În rafele de vânt li se părea că aud nechezatul calului lui Wotan — zeul care izbea norii cu cele opt copite ale sale. Înfașurarea goților era atât de feroasă încât, atunci când, la lumina fulgerelor, romanii văzură invadându-se coifurile împodobite cu aripi și coarne, crezură că iadul își asmutise demonii asupra lor. Alarmați de strigătele santinelor, soldații alergară la metereze, dar era prea târziu. Goții, ajunși pe coama zidurilor, aruncau frînghiile celor de jos, care se cățărau până la creneluri. Alții și începură să atace pe la spate pe apărătorii porții. Printre canaturile sfărțite, o mulțime de călăreți se răspîndiră într-un vuiet de avalanșă în cartierele învecinate. Lingă poarta Salaria izbucniră incendii. Întrețite de vânt, flăcările cuprinsesă casele vecine și în curînd tot acest cartier al Romei căzu pradă focului.

Strînse în grabă, milițiile populare îi înfruntară pe năvălitori cu un curaj admirabil, nobili, negustori, plebei, amestecați laolaltă în această noapte tragică, luptînd cu îndrăzneala și încăpăținarea oamenilor care apără viața familiilor și pragul caselor lor.

Flăcările incendiului, care mistuiau casele cartierului salarian, luminau tragic străzile înguste, unde uriași blonzi se năpusteau cu urlete de triumf, și piețele în care, încurajați de centurionii lor, soldații romani, cu scuturile imbricate, luau formația de luptă numită broasca țestoasă. Femeile ajutau și susțineau pe luptători, aducînd săgețile și pietrele pentru praștii, pansind pe răniți și mingînd pe muribunzi.

Galopul cailor răsuina în Forum. Palatele împăraților erau invadate, ușile mănăstirilor și locuințelor sparte. Dezlănțuirea furiei năvălitorilor asupra orașului cezarilor sfîrși o panică îngrozitoare.

¹ Populație italică antică.

Ațițați de strigătele comandanților, goții galopau de-a curmezișul marilor piețe pustii, tulburînd marea sanctuarelor, sfărîmînd mozaicurile prețioase, făcînd să zboare în zăndări portalurile de lemn sculptat, smulgînd draperii de mătase, biciuînd cu harapnicele nobilele efigii de marmură.

Tezaurul și armistițiul

Furtuna se dezlănțuie cu o furie înspăimîntătoare. Templele se prăbușeau lovite de trăsnet; statuile zeilor și împăraților, smulse de năvălitori de pe pedestalele lor, erau aruncate la pămînt, sfărîmîndu-se cu zgomot. Părea că, în acea noapte feroasă, elementele naturii îi ajutau pe goți să distrugă orașul.

Dar goții, impresionați de această marea nocturnă, începuseră să privească neliniștiți și cu un fel de curiozitate religioasă profilul monumentelor scoase brusc din întuneric de fulgere. Aceste scurte lucruri dezlănuiau mulțimea de statui albe, care populau piețele și se înșirau în lungul străzilor, lumina nesigură a furtunii dînd tuturor lucrurilor o înfățișare misterioasă și de temut. Unii năvălitori fuseseră zdrobiți de acoperișul prăbușit al unui templu, în timp ce alții jefuiau, alții dispăruseră în subterane, de unde nu mai izbucniseră să iasă.

În timp ce cumplitul măcel pustia cea mai mare parte a orașului, pe neașteptate, din depărtare se auziră cîntări. Poetii care întovăreau pe năvălitori și care, în sunetele ascuțite ale instrumentelor, proslăveau victoriile strămoșilor, amuțiră deodată, uimiți. Se distingeau cuvintele unei litanii creștinești, reluată în cor de numeroase glasuri. Înmărmuriți de groază, goții se dădură înlături, ca să facă loc unui cortegiu ciudat. Precedată de garda personală a lui Alaric, care izbea cu biciul pe soldații ce nu se grăbeau să se ferească, o procesiune de preoți și călugări se îndreptă încet spre Bazilica Sfîntului Petru. O mulțime de romani și de goți, amestecați, mergînd unul lîngă altul,

escortau procesiunea, întinșînd fiecare în limba lui, un imn grav și puternic. Contrastul dintre această liniștită procesiune și scenele de măcel din jur era de o extraordinară ciudățenie. Din fiecare biserică, pe dinaintea căreia trecea cortegiul, ieșeau preoți purtînd vase sfînte, odoare sacerdotale, luminări aprinse și se uneau cu lungul șir de oameni, reluînd cîntările în cor.

Acest eveniment bizar, care-i umplu pe goți de uimire și respect, se produse după descoperirea tezaurului Sfîntului Petru de către un ofițer got. Pătrunzînd într-o casă locuită de niște femei cucernice, care formau un fel de ordin călugăresc, jefuitorul se răsti la călugărițele înspăimîntate și le amenință cu chinuri cumplite dacă nu-i dădeau tot aurul și argintul care îl aveau. Tremurînd de spaimă, acestea îi aduseră un cutăr. De față cu călugărițele, gotul îi deschise și dădu înapoi, orbit de strălucirea pietrelor și metalelor prețioase care îl umpleau. Erau acolo potir impodobite cu perle și emailuri, mire cu incrustații florale, talere de aur, paftale pentru patrafir, cizelate și încărcate cu giuvaeruri, inele pastorale incrustate cu ametiste, rubine și smaralde mari, chivoturi cu raze scinteiatoare, figurine din cristal de stîncă cioplite în formă de pasăre, vase de onix și de aur, statuete de ivoari, o grămadă întreagă de obiecte rare și minunate care strălueau.

Văzînd uimirea gotului, o bătrînă se apropie de el și îi spuse: „Acesta este tezaurul apostolului Petru și obiectele consacrate cultului său. Eu sint prea neputincioasă ca să le apăr. Ia-le, dar nu uita la ce slujesc și teme-te de pedeapsa cerului”. Atitudinea maiestruoasă a femeii și glasul ei sever îl impresionară pe ofițerul got. Acesta puse la loc obiectele pe care apucase să le ia și părăsi casa, lăsînd cîțiva soldați care s-o apere de jaf.

Între timp Alaric contempla cu bucuria deznădejzii stricăciunile pe care le făceau furtuna și focul în oraș. Mințea lui era oarecum tulburată de tragicele întîmplări din această noapte, de aspectul fantastic al orașului luminat

de fulgere și de pâlălaiele incendiilor, de impresia de cataclism aproape supranatural pe care o dădea furtuna. Locotenenții săi fuseseră totdeauna împotriva cuceririi Romei. Unii spuneau că apostolul Petru avea s-o apere cu cohortele lui de ingeri, iar alții afirmău că statuile zeilor aveau să coboare de pe socluri ca să-și ocrotească templele. Superstiția stăpînînd încă mințile goților, Alaric socoti că ar fi fost un sacrilegiu ca cineva să se atingă de tezaurul Sfîntului Petru. Trimise deci pe ofițerul care descoperise obiectele sacre să adune pe toți preoții de la bisericile din vecinătate și, ca să-i apere de orice agresiune, le dădu propria lui escortă, cu porunca să ducă tezaurul la Bazilica Sfîntului Petru, cu toată solemnitatea cuvenită.

Se pare că această întîmplare a pus capăt măcelurilor și cruzimilor. După cele cîteva ore de luptă, adversarii istoși căutau odihnă. Acum Roma era în stăpînirea lui Alaric și nu mai putea fi vorba decît de organizarea acestei stăpîniri.

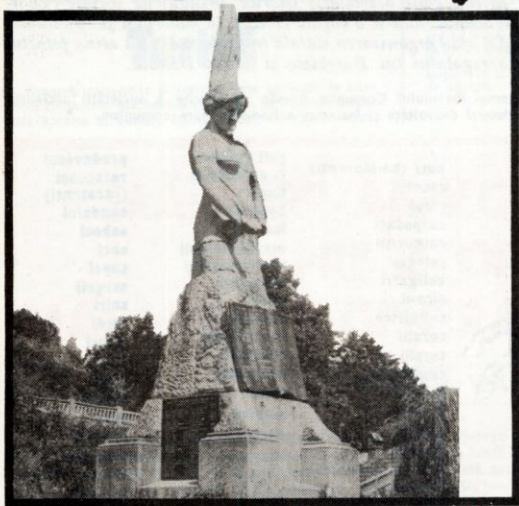
Aspectul dezastrului pe care îl oferea un întreg cartier al Romei, cel de lîngă poarta Salaria, pe unde pătrunseseră năvălitorii, duhoarea cadavrelor, fumul înecăcios al ruinelor incendiate umpleau inima lui Alaric de o tristețe cumplită. Nu așa dorea el să domnească în orașul cezarilor. Soarta îl forțase să-l distrugă deși el voise să-l slujească. Îl cuprinsese o mindrie amară la gîndul că, de atunci înainte, numele său avea să fie nemuritor, dar că oamenii își vor aminti de el ca să-l urască.

Alaric nu vru să mai rămînă în acest oraș prevestitor de nenorociri. I se părea că din ruinele fumegînde se nășteau duhuri rele, pornite împotriva lui. Îl chinuiau prevestiri funeste. Grăbi pe cei care erau în întîrziere și porunci plecare.

Goții nu rămăseră în Roma decît trei zile...

În românește de
Gh. POPESCU TELEGA
și Georgeta BOLOMEI

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

Gorjenii și vilcenii în atacul de la Novoselo

FLORIAN TUCĂ

„M-am gândit să scriu amintirile mele din războiul independenței și să mă adresez cu ele românilor din România liberă și să-i rog a contribui fiecare din ei cu o mică părțică, ca să pot întruchipa monumentul la care mă gândesc demult, atât ca o pioasă amintire pentru acei eroi vilcenii care și-au dat viața pentru dezrobirea țării, cât și ca o încurajare pentru cei de azi sau cei de mâine care vor fi chemați să apere moșia strămoșască. Noi cei care am împărtășit bucuriile victoriei și am plins pentru cei ce au murit, sintem datori, trebuie să lăsăm pe pământ un semn

care să amintească generațiilor viitoare pe acei ce și-au dat viața pentru a ne da o patrie liberă. Nu voi avea odihnă pînă nu voi vedea întruchipat monumentul ce doresc a ridica în amintirea vilcenilor căzuți pe cîmpul de luptă”.

Aceste rînduri au fost scrise, în 1912, de doctorul Gh. Sabin — unul din „ostașii în alb”, care s-a remarcat pe cîmpul de luptă în 1877. Datorită perseverenței doctorului Gh. Sabin, care încă din 1906 — cînd era deputat de Vilcea — se ocupase de strîngerea unor fonduri pentru ridicarea monumentului, trei ani mai târziu, locuitorii orașului Rîm-

nicu Vilcea citeau următorul anunț: „Se aduce la cunoștința publicului rîmnicean că Duminică, 17 mai 1915, la orele 10 și 1/2 dimineața, va avea loc dezvelirea Monumentului ridicat în orașul nostru, pe dealul Capela, în amintirea eroilor vilcenii în războiul independenței din 77-78”. Monumentul Independenței devenise parte a patrimoniului orașului de pe Olt.

Așezat într-un loc pitoresc, la poalele unui deal, monumentul înfățișează o femeie tină — care semnifică România — cu chipul îndurerat pentru fiii ei doborîți de plumbi și de schije, dar și luminat de mîndrie pentru faptele lor de arme. Privind întreaga compoziție — opera sculptorului I. Iordănescu — gîndul te duce la renumitul tablou **România revoluționară** al pictorului Rosenthal¹. Pe postament o „carte” deschisă invocă aproape 200 nume de eroi, în majoritatea lor soldați, caporali și sergenți.

Ostașii în cîntea cărora a fost ridicat acest monument — feciorii Gorjului și cei ai Vilcei — au făcut parte — primii din Batalionul 1, iar ceilalți din Batalionul 2 al Regimentului 2 dorobanți: 800 combatanți de pe plaiurile districtului Vilcei au luptat în campania din 1877-1878, sub faldrurile drapelului acestui regiment. O parte dintre ei nu s-au mai întors. Pe unii i-au atins gloanțele în timp ce vegheau în avanposturi, alții au fost răpuși în timpul atacurilor de pe înălțimile Opanezului, în asalturile vijelioase de pe dealul Susurlu și de la Tatargic, în ultima bătălie, purtată de trupele române la Novoselo.

Pe monument a fost dăltuită inscripția: „1877-1878. Poporul nostru aduce prinoul său de adîncă recunoștință întregii armate române, prin lupta căreia a triumfat cauza nobilă a eliberării de sub dominația otomană. El va păstra întotdeauna în amintire jertfa celor căzuți pe cîmpul de bătălie”.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 12/1972.

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atîns punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
applarensi
apuli
apsinthioi
arsletai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynți
bessi
bettegeri
blefi
bisalti
bistoni
bitini
bottial
brianti (prianții?)
brigi
bris

buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagesi
celegerri
ciconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
droși
drugerii
edoni

geti (getae,
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napeli
nipsaloi
(tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
olnensi
oltensi
olizoni
orresci
palopili
palti
panaloi
plarensi
pletigi
plengeti
pleri
pirogeri
pliaști
potulatensi

pradavensi
ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zalei
zbaleoni
zerani

Crobizii

Judecînd după mărturiile lui Herodot, Pseudo-Skymnos, Hecateu, Ptolemeu, Athenaios și ale autorului, rămas necunoscut, al *Periplului Pontului Euxin*, crobizii sînt un neam tracice care locuia la sud de Dunăre (Hecateu), fie între Tomis și Callatis (Strabon), fie lângă Dionysopolis (Pseudo-Skymnos). Această localizare îi face pe învățații moderni să-i considere geți, locuitorii principali ai ținutului dintre munții Carpați și Haemus. V. Beșevliev, renumit lingvist bulgar, consideră că toponimele terminate în *dina* (Adina, Amlaidina — astăzi probabil localitatea 23 August dintre Constanța și Mangalia — și Asbolodina — menționată în teritoriul callatian) pot fi atribuite crobizilor, ceea ce, după cum se vede, ar coincide cu localizarea acestora de către Strabon.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1-7/1976.

Despre istoria acestora nu știm dect că au avut un conducător, Isanthes, renumit pentru frumusețea, puterea și bogăția lui (mărturia se găsește la istoricul Phylarchos și la Athenaios). Lexicograful bizantin Suidas le atribuia credință în nemurirea sufletului, larg răspîdită la neamurile getice.

Sacii

Tribul sacilor este menționat de istoricul Aurelius Victor. Despre localizarea lor s-a pronunțat Vasile Pârvan, care, în monumentala sa lucrare *Getica*, propune ca origine a acestora zona din jurul orașului de pe Dunăre, Scidava (azi punctul Muzait, comuna Dunăreni), la sud de Axiopolis (azi Cernavodă). Menționată în *Notitia Dignitatum Orientis* ca sediu al unui *cuneus equitum scutariorum* (formațiune militară), localitatea amintită a făcut în ultima vreme obiectul unor intense cercetări datorate arheologului C. Scorpan,

ale căror rezultate sînt publicate anual în revista conștănțeană **Pontica**. De aici rezultă că în preajma unei așezări indigene — care trebuie să fi purtat numele de Sacladava — s-a instalat, pe la începutul sec. II e.n., un castru a cărui viață durează pînă în primele decenii ale sec. VII e.n. De evoluția acestor două unități — castru și așezarea indigenă — trebuie legată istoria sacilor în epoca romană, care, în aceste condiții, pot fi, de asemenea, considerați un neam getic.

Terizii

Neamul traco-getic al terizilor este pomenit de istoricul Hellanicos din Lesbos și apoi de lexiconograful bizantin Photios și Suidas. Istoriografia modernă li consi-

deră de asemenea geți, din moment ce — ne-o spune Suidas — cred și ei în nemurirea sufletului. În legătură cu localizarea lor, istoricii leagă numele terizilor de capul Terizis, la est de Balce (Dionysopolis), menționat de mai mulți autori antici, printre care Strabon, Ptolemeu, Arrian și denumit azi capul Caliacra (numele actual se găsește în izvoarele bizantine începînd din sec. XIV e.n.). Din istoria așezării de pe promontoriul Terizis, încă în curs de cercetare, se cunoaște doar faptul că ea a servit ca ascunzătoare a tezaurului lui Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare și stăpînul părții europene a regatului acestuia (323-281 î.e.n.). Tot aici s-a găsit o inscripție dedicată lui Rhoemetaces, regele odrisilor (16 î.e.n.-14 e.n.)¹. Mai tîrziu, promontoriul a servit ca loc de refugiu pentru rebelii conduși de Vitalianus (514 e.n.), comandantul bizantin care s-a răscolat împotriva lui Anastasius I, împăratul Imperiului roman de răsărit.

Dr. Al. SUCEVEANU

MĂRTURII ARHEOLOGICE DESPRE ISTORIA MAI MULTOR GENERAȚII DE GEȚI

Dr. ALEXANDRU VULPE

Pînă acum două-trei decenii, hărțile arheologice nu ofereau prea multe informații despre locuitorii Subcarpaților meridionali și despre evenimentele petrecute în acest spațiu în secolele VII-III î.e.n. Păreră unanim acceptată astăzi, că în perioada amintită, și în această zonă dinspre munte a Olteniei și Munteniei — denumită de geografi, atît de sugestiv, „piemontul” getic — au locuit tot geți, se întemeia mai ales pe transpunerea cu cinci veacuri mai devreme a unor realități din sec. I î.e.n., atestate istoric și arheologic. Această afirmație se cerea, însă, confirmată. Ceea ce au și făcut cercetările arheologice din ultimele două decenii.

Fără cetăți de refugiu

În primăvara anului 1955, în satul Ferigile (actualmente înglobat în comuna Costești, jud. Vâlcea) au fost descoperite, întîmplător, o seamă de obiecte, printre care o spadă scurtă de fier, citeva virfuri de lance și numeroase fragmente de oale lucrate cu mîna. Presupunerea că era vorba de piese cu caracter funerar a fost confirmată de cercetările arheologice făcute aici și care au dat la iveală o întinsă necropolă tumulară. Explorarea întregului cimitir, în care s-au găsit aproximativ 150 movile cu 250 morminte, toate de incinerare, a durat 10 ani. S-au

găsit cu acest prilej numeroase vase ceramice, variate ca decor și formă, arme de fier, piese de harnașament de fier și podoabe de bronz.

Multe din descoperirile de la Ferigile reprezentau tipuri deja cunoscute. Deosebit de important era însă că, aici, ele apăreau asociate cu forme ceramice originale. Unele tipuri indicau legături cu lumea răsăriteană, scitică; altele, mai ales podoabele, își găseau analogii în lumea vestică, ilirică; multe dezvăluiau strînse relații cu lumea getică de la Dunărea de Jos, mai ales în ceea ce privește obiceiurile funerare și olăria. Prin amploarea observațiilor arheologice și prin bogăția materialului, descoperirea de la Ferigile putea aduce, așadar, o contribuție importantă la lămurirea multor probleme controversate, cum ar fi natura relațiilor tracilor nordici

cu lumea scitică și ilirică, sau unitatea etno-culturală a spațiului carpto-dunărean. Dar pentru aceasta era necesar să se precizeze ce fel de tipuri de obiecte au preocupănit în anumite perioade. Cu alte cuvinte, trebuia să se reconstituie gruparea mormintelor în ordinea lor cronologică.

O necropolă cu 250 morminte implică o desfășurare în timp. Ea oglindește o frîntură din istoria mai multor generații de viață tribală. De aceea, s-a căutat să se reconstituie sensul de formare a cimitirului, respectiv să se determine care au fost primele morminte și în ce direcție s-a dezvoltat necropola. Această metodă, denumită în arheologie stratigrafie orizontală, nu este totdeauna ușor de aplicat. Nu toate cimitirele se dezvoltă linear de la un capăt la celălalt. În funcție de structura

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1976.

² Piemont — formă complexă de relief care face trecerea de la o regiune muntoasă la o cîmpie sau o depresiune.

socială a comunității respective, de multe ori zona funerară era „parcelată”, fiecare mare familie utilizându-și propriul teren. Doar în urma înmulțirii grupurilor de familii sau a epuizării unei anumite parcele, se căutau alte locuri. Este și cazul necropolei de la Ferigile, în planul căreia se disting movile grupate, fiecare grup fiind alcătuit dintr-o suită de morminte eșalonate pe o perioadă mai lungă. Descoperirile de caracter scitic sînt adunate în partea mai veche a necropolei (sec. VI î.e.n.). În partea mijlocie (începutul sec. V î.e.n.) predomină obiecte indicînd relații cu lumea sudică și sud-vestică, iar cele mai noi înmormintări (de după 450 î.e.n.), prin ritualul lor, prin tipurile ceramicii și ale altor piese de inventar funerar, demonstrează legăturile organice ale tribului din Vilcea cu geții de la Dunărea de Jos. Acestea erau atît de strînse, încît se poate vorbi de una și aceeași comunitate culturală.

Ulterior, au fost cercetate și alte necropole tumulare din Vilcea și din Argeș, dovădindu-se că asemenea cimitire există pe aproape fiecare vale mai importantă. S-au cercetat astfel de grupuri de movile la Vaideieni și Rîureni, în Vilcea, la Tigveni, Cepari, Curtea de Argeș și Țițești, în Argeș. Alte obiective au fost dibuite și așteaptă să fie explorate în Gorj, Dimbovița, Prahova și chiar dincolo de munți, în Banat sau în Țara Birsei. Acest grup cultural a fost denumit, în limbaj arheologic, grupul Ferigile, iar analogiile trîsnite pe care le vădește cu descoperirile de la Birsești, jud. Vrancea, au prilejuit uneori denumirea de complexul cultural Birsești-Ferigile.

Din toate aceste vestigii se deduce că zona respectivă a avut o densă populație războinică, organizată după principiile democrației militare. Luptătorii de vază se deosebeau de cei de rînd, dar deosebirea nu era încă foarte pronunțată. Primii, printre care și căpeteniile, erau luptători călăreți, înarmați cu sulii, avînd un vîrf lung de fier, cu arc și tolbă de săgeți și cu topor de luptă. La cîngătoare

Ceașcă descoperită la Ferigile, cu un frumos decor interior.

purtau o spadă scurtă cu două tășuri (akinakes) și, de multe ori, un cuțit lung, curb, adevăratul precursor al sicel dacice. Armele, ca și zăbalele, erau din fier, lucrate de făurari iscusiți, desigur de prin partea locului. O cantitate atît de mare de obiecte din fier n-ar fi fost verosimil să fie adusă din altă parte. De altfel, într-o perioadă puțin mai tîrzie extracția fierului a fost atestată în Mehedinți. De ce n-ar fi fost cunoscută și în sec. VI și V? Pînă, la o confirmare materială, ne mulțumim cu această ipoteză plauzibilă. Fierul, odată dobîndit, era modelat prin batere la cald, procedeu ce cerea o măiestrie deosebită în cazul unor piese cu o formă mai complicată, ca zăbalele sau minerul unor spade.

Podoabele, în majoritate de bronz, sînt destul de rare. Mai des se întîlnesc agrafe (fibule) și lanțuri lungi din sîrmă rulată în formă de resort, care se atîrnau la brîu. S-au găsit și cîteva mărgeluțe de sticlă albastră sau galbenă. Acestea erau importate, pe calea schimburilor, probabil din centre originare în răsăritul Mediteranei.

Este curios că, în ciuda străduințelor depuse, nu s-au descoperit decît puține urme de locuire propriu-zisă, marea ma-

joritate a descoperirilor fiind de caracter funerar. Există, desigur, o explicație a acestui fapt și anume că locuințele erau răzlețite pe culmile dealurilor. Creșterea vitelor trebuia să fi ocupat un loc însemnat în economia acestei societăți. Nu au fost identificate cetăți de refugiu, ca în alte părți ale țării, de pildă în Oltenia Centrală, în Teleorman sau în nordul Moldovei. Aici, la munte, locuitorii se simțeau la adăpost de primejdii.

Renaștere culturală

Cultura materială a triburilor din Subcarpați face parte integrantă din cultura nord-tracică a spațiului carpato-dunărean. Atribuirea ei etnică este în afara oricărui discuții. Odată identificată și definită din punct de vedere arheologic, rămîne de discutat originea acestei culturi.

În perioada anterioară sec. VI î.e.n., toată zona subcarpatică a fost slab locuită (de o populație intensă nu se mai poate vorbi din sec. XIII-XII î.e.n.). În schimb, în mînașoa Cîmpie a Dunării, pe văile Oltului, Mureșului și Tîrnavei s-au descoperit numeroase așezări, uneori și morminte aparținînd așa-numitei culturi Basarabi. Caracterizată printr-o surprinzătoare unitate de forme și ornamente ale ceramicii, această cultură este atestată pe tot întinsul spațiului carpato-dunărean, cu excepția bazinului Someșului. Deși nu avem scrisuri pentru o epocă atît de îndepărtată (sec. VIII-VII î.e.n.), trebuie să admitem că cei ce au creat cultura Basarabi au fost strămoșii geto-dacilor. Două fapte se impun atenției: pe de o parte putem urmări, în forma și decorul ceramicii, o filiație directă între cultura Basarabi și grupurile de necropole din Subcarpați; pe de alta, constatăm o sărăcire pronunțată a descoperirilor arheologice din sec. VI-V î.e.n. în toată Cîmpia Dunării, anterior atît de populată. Rezultă clar că cei ce odinioară au prosperat la șes au fost nevoiți să se retragă spre munte.

Ce anume a pricinuit această strămutare?

Pentru a desluși evenimentele petrecute trebuie să pri-

vim situația pe un plan mai larg. La răsărit, în nordul Mării Negre, sciții, neam iranien de călăreți, au distrus uniunea tribală a cimmericilor, întemeind, foarte probabil pe la sfârșitul sec. VII î.e.n., o puternică forță politică, o formă avansată de uniune tribală. Apogeul puterii sciților se plasează către sfârșitul sec. VI¹. Expansiunea lor a atras expediția regelui persan Darius, care dorea să-și consolideze stăpânirea în Balcani în vederea atacului plănuțit asupra Greciei. Privind lucrurile în această desfășurare, ne explicăm de ce locuitorii de la șes și-au părăsit căminele și cășurile roditoare și, cu avutul lor mobil (vitele), au suit la loc ferit, la deal și la munte, unde erau la adăpost de incursiunile sciților, călăreți neobișnuiți cu codrii seculari și cu

terenul frământat al dealurilor subcarpatice.

Cultura geților din Subcarpații meridionali se deosebește profund de cea a agatirșilor de pe Mureș, din sec. VI și din prima jumătate a sec. V î.e.n. În schimb, se aseamănă mult cu cea a triburilor din nordul spațiului carpato-dunărean (așa-numita cultură Kustanovici; noi argumente în acest sens au fost aduse, recent, de cercetarea cimitirelor de la Sanislău, jud. Satu Mare, Volovăț, jud. Suceava și Kruglik, regiunea Cernăuți). Este vorba de același cerc etno-cultural nord-tracic, care înconjoară grupul agatirșilor de pe Mureșul superior înglobându-l, în a doua jumătate a sec. V î.e.n., în masa geto-dacică. Este interesant să observăm că renașterea culturii nord-tracice în a doua

jumătate a sec. V î.e.n. a corespuns, în timp, pe de o parte cu declinul puterii scitice, iar pe de alta, cu consolidarea, la miază-zi, a regatului sud-tracic al odrisilor². La începutul sec. IV î.e.n., de-a lungul Dunării au apărut iarăși așezările getice. Pericolul scitic trecuse, iar dezvoltarea societății geto-dacice era în plină ascendență. În felul acesta, prin descoperiri arheologice, cultura geților din Subcarpați poate fi urmărită neîntrerupt pînă în sec. III î.e.n. Fără îndoială, întemeietorii marilor cetăți, **davae**, din aceeași zonă, datînd din sec. II și I î.e.n. (Polovragi, Ocnița, Cetățeni și altele), sînt urmașii celor ce au fost înmormîntați, cu cîteva veacuri mai devreme, la Ferigile sau Tigveni.

ARMURILE TRACE:

artă autohtonă cu ecouri îndepărtate

L. OGNENOVA-MARINOVA

R. P. Bulgaria

Cercetătoare la Institutul de arheologie din Sofia, L. Ognenova-Marinova abordează în lucrările sale și probleme privind arta de prelucrare și cizelare a metalului și, în cadrul acestora, relațiile între arta greacă și cea a tracilor de la sudul Dunării, pe teritoriul pe care autoarea îl numește Tracia. În articolul consacrat armurilor trace din secolul IV î.e.n. (pe care îl publicăm într-o formă prescurtată), se urmărește filiera prin care motivele decorative ale artei grecești au pătruns pe acest teritoriu. Cercetătoarea bulgară își aduce astfel contribuția la identificarea unor ateliere în mediul autohton trac, subliniind, totodată, rolul tracilor în transmiterea civilizației mediteraneene către centrul Europei.

Există foarte puține mărturii directe despre existența sau funcționarea în Tracia a unor ateliere de modeleare sau cizelare a metalelor. Singurele informații mai ample, dar indirecte, sînt oferite de autorii antici, care laudă arta tracă a metalului cizelat, de monedele emise de orașele de pe litoral și de către regii traci precum și de bogatele zăcăminte de minereuri răspindite în Pangeu, Rodopi, Strandza etc. Cercetătorii trebuie să-și

bizuiască însă argumentele pe studiul nemijlocit al obiectelor în discuție; de aceea vom examina cîteva armuri provenind, aproape fără excepție, din mormintele tumulare explorate în Tracia. Ele au aparținut, desigur, reprezentanților aristocrației tribale, care ar fi putut deține atît obiecte importate, primite în dar sau cumpărate, cît și produse locale, comandate în vreun atelier din localitățile apropiate

sau executate de meșteri de pe propriul lor domeniu.

Unele piese — coifuri, cuirase, cnemide, aplice — nu sînt împodobite cu nici un fel de ornamente. Este interesant de remarcat că tocmai acestea excelează printr-o formă și o execuție tehnică superioare. În ce privește armurile ornate, ele au de foarte multe ori aceleași motive decorative, dispunerea lor adaptîndu-se însă piesei respective: coif, aplică sau cuirasă, după

¹ Descoperirile arheologice recente au infirmat, în mare măsură, teoria prezenței sciților în spațiul carpato-dunărean. Neamurile, foarte probabil iraniene, ale signyilor sau agatirșilor, pătrunse în acest spațiu (signyiii în Climpia Tisei, agatirșii pe Mureșul superior) nu au făcut parte din uniunea tribală scitică; îi vedem mai degrabă ca refugiați în fața expansiunii scitice. Herodot nu-i prezintă pe agatirși mereu ostili sciților.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1976.

moda epocii, după gustul sau posibilitățile tehnice ale artistului sau meșteșugarului.

Dintre coifurile descoperite, numai două, aparținând așa-numitului tip attic, sînt bogat ornamentate. Ne-au parvenit din ele o calotă de bronz, cu un frontal puțin dezvoltat, și obrăzarul alteia, de asemenea din bronz. Amîndouă au fost găsite întimplări. Nu se știe unde a fost descoperită calota; obrăzarul provine dintr-un sat de la vest de Sofia, numit Gărlo (regiunea Breznik). Calota este decorată, pe amîndouă părțile, cu cîte un grifon în relief, iar frontalul ei, cu o palmetă și un motiv în spirală. Imagini de coifuri cu această formă înfilnim, începînd din sec. V, pe vase pictate și pe frontonul templului zeiței Athena Aphaia (insula Egina, Grecia); în ceea ce privește grifonul, el ne evocă decorul lui Fidias de pe coiful zeiței Athena Parthenos, descrisă de istoricul grec Pausanias, cit și grifonii de aur de pe coiful ce face parte din comoara de la Panaghiuriște. Obrăzarul este împodobit cu o frumoasă imagine în relief a lui Hercule: un Hercule tînr, cu o blană de leu aruncată pe brațul stîng, escaladînd un teren stîncos, cu un arc într-o mînă și o bită în cealaltă, cu capul întors în sensul opus mișcării corpului, urmîrind parcă cu privirea zborul sărgeții abia slobozite din arc. Calitatea deosebită a bronzului, proporțiile armonioase ale imaginii sugerează proveniența ateniană a acestei piese. Există o anumită asemănare a imaginii descrise cu aceea a războinicilor înfățișați pe amfora de aur făcînd parte din comoara de la Panaghiuriște. Figura lui Hercule este prezentă, de asemenea, pe aplicile scutului sau ale accesoriilor sale, cum sînt falerale decorate de la Panaghiuriște. Stilul și execuția tehnică a decorului de pe cele două falerale le detașează de restul garniturii: reprezentarea în relief înfățișează lupta cu leul din Nemeea¹, așa cum o înfilnim pe monedele de la sfîr-

șitul sec. V și de-a lungul sec. IV emise în Grecia Mare, Anatolia și Peonia, precum și pe discurile din lut ars de la Salerno (Italia). Falerale sînt considerate produse grecești importate, avînd reprezentate pe ele reproduceri după sculpturi apreciate. Imagini asemănătoare înfilnim pe monedele din Siracusa (Sicilia).

Scutul de la Panaghiuriște ni-l înfățișează pe Hercule tîrînd de coamă o fiară (leu sau mistreț), iar cu cealaltă mînă agîtînd o bită. Alte ornamente — grifoni înaripați, o sirenă — cit și maniera de a-l reprezenta pe Hercule sînt de o evidentă inspirație anatoliană.

Dacă pentru obrăzarul descris mai sus putem admite o origine attică, este dificil să ne pronunțăm în privința celui alt coif, cu grifoni, care reprezintă un caz izolat. Un model attic, reproduș în Anatolia, în Grecia Mare sau în Tracia, poate determina aceleași ezitări pe care le suscită unele vase, considerate mai întîi ca provenind din Taranto (sudul Italiei), iar apoi ca fiind din Attica. S-ar fi putut ca falerale, împodobite cu un decor „la modă” și răspîdit prin intermediul monedelor, să fi fost produse într-un atelier din Tracia, întocmai ca scutul de la Panaghiuriște și accesoriile sale, executate într-o tehnică dezvăluind o accentuată influență anatoliană.

Spre deosebire de cuirasele din secolele precedente, cu decoruri gravate înfățișînd flori de lotus, palmete, monștri marini, plastronul și spatele cuiraselor din sec. IV sînt fără ornamente, acestea înfilnindu-se doar în zona pectoralului sau apărătoarei pentru gît. Motivele decorative de pe aceste piese ornează nu numai armurile, dar și vasele și alte produse metalice descoperite în Tracia.

Vreme îndelungată, acest tip de pectoral a fost considerat un fenomen izolat în Tracia; era cunoscut doar cel de la Mezek, provenit dintr-un mormînt de pe valea fluviului Tonzos. Odată cu alte descoperiri similare (mormintele tumulare de la Vărbica și Iankovo) numărul lor a crescut, ajungîndu-se la concluzia că în Tracia ele au fost foarte

răspîndite. Motivele decorative din zona centrală a pectoralelor de la Mezek, Vărbica și Iankovo sînt alcătuite din spirale și volute, în mijlocul cărora apare, printre frunze de acant, un cap de femeie. O imagine aproape identică o regăsim pe un vas din Apulia (Italia antică), aflat la Muzeul Național din Neapole. Frecvența acestui motiv — imitînd ornamentația ceramicii din Attica — pe vasele din Italia meridională de la sfîrșitul sec. V și de-a lungul sec. IV este folosit ca argument în sprijinul ipotezei că pectoralul de la Mezek ar fi fost lucrat în Italia.

Pe baza acestor observații și a altora putem conchide că decorul armurilor descoperite în Tracia, importate sau lucrate în atelierele din partea locului, face parte din repertoriul comun al bazinului mediteranean, ceea ce îngreuiază diferențierea lor riguroasă, în funcție de subiecte și motive. Cu atît mai dificilă este examinarea, din acest punct de vedere, a unor armuri și produse artistice din metal executate într-o tehnică superioară și cu un gust mai rafinat, ale căror motive decorative, nealterate, se regăsesc în producția orașelor maritime nu numai din Grecia propriu-zisă, ci și din coloniile grecești. Nu există temeuri pentru a respinge existența acestor elemente în ansamblul civilizației orașelor de pe litoralul trac — Apollonia, Mesambria, Odessos — și cu atît mai puțin a celor de pe tîrmul meridional al Traciei — Amphipolis sau Abdera. Lucrările create în atelierele acestor orașe, care au contribuit la difuzarea și la unificarea repertoriului comun prin adaptarea lui la atelierele din interiorul țării, au o trăsătură distinctivă care se dezvoltă și devine evidentă în artele decorative și aplicate așa-zise barbare. De aceea trebuie să considerăm că producția atelierelor din orașele de pe litoral este o verigă a lanțului de produse a acestor arte trace. Aceste piese se caracterizează printr-o schematizare lineară, geometrică, cu tendință spre transformarea motivelor vegetale sau zoomorfe în decor abstract, pur convențional, cit și prin-

¹ Nemeea — vale din Argolida (în nord-estul Peloponezului) unde, potrivit legendei, Hercule ar fi ucis un leu care teroriza regiunea.

tr-o înclinație mai accentuată spre subiectele și motivele provenite din Anatolia. Manierele diferite de realizare și variantele aceluiași motiv sînt datorate atît deosebirilor dintre elementele locale sau rurale, pe de o parte, și cele orășenești sau microasiatice, pe de alta, cît și talentului, îndemnării și culturii artistului care lucra la curtea unei căpetenii sau a unui rege trac, într-un oraș din interiorul țării sau într-un oraș de pe litoralul trac transformat în colonie grecească.

O dezvoltare similară cu cea a artelor decorative și aplicate trace se observă și în

regiuni și țări care nu au avut, ca Tracia, un contact direct cu coloniile grecești din Anatolia, atît politic și cultural, cît și teritorial și etnic. Aceeasi interpretare a temelor grecești în zone atît de îndepărtate una de cealaltă cum sînt Anatolia, România și Franța, de exemplu, se explică prin maniera identică în care geniul local a reacționat în fața moștenirii grecești. Nu e lipsit de interes să amintim că prototipurile grecești, mai cu seamă cele ioniene și anatoiene, care au pătruns atît în Peninsula Iberică, cît și în Tracia la începutul sec. VII î.e.n., au dat naștere artei animaliere

iberice care, în sec. V, a invadat artele decorative și aplicate; de asemenea, că o caracteristică a tuturor creațiilor plastice iberice, întocmai ca a celor trace, rămîne nota de arhaism, apărută în prima etapă a formării acestei arte.

Toate constatările, la care se mai adaugă faptul că în Tracia s-a dezvoltat o artă a prelucrării metalului pe care am putea-o numi orientalizantă, actualizează problema referitoare la rolul Traciei în transmiterea civilizației mediteraneene către Europa Centrală.

Mari personalități ale lumii trace

FĂURITORII STATULUI ODRIS

Prof. RADU VULPE

Datorită vechilor contacte cu lumea greacă, știrile transmise prin autorii eleni despre traci de sud sînt relativ mai numeroase și mai amănunțite decît cele referitoare la tracii de nord¹. Unele sînt chiar atît de îndepărtate în timp, încît nu ne-au ajuns decît prin legendele mitologice. Din această categorie, în care grăunțele de adevăr, înecat în abundența fanteziei, nu se lasă prins decît cu greu, fac parte unele informații despre cițiva eroi mitici, stăruitor prezentați de tradițiile elenice ca originari din Tracia de Sud.

Poeemele homerice dau despre tracii știri mult mai verosimile, pe care le putem socoti chiar realist istorice. În Iliada, de pildă, găsim printre altele informații despre un rege trac Rhesos, aliat al Troiei asediate de aheii.

TERES

Primele informații exacte despre istoria tracilor de sud datează din aceeași vreme ca și cele dintîi mențiuni referitoare la tracii de nord, datorate, în primul rînd, eminentilor istorici Herodot și Tucideide. Marea expediție a perșilor lui Darius, de pe la anul 514 î.e.n., i-a oferit lui Herodot prilejul de a vorbi și despre triburile trace de sud ce i s-au supus de bună voie marelui monarh oriental, așa cum a vorbit și despre geții din Dobrogea, singurii care i-au opus acestuia o împotrivire armată.

Acest eveniment a avut pentru lumea tracă din Balcani o însemnătate mult mai mare decît i se dă de obicei. Nu poate fi o simplă întîmplare faptul că, foarte curînd după expediția lui Darius, nenumăratele triburi trace, care din străvechi timpuri trăiseră despărțite, apar deodată unite într-o formație statală sub conducerea regelui odris Teres și că acest regat va continua să se întindă și să se consolideze, dîrînd timp de secole. Fără îndoială,

primind supunerea diferitelor triburi întîlnite în drumul său de la Bosfor la gurile Dunării, Darius a ținut să le întrunească într-o satrapie, așa cum era obiceiul în uriașul său imperiu din Asia. Și cum asemenea mari ținuturi unificate nu erau totdeauna conduse direct de satrapi persani, fiind adesea încredințate unor căpetenii locale, demne de încrederea monarhului, era firesc ca și Tracia de Sud, supusă de Darius, să fi avut același regim, iar funcțiunea de „satrap” să-i fi revenit unui rege din cel mai puternic trib, cel al odrisilor, de pe valea Hebrului (Mărița). La fel se va întîmpla, în aceeași vreme, cu Macedonia vecină. După ce perșii s-au retras, suveranitatea lor la nord de Strimtori rămînînd mai mult nominală, regatul trac și-a păstrat consistența. Iar după insuccesul lui Xerxes în Grecia, cînd perșii au trebuit să renunțe la velleitățile lor în Europa, acest stat teritorial, cel dintîi apărut în sud-estul european în proporții atît de grandioase, va deveni cu desăvîrșire independent.

Despre personalitatea lui Teres se știe prea puțin. Afară de importantul fapt că a întemeiat statul trac și că la această operă de

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1976.

unificare pornise de la situația de rege al unui singur trib, acela al odrisilor, ni s-au mai transmis unele amănunte despre dinastia sa, menționându-se patru fii, dintre care doi, Sparadocos și Sitalkes, aveau să-i urmeze succesiv la tron, și o fiică, măritată cu regele scit Ariapeithes (cel care avea să fie ucis în conflict cu Spargapeithes, regele agatirs din Dacia). De asemenea, s-au mai păstrat știri despre armata sa numeroasă, cuprinzând o bună cavalerie, și despre unul singur dintre faptele sale de arme: un război cu tribul, tot trac, al thynilor, de la nord de Bizanț, care i-a provocat multe pierderi. Nu avem date precise despre domnia lui, dar ea trebuie să fi ocupat cam toată prima jumătate a sec. V î.e.n. Există informația că a murit la vârsta de 92 ani, devenind vestit în istorie și prin această longevitate excepțională.

În ce privește însușirile personale, ne rămâne dect să le deducem din faptele sale, care implică o deosebită capacitate militară și politică, precum și o impunătoare autoritate. Abilitatea sa de a păstra încrederea perșilor și, în același timp, de a înnoda relații dinastice cu scitii și a întreține bune raporturi și cu grecii, dovedește calități diplomatice eminente, care, aplicate și în politica sa internă, au determinat trănicia uniunii de triburi de la temelia statului său.

SITALKES

Dintre succesorii lui Teres, cel mai de seamă, întrecându-l chiar în celebritate, a fost fiul său Sitalkes (cca. 431-424 î.e.n.).

Cu totul independent de perși, care în acea vreme se resemnaseră a se limita la Asia, Sitalkes a întins regatul odris până la hotarele sale maxime, adăugând moștenirii primite noi teritorii spre vest, până dincolo de valea Strymonului (Struma). După cum precizează istoricul Tucicide, acest regat, „cel mai mare dintre toate cîte sînt între golful Ionic [Adriatică] și Pontul Euxin și cel mai bogat în venituri pecuniare și în alte bunuri”, se întindea de la Marea Egee pînă la Dunăre cale de 11 zile de mers pe jos, iar de la Bizanț pînă la Peoni cale de 13 zile. Din impozitele încasate de la triburile autonome și de la cetățile grecești, regele odris obținea 400 talanți de aur și de argint¹ pe lângă multe daruri în giuvaeruri și haine scumpe.

Sitalkes s-a remarcat printr-un rol eminent pe care l-a jucat în politica generală greacă din timpul său, cînd războiul peloponesiac era în toi. Filoelen, însoțit cu sora vestitului condotier Nymphodoros din Abdera (o colonie greacă de pe țărmul egeean al Traciei, aliată cu Atena), el a luat partea atenișilor, sprijinind politica acestora în peninsula Calcidică și în Macedonia, și l-a determinat pe regele macedonean Perdiccas II² să intre în alianță cu Atena.

Dar fapta cea mai renumită a lui Sitalkes a fost expediția sa din anul 429 î.e.n. împotriva acestui Perdiccas, cu care între timp se cer-

tase. Regele odris a adunat o oaste imensă de la toate triburile trace din Balcani și de la geții dinspre Dunăre, totalizînd 150 000 luptători, dintre care o treime călăreți, proveniți mai ales dintre odrisi și dintre geți. Cu această armată uriașă a invadat Macedonia și Calcidica, pe care le-a ocupat pînă dincolo de Axios (Vardar), prădîndu-le ținuturile și silindui pe macedoneni să se închină în cetăți. După o lună de campanie, însă, apropiindu-se iarna, iar enorma oaste tracă începînd să îndure prea mari lipsuri, Sitalkes s-a lăsat convins să renunțe la prelungirea ostilităților. Întorcîndu-se în Tracia, el a început negocierile cu Perdiccas, care s-a învoit să plătească o mare sumă de bani și să-i dea în căsătorie lui Seuthes, nepotul de frate și moștenitorul desemnat al lui Sitalkes, pe sora sa, Stratonike. În felul acesta, Sitalkes și-a încheiat campania destul de favorabil, demonstrîndu-și categoria superioritate militară și politică față de Macedonia din acel timp.

Ca și în cazul lui Teres, personalitatea lui Sitalkes poate fi caracterizată după acțiunile sale. El a reușit să facă din Tracia un stat întregit etnic, puternic și bine organizat, dovedind vitejie și pricepere militară, capacitate administrativă, abilitate diplomatică. Totodată, Sitalkes a arătat o hotărîtă înclinare spre cultura elenică. Cu acest genere al unui abderitan, Pytheas, și cumnat al unui valoros general grec ca Nymphodoros, începe procesul de intensă pătrundere a elenismului în interiorul Traciei.

Dintre toate populațiile care ocupau spațiul trac, singura care încă nu intrase în cuprinsul regatului său era aceea a triburilor³, care locuiau între Balcani și Dunăre, în regiunea rîului Isker (Oescus), prin dreptul Olteniei. Sitalkes a pornit împotriva lor, în anul 424 î.e.n., pentru a-i supune, dar a fost înfrînt, găsindu-și moartea în luptă. În afară de acest sfîrșit eroic al uneia dintre cele mai mari personalități care au ocupat tronul odris, statul trac n-a avut de suferit de pe urma conflictului cu tribalii, care au rămas izolați mai departe în hotarele lor, de unde vor da mult de lucru și iluștrilor regi macedoneni Filip II și Alexandru cel Mare.

SEUTHES I

Lui Sitalkes i-a urmat fiul fratelui său Sparadocos, Seuthes, pe care și-l asociase la domnie încă din timpul vieții, trecînd peste propriul său fiu Sadocos⁴.

Ca moștenitor legitim al lui Sitalkes, Seuthes a participat la toate principalele acțiuni ale acestuia. Tucicide accentuează rolul determinant pe care l-a avut în campania din Macedonia, a cărei încheiere s-a efectuat după sfa-

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1976.

² Această excludere de la succesiune a fiului în favoarea unui nepot de frate pare foarte stranie. Toate încercările istoricilor moderni de a o explica pe calea dreptului de prioritate a fiului la moștenire s-au dovedit cu desăvîrșire caduce. Am arătat, în diferite lucrări, că singura soluție a problemei stă în a recunoaște și la tracii existența norme agnate, foarte binecunoscută la celții britanici și irlandezi din evul mediu sub numele de *tanistry*, perpetuată din antichitate, după care demnitatea dinastică (nefiind o proprietate personală, ci aparținînd comunității familiale), nu reveneau moștenitori-

³ Un talant, după sistemul attic (la care se referă Tucicide), cîntărea 25,99 kg.

⁴ Cifrele distinctive ale regilor antici sînt adăugate de istoricii moderni.

lui său. De altfel, lui i-a fost dată în căsătorie fiica regelui învins.

Despre domnia lui Seuthes după ce a rămas titularul tronului trac ştim prea puţin. Din aserţiunile lui Tucidide înţelegem că el a menţinut statul odris în hotarele, în puterea şi în strălucirea cu care îl luase în primire şi că i-a sporit bogăţia prin urcarea impozitelor percepute. A dus însă o politică paşnică, întreţinând relaţii de prietenie consecventă mai ales cu Macedonia, dar şi cu cetăţile elene de pe coastele trace şi cu Atena.

AMADOCOS I (MEDOCOS)

Nu ştim cum şi când a murit Seuthes I, dar prin preajma anului 405 î.e.n. pe tronul odris se afla Amadocos sau Amatocos, care e numit de unele izvoare literare şi numismatic şi Medocos sau Metocos.

Despre Medocos avem prea puţine cunoştinţe. Se ştie că a întreţinut relaţii foarte strînse cu Atena, precum şi cu oraşul Maroneia de pe coasta egeeană a Traciei, care a bătut monede cu chipul şi numele său. El a redus taxele ce i se datorau de către cetăţile greceşti vecine şi pe care Seuthes le măriise. Dar în vremea sa, puterea şi coeziunea regelatului trac a început să dea semne de slăbire, din cauza unor tendinţe separatiste dinastice. Medocos a murit înainte de anul 386, dată la care o inscripţie ateniană pomeneste ca „rege al odrişilor” pe Hebryzelmis. Despre acesta nu dispunem de alte informaţii în afara celor furnizate de inscripţia amintită şi de monedele din Cypsela, capitala regelatului odris, bătute cu efigia şi numele lui. E de presupus că era nepotul lui Medocos, poate ca fiu al lui Seuthes I. Domnia lui n-a fost prea lungă, căci în 383 î.e.n. pe tronul odris apare un alt personaj.

COTYS I

Acesta este Cotys, care a domnit timp de 27 ani. Este ultima mare personalitate a regelatului odris independent, cuprinzând întreaga Tracie, așa cum o realizase Sitalkes în secolul precedent. Ştirile referitoare la Cotys sînt puţine şi răzleţe, dar suficiente pentru a ne arăta că, în vremea sa, statul trac a trecut printr-o nouă epocă de prosperitate şi de

lor direcţi, ci numai rudelor masculine cele mai în vîrstă. Fiul putea să ajungă la tron doar în rarele cazuri cînd într-o atare situaţie se afla el însuşi. Desigur, el îşi putea crea forţat prioritatea de vîrstă, prin asasinare, ceea ce se întîlneşte frecvent la celţi şi la alte neamuri, dar nu se pomeneste la tracii. Aşa am ajuns la ideea, exprimată mai sus, că lui Teres nu i-a putut urma imediat nici Sparadocos, nici Sitalkes, fiii săi, ci trebuie presupus un frate al întemeietorului, abia după aceasta venind la rînd Sparadocos, ca nepot de frate, iar după Sparadocos fratele său Sitalkes. Deci după Sitalkes era firesc să urmeze Seuthes, fiul predecesorului, urmînd ca abia succesiunea acestuia să-î revină lui Sadochos ori altui fiu al lui Sitalkes. Această normă agnatică, specifică nu numai celţilor, dar tuturor popoarelor indo-europene din stadiul democraţiei militare, este consecvent atestată în dinastia odrisă, ca şi în cea macedoneană (unde însă adesea e subliniată de asasinare). Sînt suficiente indicii că o aveau şi dacii, precum şi scitii. Vom vedea într-un număr viitor că regele Decebal, fiul lui Scorio, n-a urmat acestuia, ci unchiului său Duras, iar el însuşi nu-şi desemnase ca succesor un fiu, ci pe fratele său Diegis.

energie. Ca şi Sitalkes, el a fost un hotărît filoele, favorizînd într-un grad şi mai mare pătrunderea civilizaţiei greceşti în Tracia. Dar, trebuind să ia atitudine faţă de evenimintele din lumea greacă şi, provocat cu deosebire de tendinţa Atenei de a-şi întinde supremaţia în Strimtori în dauna teritoriului trac, a fost nevoit să revizuiască politica tradiţională de prietenie a statului odris cu această cetate.

După ce oraşul Sestos din Chersonesul tragic (Peninsula Galipoli) a fost ocupat de trupele ateniene, el a reuşit să recucerească acest însemnat port de pe ţarmul Hellespontului, în anul 360 î.e.n., ajutat chiar de generalul atenian disgraţiat Iphicrates, care îi devenise ginere. Cum, apoi, Iphicrates, împîcîndu-se cu patria sa, l-a părăsit, a primit ofiţierii unui alt condotier grec, aventurierul Charidemos din Oreos (Eubea), unul dintre cei mai destoinici generali ai timpului, căruia i-a dat, de asemenea, o fiică în căsătorie şi care l-a asistat în luptele sale cu garnizoanele ateniene de la Elaius (Eleunt) şi de la Crithote, tot în Chersonesul trac. Dar în 359 î.e.n., prin intrigile Atenei şi ale unui dinast trac rebel, Miltokythes, Cotys a fost asasinat de doi greci din oraşul Ainos (de la gura Hebrului). Era pentru prima oară, cel puţin după cum reiese din izvoare, că o căpetenie a statului odris pierdea în acest mod, la un asemenea omor contribuind indirect şi o disidenţă tracă. Regatul trac, atît de puternic şi de consistent mai înainte, îşi trăise ultimii ani de unitate şi de libertate. Unitatea sa avea să fie pusă în discuţie imediat, ca o consecinţă a morţii lui Cotys, iar pierderea independenţei avea să urmeze curînd, prin afirmarea şi extinderea puterii macedonene sub Filip II.

Locul lui Cotys în genealogia dinastiei odrisre nu este precizat, dar după toate ipotezele, succesiunea sa la tron era conformă cu principiul priorităţii agnatice.

KERSEBLEPTES

Acest principiu avea să fie călcat, pentru întia dată în tradiţia odrisă, de fiul lui Cotys, Kersebleptes. Foarte elenizat, crescut încă de la curtea tatălui său în luminile culturii şi mentalităţii greceşti şi convins, după această mentalitate individualistă, de dreptul prin excelenţă al descendenţei directe la succesiunea tronului, fără scrupule faţă de normele tradiţionale agnatice, el a luat cu de la sine putere moştenirea părintească, impunîndu-se pe tronul odris cu ajutorul lui Charidemos, cumnatul său. Încălcarea normei agnatice nu putea fi acceptată de toate triburile trace, care susţineau prioritatea unei rude mai vîrstnice. Dar, spre norocul fiului lui Cotys, nici susţinătorii tradiţiei nu căzuseră de acord asupra acestei rude bătrîne.

Opoziţia tracilor faţă de Kersebleptes s-a accentuat după ce acesta, capturîndu-l pe Miltokythes, unul din oamenii de încredere ai Atenei, vinovaţi de moartea tatălui său, l-a predat unei cetăţi greceşti antiateniene spre a-l executa. Totuşi, ocrotirea pe care i-o asigură puternica trupă de mercenari greci a lui Charidemos îl făcea pe Kersebleptes stăpîn

pe situație în domeniul odris din mijlocul Traciei și de pe țărmul Propontidei. Pînă la urmă, s-a ajuns la un compromis prin tritațiunea puterii regale, care, considerată unitară în teorie, era reprezentată de trei pretendenți laolaltă — Kersebleptes, Berisades și Amadocos II — în practică fiecare rămînînd cu autoritate efectivă numai în teritoriile tribale proprii. Apoi, ordinea firească a vîrstei avea să-și spună cuvîntul, pe rînd. Mai întîi a murit Berisades, în 357 î.e.n., pe urmă, în 350 î.e.n. i-a venit rîndul lui Amadocos II. Și astfel, Kersebleptes a rămas principalul deținător al puterii regale peste toată Tracia, acceptat acum de toate triburile.

Numai că regalitatea lui Kersebleptes n-avea să dureze prea mult. Puterea lui Filip al Macedoniei, mereu în creștere, apăsa amenințător asupra regatului odris. Kersebleptes a rezistat, dar pînă la urmă a trebuit să intre în alianță forțată cu Macedonia, trimițînd un fiu ca ostatec la curtea lui Filip. Situația de pe vremea lui Sitalkes, cînd puterea tracă domina tronul macedonean, se inversase total. Deznodămîntul avea să se producă în anul 341 î.e.n., cînd Filip II a suprimat statul trac, întemeiat odinioară de Teres. Tracia a devenit o anexă a Macedoniei, ocupată de o garnizoană macedoneană și guvernată de un general al lui Filip, cu titlul de **strategos**.

În realitate, ca unitate teritorială și etnică, statul trac nu a fost desființat, ci doar transferat de la un regim indigen odris, la unul străin macedonean. S-a păstrat organizarea de mai înainte, cu autonomia triburilor, sub dinastia locală, guvernîndu-se după tradițiile locale, numai că tributurile le erau încasate de regele Macedoniei, căruia trebuiau să-i acorde și asistență militară la nevoie.

SEUTHES III

Mulți dintre conducătorii de triburi trace, care continuau să-și ducă viața autonomă sub hegemonia regelui macedonean, făceau parte din vechea dinastie odrisă. Printre ei s-a distins un Sitalkes III¹ care l-a urmat pe Alexandru cel Mare, fiul lui Filip, în toate campaniile din Asia, contribuind cu trupa sa de arcași călări la numeroase victorii macedonene. Acest Sitalkes se pare că era fiul regelui Amadocos II.

Aspirațiile dinastiilor traci care căutau să-și recapete independența au fost polarizate de autoritatea unui conducător din dinastia odrisă, Seuthes III, care, în repetate rînduri, a ridicat steagul revoltei împotriva macedonenilor. Perseverența sa, dibăcia de a profita de momentele dificile ale puterii macedonene, încurcată în diferite complicații politice, destoinicia cu care a atras adevărul și a organizat acțiuni războinice, îl arată ca pe o mare personalitate, cu atît mai vrednică de prețuire, cu cît a avut de luptat cu situații grele și împotriva unor puteri superioare. După toate probabilitățile, el a fost fratele lui Kersebleptes, deci fiul lui Cotys.

N-avem știri despre vreo acțiune a sa în timpul domniei lui Filip II, dar, după ce

Alexandru a pornit gigantica sa expediție din Asia, s-a și declarat independent, prin anul 330, cînd, profitînd de rebeliunea strategului macedonean Memnon împotriva lui Antipatros, regentul lăsat de Alexandru în Macedonia, l-a trimis la Atena pe fiul său Rhebulas pentru a atrage această cetate într-o mișcare antimacedoneană. Atenienii, însă, care suferiseră nu demult o înfrîngere din partea lui Alexandru, nu s-au arătat deloc dispuși să intre într-o nouă aventură. Puțin mai tîrziu, în 327, profitînd de dezastrul pe care strategul din Tracia, Zopyrion, l-a suferit la nord de gurile Dunării din partea geților și în care și-a găsit moartea, Seuthes și-a proclamat din nou neatrîrnarea, fără ca s-o poată face însă recunoscută de Macedonia și fără a obține nici de data aceastei concursuri Atenei. În 321 î.e.n., doi ani după moartea lui Alexandru, cînd Tracia a devenit o „satrapie” separată de Macedonia și a fost încredințată unuia dintre principalii generali ai defunctului cuceritor, Lisimah, acesta a avut de dus tot timpul lupte grele, dar fără rezultat, împotriva lui Seuthes III. Mai mult, rebelul trac, „rege al odrișilor” (cum îi spun izvoarele), a intrat în alianță cu diadohul Antigonos, rivalul din Asia Minoră al lui Lisimah, punîndu-l pe acesta într-o situație dificilă, din care pînă la urmă a izbutit să iasă printr-o victorie obținută într-o grea bătălie împotriva trupelor unite ale tracilor și ale lui Antigonos. După acest deznodămînt nu mai avem nici o știre despre eroul odris. Fapt este că Lisimah și-a consolidat autoritatea asupra Traciei, căreia i-a devenit rege, înlăturînd orice rivalitate internă și putînd să se ocupe atît de problemele sale din Pontul Stîng², unde avea să împlinească revolta orașelor grecești și cu deosebire îndelungata rezistență a cetății Callatis, cît și de treburile de la Dunăre, unde avea să suferă celebra sa înfrîngere din partea regelui get Dromichete.

Seuthes III, al cărui sfîrșit, după înfrîngerea sa de către Lisimah, nu ne este cunoscut, își avea centrul în bazinele Hebrului, aproape de poalele de sud ale munților Haemus (Balkanii). Capitala sa, numită Seuthopolis, a fost descoperită acum aproximativ un sfert de secol, cu prilejul construirii hidrocentralei electrice „Gheorghe Dimitrov” de pe valea riului Tunga (Tonzus), la Koprinka, aproape de Kazanlık. Această cetate, minuțios cercetată și înregistrată, a prezentat o frumoasă sistematizare de tip elenistic. Orașul Seuthopolis a dăinuit numai pînă la sfîrșitul sec. III î.e.n., cînd a căzut pradă unui incendiu, cu prilejul unui război.

★

Acestea sînt principalele personalități ale tracilor din sud, în perioada reprezentată prin importanta lor creație politică, statul odris din sec. V-IV î.e.n., și prin prelungirea sa sub dominația elenistico-macedoneană. Reinviată sub suveranitatea romană din secolele I î.e.n. și I e.n., aceeași formație politică va răzbi istoriei o nouă și nu mai puțin importantă serie de oameni de seamă.

¹ În antichitate — coasta de vest a Pontului Euxin, incluzînd și litoralul Dobrogei.

² Sitalkes II fusese unul din fiii lui Sitalkes I care n-au domnit peste toată Tracia.

1890-1914

CREPUSCULUL UNEI EPOCI

BARBARA TUCHMAN

Scritoarea americană Barbara Tuchman este cunoscută cititorilor Magazinului Istoric din fragmentele unor lucrări publicate în revista noastră: *Tunurile din august* (nr. 7-8/1969) și *Trufașa citadelă* (nr. 8/1972).

În paginile care urmează, vom insera alte câteva extrase din această ultimă lucrare, a cărei traducere se află sub tipar la Editura Politică și în care autoarea încearcă să prezinte o frescă a principalelor evenimente social-politice din cele mai importante țări europene și din S.U.A., petrecute începând de la sfârșitul secolului XIX și până la declanșarea primei conflagrații mondiale, în 1914. Cartea poartă — mai ales în capitolele în care Barbara Tuchman încearcă să explice cauzele crizei societății aflate la acea cumpănă de veac — o evidentă amprentă subiectivă, exagerându-se rolul suprastructurii sociale. Dar ea oferă un excelent material faptic pentru ilustrarea uriașei prăpastii dintre clasele dominante și cele neavute.

În perioada despre care este vorba, Anglia se angajase definitiv în faza imperialistă a dezvoltării sale economice. Încă de la sfârșitul secolului trecut, ea fusese ajunsă din urmă și depășită sub raportul producției globale de S.U.A., iar în unele sectoare, și de Germania. Interesele aristocrației britanice începuseră să se confunde cu cele ale virtuților burgheziei, ambele văzând în expansiunea colonială forma cea mai eficientă a obținerii de profituri cât mai mari. Pe plan extern, anii 1890-1903 constituiau sfârșitul „splendidei izolări” a Imperiului britanic, al neangajării sale în vreun sistem de alianță cu alte puteri. În politica internă, atît con-

servatorii cît și liberalii, care guvernează consecutiv cîte un deceniu între 1895-1915, se orientează spre o administrație din ce în ce mai centralizată, mai birocrată. Criza din primii ani ai sec. XX înăsprește condițiile de trai ale proletariatului industrial și ale țăranimii. Statisticile vremii arată că în 1900, veniturile unui mare moșier sau capitalist erau de 1 500 ori mai mari decît cele ale unui miner. În preajma primului război mondial, 70% din averea națională a Angliei era concentrată în mîna a 1,8% din populație, constituită din moșierime și marea burghezie. Referindu-se la prăpastia dintre bogați și săraci, liderul liberal David Lloyd-George spunea în 1909: „Aș putea numi 12 persoane ale căror venituri, în cea mai grea perioadă de criză, ar ajunge să întrețină, în bune condiții, timp de o lună, 50 000 muncitori împreună cu familiile lor”.

Pauperizarea maselor, ca și creșterea conștiinței politice și a gradului de organizare a clasei muncitoare (în 1900 este creat Partidul Laburist) duc la agravarea conflictelor de muncă; mișcarea grevistă se amplifică din ce în ce mai mult: în 1911 au loc ciocniri între muncitori și armată, în 1912 izbucnește o grevă generală la care participă peste un milion de muncitori etc.

Pe acest fundal — al violentei discrepanțe dintre bogați și săraci — se proiectează și episoadele pe care le publicăm în continuare.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin Istoric.

I. D.

La sfârșitul secolului trecut Anglia atinsese apogeul puterii sale maritime și coloniale. Bătrina regină Victoria, care a domnit între 1837-1901, era înrudită prin căsătoria copiilor și nepoților săi cu numeroase alte familii domnitoare de pe continent înclt se părea că descendenții reginei împliniseră tronurile Europei.

18 aprilie 1894: regina Victoria (4) în mijlocul numeroaselor sale rude, între care: Kaiserul Wilhelm II (3); Victoria, împărăteasa Germaniei (5); Edward, prinț de Wales (13); prințul Ferdinand, viitorul rege al României (22) și soția sa, Maria (28). Anglia era pe atunci, cum serie autoarea articolului de față, cea mai bogată țară a lumii, dar în care o treime din populație trăia „într-o stare de sărăcie cronică, incapabilă să-și satisfacă nevoile elementare ale vieții”

Vară londoneză

Toiul verii era sezonul în care viața mondenă londoneză atingea apogeul ei, când înalta societate se amuza arătându-se în întreaga sa splendoare. Unul vizitator parizian, purtător al unui titlu nobiliar, i se părea că „din Olimp, ar cobori în Anglia, în lumie lumie și iulie, un stol de zei și de zeițe”. Dădeau impresia că „trăiesc pe un nor auriu, risipindu-și bogățiile cu aceeași neapăsare și naturalitate cu care înverze frunzele”. În jurul prințului de Wales — plutea „un plic de lebede albe, cu gâturi lungi și capete delicate, împodobite cu bijuterii”, purtând nume ca Lady Glanconner, Ducesa de Leinster și Lady Warwick. Ducesa de Leinster, care a murit de tinără, era, după cuvintele lordului Ernest Hamilton, „divin de înaltă... de o frumusețe uluitoare, aproape de necrezut”. Contesa de Warwick, „cea mai frumoasă femeie măritată din Londra” era iubită prințul de Wales, și a fost motivul unei încăierări faimoase în timpul căreia lordul Charles Beresford era cît pe-acel să-l lovească pe viitorul lui suveran. În ochii redactorului unui jurnal monden, ea apărea ca „o zeiță cu o talie plinuță, drapată în valuri diafane, cu chip frumos, trufaș și strălucitor, a cărei faimă pătrunsese pînă în cele mai ascunse colțuri ale țării”. Era o frumusețe, adică poseda acel titlu magic al

timpului care confera purtătoarei lui o reputație publică.

Intrind și ieșind prin pasajele Adam, din străzile Berkley și Belgrave, defilarea protipendadei continua fără întrerupere. Nimeni, în afară de cei aflați pe patul de moarte, nu stătea acasă. Distracțiile începeau la zece dimineața, cu o cavalcadă prin parc, și se terminau la trei dimineața, printr-un bal. Intr-o zonă frecventată numai de lumea selectă, situată între porțile Albert și Grosvenor din Hyde Park, un anume grup, alcătuit din tot ce avea mai ales înalta societate, era sigur că-și va putea întâlni membrii făcînd o partidă de călărie matinală sau o plimbare cu trăsura, în orele tîrzii ale după-amiezii, între ceil și cină. Londra nu-și pierduse încă înfățișarea ei georgiană. Jardinierele de la ferestrele caselor și din scururile care purtau numele stăpînitorilor lor — casa Devonshire și casa Lansdowne, scuarul Grosvenor și piața Cadogan — erau pline de flori viu colorate. Echipaje splendide umpleau străzile. Doamnelor care se plimbau în trăsurile trase de cai voinici, cu picioare scurte, sprinteni și cu pasul înalt, și avînd pe capă lîngă viziul, un lacheu care sta drept și cu brațele încrucișate, erau privite cu admirație cînd treceau pe sub ferestrele cluburilor.

¹ Epoca dintre 1714 și 1830, în care, în Anglia au domnit regii George I, George II, George III și George IV — n.t.

Nobili de mai tîrziu vor susținea și își vor spune unul altuia: „Ce frumos era altădată să vezi la Londra o femeie fermecătoare plimbîndu-se cu o trăsură trasă de doi cai aleși cum se cuvine”. De-a lungul unei alte străzi venea în trap garda regală călare, în tunici albastre și pantaloni albi, pe cai negri, cu friele și căpeștrele lucind și zăngănind. Siluetele înalte ale șaretorilor pe două roți, cu viziul la spate, purtau chipuri binecunoscute de oameni de stat și de membri ai cluburilor, care mergeau în vizită la reședințele mai importante și la cluburile din Pall Mall și Piccadilly: clubul Carlton — al conservatorilor, Reform — al liberalilor, Athenaeum — renumit prin distincția lui, Turf — al sportivilor, Travelers' White, Brook și Boodle — destinate relațiilor dintre gentilomii cu înclinații asemănă-

toare. Treburile guvernului și ale imperiului nu continuau cursul în „cel mai select club din Londra”, adică în Camera Comunelor, care își ținea ședințele în acest sezon. Biblioteca, fumaorul și sufrageria, servitorii, cheinerii și pivnițele ei cu vinuri erau de calitate cuvenită profesunilor unui gentleman. Doamne cu pălării cu bonul mare și îmbrăcate în rochii cu trenă lăuă, ceoară, cu membrii Parlamentului și cu miniștrii pe terasa care se extindea în afară, de-a-supra Tamisei, de unde puteau privi spre palatul Lambeth, cu aerul lui de demnitate episcopală, aflat dincolo de fluviu, în timp ce birfa feul în care se făceau promovările politice.

La mesele rezervate, decorate cu rămurele de salcie și avind cîte un valet în spatele fiecărui scaun, domni în frac și cravată albă stăteau de vorbă cu doamne ai căror umeri goi erau acoperiți cu nori de țî și care purtau stiele sau diademe din pietre prețioase în părul plepănat în mod prețios. Conversația nu se făcea complicat. Conversația nu se făcea la întimplare, ci era o artă, „a cărei cunoaștere conferea prestigiu”.

La Operă, adusă la modă de foarte energica ei protectoare, Lady de Grey, Nellie Melba cînta cu vocea ei de soprană angelică și pură, duete de dragoste cu frumusețea idoli al femelloi, Jean de Reszke. În loja regală putea fi remarcată apariția radioasă a Lady-ei Warwick, îmbrăcată într-o toaletă de catifea, foarte decoltată, „cu numai cîteva diamante pe rochia ei de un roșu aprins, mediotofele” și purtînd o egrăta stacojie în păr. Lornietele se ridicau ca la comandă, pentru a urmări cum era îmbrăcată Lady de Grey, rivala doamnei Warwick în afisarea model feminine la Londra. După spectacol, la reuniunile date de Lady de Grey, la care se aduna „boana în diademe”, puteau fi văzuți printre oaspeții doamna Melba, prințul de Wales, și — înainte de anul 1895, fatal pentru el — Oscar Wilde. În fiecare seară se dădeau recepții politice care durau pînă la miezul nopții, și baluri care continuau pînă în zori. La capătul scării în curbă largă, ducea de Devonshire sau Lady Londonderry cele două arbitre ale elegantei din înalta societate, primeau învesmîntate în toalete scînteind de diamante, un torent strălucitor de oaspeți; în acest timp, un majordom anunța cu o voce de sintaur un adevărat dezmăț de titluri: „Înălțimea sa... Foarte onorabilul... Lordul și Lady... Excelexența sa ambasadorul...”, iar jos, în scunul iluminat cu lămpi, un velenier cîntă în țîna gura după trăsura vreunei mîrimi care urma să plece.

Moartea — unica extravaganță

Era o societate în care puterea, bogăția și rispa nu fuseseră niciodată mai mari, în care cei bogați mîmcau peste, păsări și carne de vită la o singură masă, trăiau în case paridoșite cu marmură, cu pereți tapisați cu damasc, și avînd 30, 40 sau 50 încăperi, se infioleau în blănuri; iar ei erau înșirîți la o armată de servitori care le lustruiau ghetetele, le aranjau părul, pregăteau băile și aprindeau focurile. În mediul acesta, cu ocazia unui dejun din cînstea d-nei Nellie Melba, la Savoy, cînd s-au servit niște piersici

minunate, „înmiresmate și delicioase în puful în care erau învelite” — o trufanda pentru sezonul acela — oaspeții, ghîțuși, s-au distrat aruncîndu-le celor ce treceau pe sub ferestre.

Cel săraci urau această societate, dar numai puțin dintre ei se răzvrăteau. Cel mai mulți trăiau într-o stare de apatie, abrutizați de mizerie. Unii din ei renunțau la lupta cu copiii, care confecționa cutii de chibrituri cu 4,5 cenți grosul¹ și care, luînd cîte 14 ore, confecționa zilnic șapte grosuri cîstîgînd doar 31,5 cenți, s-a aruncat într-o zi pe fereastră și a fost ridicată moartă de pe

În p. 53: ora ceaiului pe peluza clubului hipic de la Ranelagh: înalta societate petrecea fără grijă, în timp ce, scrie B. Tuchman, mahalarele orașelor „erau cu niște lăgăni în care foiau ființe lipsite de orice orizont”. În imaginea de sus: un copil al mahalalelor

stradă. Era „descurajată”, a spus un vecin. Un tînar care avea de întreținut pe mama sa bolnavă și își pierduse slujba a fost dat în judecată pentru tentativa de sinucidere. O femeie, soția celui care se îngrijea de eluza unde fusese pescuit, a declarat că acuzatul „se trăgea înapoi, în timp ce eu mă străduiam să-l scot cît mai repede de-acolo”, pînă cînd au venit cîțiva lucrători s-o ajute. Atunci cînd judecătorul a felicitat-o pe femeie pentru forța ei musculară, cîl din sală au ris, cu excepția unui observator, numit Jack

¹ Un gros = o duzină de duzini, adică 144 cutii.

London, care a scris după aceea: „Tot ce puteam vedea, era un tînar aflat în pragul vieții, trîndu-se pătîmaș spre moartea din mocirlă”.

Oamenii aceștia veneau din imensele vizuini locuite de cei săraci, în care domneau foamea și mîrdăria, unde tuberculoză și sciulpau plămîni, iar aerul era infectat de miasmele latrinelor, de mirosul verzii fierțe și al berei trezite, în care apa pătrundea prin acoperisuri, iar prin geamurile sparte răzbateau rafalele înghețate ale vîntului; de acolo unde întimitatea era de nefînchîpuit și unde bărbaii, femeile, buncii și copiii trăiau la un loc, mîncînd, dormind, iubind, bolînd și murînd în aceeași încăpere; unde oala de fierț cald servea, între mese și la fierțul rufelor, lăzile vechi drept scaune, maldărele de paie putrede drept pături și scîndurile proptite pe două cutii drept mese; unde, uneori, nu toți copiii unei familii puteau ieși din casă cu toții deodată fiindcă nu aveau destule haine să se îmbrace; unde familii cumsedate trăiau printre bețivi, printre bărbai care-și băteau nevetele sau printre hoști și prostituete; unde viața era o viață oscilare între șomaj și truda fără de afraît; unde un lucrător care confecționa țigări de foi, cîștiga, împreună cu soția lui, 13 cenți pe oră, lucra 17 ore pe zi și șapte zile pe săptămîină pentru ca să poată trăi și să-și întretîină cei trei copii; unde singura posibilitate de scăpare și unica extravaganță era moartea, cînd economiile, strînses ban cu ban o viață întreagă, erau risipite pentru un dric împodobit cu flori și pentru o defilare de indivizi în dolioli pe scopol de a-l salva pe cel decedat de la anonimat și de la ultima rușine, aceea a aruncării în groapa comană.

Aristocrații englezi aveau numeose imobile: un palat la oras, un conac la moșie, o vilă pentru vîntătoare într-un comitat din Nord, o alta în Scoția și, eventual, un castel în Irlanda nu constituiau ceva ieșit din comun. Lordul Salisbury posedea, în afară de castelul său din Hatfield, și de un palat la Londra pe strada Arlington, un conac la Cranborn, în Devonshire și o vilă în Franța; dacă s-ar fi ocupat cu vîntătoare ar fi putut avea o casă în Scoția și un grajd de cai de curse în apropiere de Epsom sau de Newmarket. Existau pe atunci, în Anglia, 115 persoane care posedau cîte 50 000 acri; 45 nobili erau proprietari a vîntătoare de 100 000 acri fiecare. Alte 60-65 persoane — toate făcînd parte din nobilime — pe lîngă că posedau 50 000 acri de pămînt, mai aveau și un venit anual de peste 50 000 lire din alte surse; 15 dintre acestea — șapte duce, trei marchizi, trei conți, un baron și un baronet — rezidau din proprietățile funciare peste 100 000 lire pe an. În toată Marea Britanie, dintr-o populație de 44 500 000 suflete, existau 2 500 proprietari de pămînt, care posedau mai mult de 3 000 acri fiecare și aveau un venit din proprietăți funciare mai mare de 3 000 lire pe an.

Servitorii dormeau prin poduri sau în subsoluri fără ferestre. Lucrătorii agricoli locuiau în cocioabe pentru care plăteau un șiling pe săptămîină și munceau din clipa în care se auzea mugetul cornului cel mare, la ora 5 dimineața, și pînă la căderea nopții. Reparaarea maghernițelor care înce-

² Măsură reprezentînd 0,404 ha.

peau să se dărme sau prin ale căror acoperișuri trecea apa, depindea de bunăvoința proprietarului; dacă acesta nu se îngrijea de lucrători când nu mai erau, în stare să-și câștige pînă, ei trebuiau să meargă la azilele de săraci, să-și sfîrșească zilele acolo.

Înălțimile lor petrec

De la deschiderea sezonului de vîna-toare a cocoșilor de munte, în august, și pînă la reluarea lucrărilor Parlamen-tului, în ianuarie, mări moșieri se invitau la petreceri care durau cu săp-tămînille și unde participau 20 pînă la 50 invitați. Deoarece fiecare mușafir își aducea cu el și servitori, gazda trebuia să hrănească pînă la 100 oame-ni; într-o astfel de împrejurare, la Batsworth, amfitrionul a plătit 400 guri suplimentare de tot timpul cît a durat reuînunea. Distracția fa-vorită era vîna-toarea, unde partici-panții trebuiau să dea dovadă că sînt rezistenți și buni trăgători. Erau asistați de cîte un servitor care încerca armele și echipați cu trei sau patru puști, cu care coborau un nu-măr nemăsurat de mare de animale mici, izgonite din desigur de o armată de hăitași. Din comitat în comitat, în Scoția, și de acolo înapoi în Anglia, cu urma înșingărată de mii și mii de păsări și de iepuri morți, nobilimea era în continuă mișcare: la Sandring-ham ca să vîneze păsări și iepuri cu prîntul de Wales; în Wiltshire — schimbînd mantalele stacojii cu al-te albastre sau de un galben spălă-cit — vinau cu copoli duceleui de Beaufort; printre lacurile, stîncile și prin pădurile necălate de picior de om ale Scoției, mergeau să ucidă stînd la pînă, cerbii și iepurii de Craicun, la recepțiile pentru ma-joratul fetelor și, din cînd în cînd, la Marienbad¹, pentru a-și trata sto-macurile gîufuite pînă la refuz, astfel ca circuitul să poată relinfe.

Gentilomii își petreceau dimineațele pe terenurile de vîna-toare. Doamnele coborau la micul dejun cu pălărie pe cap, în timp ce la cealaltă după-amiază tronav în salon îmbrăcate în rochii de interior pretențioase, confecționate din satin de culoarea „eau de Nil”², țesute cu fir de aur și garni-site la tivuri și la gît cu blană de zibelină. La dineurile de gală ținute de ceremonie era obligatorie. Cît era ziua de mare, armatele de servitori alunecau tăcute prin călele aducînd, înainte de scularea din pat, cești de ceai și ziarul Times, urcînd pe scări apăsătoare pentru bale și cărbi pentru că-minuri, umplînd vasele cu flori proas-pete, murmurînd „Înălțimea Sa este în bibliotecă cea mare” făcînd să răsună gongul pentru tra mese și așteptînd să fie chemați să des-facă corsetul stăpînei înainte de culcare.

Fiecare oaspete își avea numele înscris pe un carton introdus într-o ramă de alamă, fixată pe ușa camerei sale de culcare; un carton identic era așezat lîngă tabloul cu clopoțel din oficiul unde stătea majordomul. La repartizarea camerelor trebuiau luate în considerare legăturile amoroase cunoscute, chiar dacă nu erau măturisite. Altfel timp cît cei în cauză aveau grijă să nu provoace un scandal public din partea soției ultragiate sau a soțului încornorat, n-aveau decît să trăiască după pofta

inimii. Un singur principiu nu tre-buia încălcat: perechilor infidele le era interzis să-și afișeze legăturile în fața oamenilor de jos. Din punctul acesta de vedere, regulile erau foarte stricte. În cercul închis al clasei con-ducătoare, cel mai de neiertat păcat era acela de a expune ridicolului pe vreun membru al grupului. De aceea, soții înșelați nu aveau voie să apeleze la Curtea de divorțuri sau să facă public adulterul, deoarece ar fi dis-creditat aristocrația ca grup social. Dacă — ceea ce era reprobabil — un soț refuza cu desăvîrșire să fie în-găduitor și amenința cu procesul, în-ălta societate în întregime e în-clezuind, dacă era necesar, și pe prîntul de Wales (în ciuda reputației lui, care cu greu putea fi considerată drept fără cusur), se coaliza să-l oprească. Soțului în cauză i se ream-intea că n-avea dreptul să-și expu-nă clasa unui asemenea scandal. Datoria lui era să salveze aparențele și, în fața celor de jos, să dea impresia că nu s-a întîmplat nimic. Învin-s, bărbatul se supunea, chiar dacă, așa cum a fost cazul unei perechi, nu vorbea cu soția lui timp de 20 ani decît în public.

În lumea sumptuoasă și risipitoare a aristocrației, legea firească era satisfacerea tuturor poftelor și capriciilor. În general, se comporta într-o manieră trufasă, pînă de ifoșe. Atunci cînd colonelul Brabazon, care afecta o dificultate la modă în pronunțarea sunetului r, a ajuns cu întîrziere într-o stație de cale ferată și a fost informat că trenul pentru Londra tocmai ple-case, i-a ordonat șefului de gară: „Atunci, adă-mi altul”. Nobilii cărora nu le plăcea să aștepte în frig într-o stație de cale ferată de provincie sau să facă o călătorie cu un tren local, deoarece mergeau cu viteza redusă, aveau obiceiul să comande garnituri speciale care, pentru o distanță medie, costau cîte 25 lire. Printre ei, nu puțini erau aceia care, ca și regina Victoria, nu văzuseră în viața lor un bilet de tren.

Doamnele purtau rochii cu modele unice, desenate special de Worth sau Doucet³, care acordau vesmîn-tului fiecărei clientele tot atîta atenție ca și cînd ar fi făcut portretul perso-nelor respective. „Numai pentru a arăta altfel decît celelalte”, frumoasa Daisy, prietesa de Pless, a pus să i se coasă „o bordură de violete adevărate” pe trena rochiei, confecționată din dantelă transparentă, dublată cu o țesătură foarte fină de culoare albas-tră și brodată cu țehini de aur.

Sumbrele maghernițe ale orașelor

Cam în aceeași vreme, proprietarii englezi de mine din Rand, districtul aurifer al Transvaalului⁴, au cerut să li se dea autorizația să importe forță de muncă din China, în cazul cînd nu puteau recruta muncitori africani. Guvernul a căutat să se schizeze. Dar proprietarii au insistat, susținînd că, altfel, nu-și puteau redeschide minele, iar capitalurile investite erau imobilizate. Cursul acțiunilor mîiere a scăzut brusc, astfel că — după cum declara pe fața ziarului Economist — totul se reducea acum la o che-stiune de bani. „Dacă persoanele din

Anglia și din alte părți, care dețin acțiuni ale minelor din Transvaal în valoare de 200 000 000 lire sterline, doresc să-și primească banii înapoi, plus dobanzile, atunci trebuie să abor-deze problema forței de muncă așa cum se cuvine”.

Guvernul a trebuit să-și dea con-simțămîntul; muncitorii au fost im-portați și cazați în barăci. Liberalii, care procedaseră identic în Guyana Britanică, au început să tîne și să fulgere, cuprîși de o minie teribilă față de condițiile de mizerie din Transvaal. De fapt, acele barăci nu erau mai rele decît sumbrele magherni-țe ale Angliei, în care un singur robinet de apă și o singură latrină erau folosite adesea de 25 familii și unde paturile erau închinate pentru trei persoane, iar spațiul de sub ele pentru alte două.

Rezultatele anchetelor sociale pre-cum și rapoartele publicate după anul 1900 zgăruiau cu brutalitate prăpastia înegalității dintre cei aveau și cei sărmani și consecințele acestei stări de lucruri. În Sărcelea: studiul vieții urbane a lui B.S. Rowntree, apărut în 1901, în ultimul volum al lucrării lui Charles Booth *Viața și munca oamenilor din Londra*, apărut în 1903, ca și în cartea lui L. Chiozza Money *Bogație și sărăcie*, din 1905, în rapoartele Comisiei regale pentru problemele de muncă, precum și în studiile întreprinse de Societatea fa-bienilor asupra nevoiașilor, bolnavilor și alienaților, se acumulau dovezi ce arătau că în cea mai bogată țară a lumii o treime din populație trăia „într-o stare de sărăcie cronică, incapa-bilă să-și satisfacă nevoile elemen-tare ale vieții”. Chiozza Money arăta că inegalitatea economică era mai accentuată în Anglia decît în Franța. La o populație aproape egală, erau de trei ori mai multe proprietăți mari, în valoare de peste 50 000 lire sterline, și de patru ori mai multe proprietăți foarte mari, în valoare de peste 250 000 lire sterline, în Anglia decît în Franța.

Studiile și anchetele demonstrau că alimentația, condițiile de locuit și cele sanitare în care trăiau oamenii săraci erau sub orice nivel. În maha-lalele orașelor Angliei, într-o singură încăperie, locuiau, în unele cazuri, cîte opt sau nouă persoane; mulți erau plini de păduchi. Singura surșă de proteine pentru o astfel de familie, care număra opt persoane, era pește, mîncat duminică, în porții de cîte 70 gr. Copiii erau plîncierici și palizi; dacă se duceau la școală, stăteau în bănci vîlăguși sau adormeau. Consecințele sărăciei erau ignoranța și apatia și, în egală măsură, subrezena sănătății; mahalele erau ca niște mlaștini în care foiau fluturi lipsite de orice orizont. La sate, condițiile de locuit erau cam aceleași. Într-o co-cioabă din Oxfordshire, de pildă, o familie compusă din opt persoane dormea în aceeași cameră, în două paturi despărțite printr-o cuvertură subțire; într-o locuință din York-shire, soțul, soția și cinci copii împăr-teau împreună două paturi și podea-ua podului imobilului; în sfîrșit, după

¹ Numele german al stațiunii balneo-climatiche Mariánské Lázně din Cehoslovacia.

² Verde de Nil — n.t.

³ Celebre case de modă pariziene.

⁴ Provincie din Republica Sud-Africană.

AUSTRIA 1925 - 1934

Prințul Starhemberg, cancelarul Dollfuss (în civil) și matorul Fey (salutând cu mîna la cască) își trec în revistă forțele de șoc (1933)

Dollfuss își face iluzii

GEORGE E. R. GEDYE

Continuăm publicarea de fragmente din cartea Bastioane căzute a publicistului englez George E.R. Gedye¹, fragmente în care sînt relatate evenimentele ce au avut loc în Austria după dizolvarea Parlamentului, la 15 martie 1933, de către cancelarul Dollfuss. Măsurile reacționare luate de Cabinetul lui Dollfuss împotriva organizațiilor politice muncitorești au continuat. După ce a suprimat libertatea presei și a întrunirilor, guvernul a desființat, Schutzbund-ul și a interzis partidul comunist (26 mai 1933). Îngrădirea tot mai accentuată a libertăților și drepturilor cetățenești și oprirea mișcării muncitorești l-au privat pe cancelar de principalul sprijin efectiv pe care l-ar fi avut împotriva naziștilor, care se manifestau tot mai violent contra autorităților. Făcîndu-și iluzii că pînă la urmă se va înțelege cu partidul nazist austriac, Dollfuss încurajat de promisiunile lui Mussolini că va apăra Austria de pericolul incorporării la Germania hitleristă, a optat pentru transformarea țării într-un stat fascist corporatist. Soluția s-a dovedit cu totul provizorie și iluzorie. La 25 iulie 1934, însuși cancelarul-dictator a fost asasinat de către agenți hitleriști. La 11-12 martie 1938, Hitler a cucerit Austria, anexînd-o celui de-al 3-lea Reich și punînd capăt pentru șapte ani existenței statului austriac.

Dollfuss s-a angajat într-o luptă pe două fronturi deodată: atît împotriva socialiștilor cît și a naziștilor, refuzînd orice compromis cu cei dintîi, singurii care l-ar mai fi putut ajuta împotriva celor din urmă. Pe cancelar, l-a pierdut iluzia că va putea face

față în ambele lupte, sprijinindu-se doar pe partidele „naționale” și pe **Heimwehr**.

În martie '33, această iluzie părea să se transforme în realitate. **Heimwehr**-ul se afla în culmea puterii. Social-democrații pierduseră puterea, iar partidul nazist, în ciuda eforturilor pe care le făcea, nu reușise să devină o mișcare

populară. Oamenii lui Fey și Starhemberg² conduceau ministerele și instituțiile publice, dispuneau de căile ferate, defilau înarmați pe străzi; obținuseră chiar înlocuirea șefului Poliției, care încercase să li se opună. La 31 martie,

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1976.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 36, 7/1976.

dizolvind **Schutzbund-ul**, cancelarul își încheia cu succes prima etapă a programului pe care și-l propusese.

După aceea, însă, Dollfuss și-a pierdut timpul ducând tratative de culise cu nazismul, în care, uneori, vedea un posibil aliat; aceste negocieri au fost întrerupte de primul asasinat comis de hitleriști în Austria. La 12 iunie, bijutierul evreu Futterweit și unul dintre clienții aflați în magazinul acestuia au fost omorâți cu o bombă azvirlită prin vitrină dintr-un automobil în mers. În aceeași zi, bandele naziste austriace au atacat cetățeni pașnici în diverse puncte ale Capitalei. În noaptea următoare, autoritățile au sigilat sediile partidului nazist din întreaga țară. Patru zile mai târziu, drept represalii, „cămășile brune” au tăiat cablurile telefonice în diferite zone ale Austriei. Theo Habicht, inspectorul partidului nazist german pentru Austria, a fost arestat, deși, în calitatea sa de atașat de presă la Legatia germană, a încercat să beneficieze de imunitate diplomatică. Mai bine de o mie de conducători nazisti austriaci, dintre care 81 erau primari la sate, au umplut închisorile; din păcate pentru prea puțină vreme.

Bernaschek, reprezentantul socialiştilor în Dieta Austriei de Jos, a înfierat cu aceste cuvinte pe nazisti germani care inițiau și patronau actele de terorism înfăptuite în țara sa: „Voi care ați incendiat Reichstagul pentru a vă justifica samavolnicile comise împotriva poporului german, căutați să împrăștiati focul și crima și la noi. Voi aveți de gînd să transformați Austria într-o carcără a închisorii mai mari care a devenit Germania hitleristă”.

La 19 iunie, teroriștii au încercat să arunce în aer barajul de la Salzburg pentru a inunda întreaga regiune. Guvernul a trecut la măsuri, interzicînd partidul nazist, purtarea cămășii brune și a zvasticii. Dar atentatele au continuat. Astfel, lângă localitatea Krems, un grup de nazisti ascunși în marginea unui drum vicinal, au atacat cu grenade un detașament al **Heimwehr-ului** care se întorcea la ca-

zarmă, făcînd mai multe victime. Au fost arestați șase teroriști dar cei care puseseră la cale agresiunea au dispărut, ca de obicei, în Germania.

Întreaga armată, precum și **Heimwehr-ul**, au intrat în stare de alarmă. Starhemberg incita la reprimarea fără milă a „bestialității brune”.

La vremea aceea scriam: „Nazii pretind că Dollfuss nu se poate baza pe mai mult de 25% din populație; cifra este apropiată de cea adevărată. Dar stă în puterea cancelarului să o ridice la 75% cel puțin, acceptînd mina pe care i-o întind socialiștii. Aceștia reprezintă partea cea mai importantă a alegătorilor; la ultimele alegeri au avut peste 40% din voturile exprimate. Indiferent de divergențele actuale de păreri cu președintele guvernului, socialiștii vîd în nazisti o amenințare care planează asupra întregii națiuni. Singura condiție pe care o pun d-lui Dollfuss pentru formarea unui front comun este restabilirea guvernării pe baze parlamentare, în prezent suspendată. În cazul în care, fiind seama de pericolul nazist, cancelarul va constitui un front republican unic, el va rămîne, poate, în istorie drept salvatorul independenței politice a Austriei. Cît timp va mai putea rezista singur în fața presiunii naziste? Este o întrebare al cărui răspuns îl vom căpăta într-un viitor foarte apropiat”.

Organizația nazistă austriacă s-a mai potolit, așteptînd în Germania noi stocuri de dinamită pentru a-și continua atentatele. Peste puțin timp, într-o singură dimineață, am auzit din apartamentul meu patru explozii pe străzile învecinate. Baronul prusac Werner von Alvensleben, un tînăr nazist binecunoscut în localurile de noapte, a făcut un plan pentru asasinarea maiorului Fey; a comis, însă, greșeala să flecărească într-un bar despre acest subiect într-un anturaj deocheat. Arestat, baronul a refuzat să divulge numele compilor săi; a fost condamnat la o pedeapsă severă, dar eliberat de Crăciunul următor.

Un spectacol jalinic

În septembrie 1933, la hipodromul din Viena, a avut loc o manifestație organizată de autorități, la care Dollfuss urma să țină un discurs. Spectacolul văzut din tribuna principală era pitoresc.

Heimwehr-ul s-a ordonat pe companii, în centrul pistei, pătînd iarba cu culoarea întunecată a uniformelor. De o parte și de alta, se afla Garda națională tiroleză, în costumele caracteristice provinciei, purtînd pălărioare ornamentate cu pene, ce se ondulau în vînt. Îmbrăcați în vestoaane de culoare smaraldului sau negru cu roșu și în pantaloni scurți și ciorapi albi, țărani, membri ai Ligilor catolice, prezentau toată varietatea de costume alpine. Alături, în albastru și galben, se aflau tinerii din batalioanele de cercetași. Mulțimea etala cea mai completă gamă de costume populare feminine, de la cele ale fetelor din Austria de Sus, care purtau pălărioare de dantelă aurie, ce le încadrau atît de frumoase chipurile, pînă la îmbrăcămintea femeilor din Tirol, cu corsajul strîmt, fusta scurtă și oribile pălării din păr negru.

Întîmpinat de batiste fluturînd, pe gazonul hipodromului a apărut un omuleț în uniformă verde-cenușie de vînator imperial tirolez. Cu manta amplă fluturîndu-i în jurul umerilor, cu o pană mare la pălărie, Dollfuss a urcat sprinten treptele estradei îmbrăcate în roșu. În acel moment, din o sută de mii de piepturi a izbucnit strigătul **Heil!** („Trăiască”!).

Cancelarul trăia clipa cea mai strălucitoare a vieții sale. A vorbit ca un stăpîn, lăudînd programul statului corporatist și creștin.

— Vechiul Parlament, a declarat el, a dispărut împreună cu politicienii săi: nu va mai reînvia niciodată. Sistemul economic liberal-capitalist s-a dus și el pentru totdeauna. Influența socialistă a luat sfîrșit pentru vecie.

Avertismentul dat de Franța l-a împiedicat pe Dollfuss să proclame în termeni expliciți adeziunea Austriei la doctrina fascistă italiană. Dar lucrul

acesta a reieșit din fiecare frază a discursului său.

Apoi a evocat demagogic „minunatele” timpuri de odinioară, când proprietarii de pământ și iobagii fraternizau, zicea el, în jurul aceleiași mese, când nici o revoluție franceză nu înșuflează încă celor slabi un „materialism sordid”, când nimeni nu auzise despre această doctrină, despre clase și lupta de clasă. În mod ciudat, Dollfuss i-a cruțat pe naștiți de filipicele sale, învinuindu-i doar că l-au atacat pe la spate tocmai când se pregătea să zdrobească marxismul. S-a îndrăgit împotriva fondatorilor republicii, căreia îi depusese jurământ de credință, împotriva socialiștilor care construiseră cartierele-model pentru muncitori și a lansat o provocare pe viață și pe moarte „Anticristului modern”, socialismul.

Totul a fost atît de jalnic, încît mi-a provocat o adevărată strîngere de inimă. De cîtă îngustime și orbre a dat dovadă cancelarul în acel moment, atunci cînd ar fi trebuit să privească cu calm și luciditate în abisurile care i se deschideau în față! M-am întors acasă încărcat de presimțiri negre asupra viitorului acestui mic popor pe care îl îndrăgisem atît de mult.

În ce moment anume s-a hotărît Dollfuss să-i distrugă pe socialiști, singura forță politică destul de puternică și de populară pentru a înșufla un dinamism real artificialului Front patriotic¹ pe care îl patrona, nu știu.

Dar mi se pare evident că hotărîrea nu a luat-o brusc, într-un moment de furie, ci s-a oprit asupra ei abia după o matură chibzuință, la sfîrșitul mai multor convorbiri în străinătate, printre care întrevădarea faticidă avută cu Mussolini la Riccioni², ca și ultima consultare cu Gömbös la Bu-

dapesta³, cu 48 ore înainte de lovitura de stat din februarie 1934.

După dizolvarea Parlamentului, la 15 martie 1933, Dollfuss a promulgat numeroase legi și decrete, servindu-se de un text dezgroat de dr. Hecht⁴, pe care l-a utilizat pentru a îngrădi drepturile salariaților, pentru a spori chiriile, a restringe rolul juraților, a abroga libertatea presei și a anula inviolabilitatea corespondenței particulare. Un număr de organizații socialiste, printre care și **Schutzbund**-ul, au fost dizolvate. În același timp, **Heimwehr**-ul a fost transformat în jandarmerie auxiliară. Rîndurile acestuia au sporit, deoarece solda consistență a atras numeroase elemente declasate. De aceea, s-a ajuns la spectacolul paradoxal ca jandarmi în uniformă să fie arestați pentru furt.

La începutul anului 1934, cancelarul a început pregătirile pentru lichidarea partidului socialist. La 11 ianuarie, comanda armatei și a poliției a fost preluată de maiorul Fey, ministrul Siguranței, care a profitat de ocazie pentru a-l aresta pe contele Alberti, locotenent al rivalului său, Starhemberg.

Avertismentul socialiștilor

În aceste zile, a avut loc vizita ministrului italian de Externe, Suvich. Ea a constituit semnalul unor violente dezordini provocate de naștiții austriaci; intervenția poliției s-a soldat cu două mii de areștări.

Vorbînd în numele lui Mussolini, Suvich a menționat că Austriei i se garantaseră „condițiile normale ale unei existențe independente”. Comunicatul oficial a confirmat fidelitatea Italiei și Austriei față de programul de „reconstrucție”, elaborat la Riccioni. Ziarul socialist **Arbeiterzeitung** a fost confiscat pentru că reproducea un fragment din **Gazette officielle**, în care se amintea că Suvich, austriac de origine, a luptat împotriva

Austriei în timpul războiului. Un discurs al lui Dollfuss, stabilind complicitatea germană în dezordinile provocate de naștiții austriaci în acele zile, a fost răspîndit în întreaga țară sub formă de manifest. Pe străzi, patrolau camioane pline cu membri ai **Heimwehr**-ului, înarmați cu mitraliere.

La 23 ianuarie, ministrul de Externe german i-a fost înmînată o notă a guvernului austriac în care acesta menționa că dacă intervenția germană în treburile interne ale Austriei nu va înceta imediat va fi înaintată o plîngere către Societatea Națiunilor. În același timp, însă, ziarul **Arbeiterzeitung** a fost suspendat pe două luni.

Guvernele Franței și Marii Britanii l-au sfătuit pe Dollfuss să nu apeleze la Societatea Națiunilor, fapt care a produs derută în rîndurile guvernului austriac. Starhemberg a profitat de ocazie pentru a-și oferi serviciile ca mediator. „Hitler — a declarat prințul — trebuie să recunoască în scris că **Heimwehr**-ul este singurul în măsură să instaureze fascismul în Austria. În acest sens, nu voi sta de vorbă decît cu Führerul sau cu reprezentantul lui autorizat. Abia după aceea, voi comunica felul în care înțelegem să-i sprijinim politica externă”. Bineînțeles, propunerea lui Starhemberg a rămas fără răspuns.

Ora răfuieiilor se apropia. La sfîrșitul lunii ianuarie 1934, **Heimwehr**-ul și-a mobilizat trupele. Am în față o circulară, datată 27 ianuarie, și emisă de comandantul Batalionului 3 vinători ai lui Starhemberg, în care scria negru pe alb: „Guvernul este hotărît să impună cu orice preț o decizie. În acest moment hotărîtor, locul tuturor apărătorilor cauzei noastre este în prima linie. La 29 crt., orele 7.30 vă veți prezenta pentru a primi ordinul de înrolare...”

Pentru începerea operațiilor a fost ales Tirolul. La 30 ianuarie, batalioanele **Heimwehr**-ului tirolez au ocupat reședința provinciei, Innsbruck, și au cerut conducerii administrative desemnate de Fey să dizolve Partidul Social-Democrat și să anexeze cite un comisar de siguranță pe lingă fiecare guver-

¹ În mai 1933, Dollfuss a creat organizația Frontul patriotic, menită să înlocuiască, în viitor, partidele politice.

² La 21 august 1933 a avut loc, în localitatea Italiană Riccioni, întîlnirea dintre Dollfuss și Mussolini. Cu acest prilej, Ducele s-a angajat să garanteze independența Austriei împotriva Germaniei hitleriste; în același timp, Mussolini i-a cerut cancelarului să lichideze complet regimul democratic burghez din Austria.

³ Gyula Gömbös, om politic maghiar (1886-1936); prim-ministru (octombrie 1932-octombrie 1936).

⁴ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1976.

CREPUSCUL UNEI EPOCI: 1890-1914*

(Urmare din p. 56)

natori¹. Această acțiune s-a repetat, apoi, în toate provinciile.

În tabăra adversă, muncitorii din provincie se gîndeau să răspundă cu violență la violență. La Viena, Comitetul Central al Partidului Social-Democrat a încercat în tot acest timp să negocieze. Schneidmuller, din Dieta Austriei de Jos, a dat guvernului un ultim avertisment în care arăta că Dollfuss este trădat de Starhemberg, vindut străinilor. De aceea, guvernul era avertizat că armele pe care proletariatul le dobindise cîndva legal vor fi folosite la nevoie pentru combaterea oricărei încălcări a Constituției. Apoi, conducerea partidului socialist a publicat un manifest (imediat confiscat), anunțînd că nu va mai face nici o concesie și prevenind guvernul că se va trece la rezistență generală în cazul în care autoritățile vor lua una din aceste măsuri: ocuparea Primăriei Vienei, desființarea sindicatelor, dizolvarea partidului socialist sau interzicerea presei muncitorești.

Proba cea mai concludentă a faptului că guvernul a pregătit în mod deliberat masacrul din februarie 1934 a dat-o maiorul Fey, chiar în ajunul zilei Z, duminică 11 februarie.

Fusese o săptămîină încordată. Datorită unui informator, poliția făcuse arestări masive printre conducătorii clandestini ai *Schutzbund*-ului, singurii care cunoșteau amplasarea depozitelor de arme ale acestei organizații dizolvate cu aproape un an înainte.

Ca o ultimă măsură de precauție, Fey l-a desărcinat în mod arbitrar pe primarul socialist Karl Seitz din funcțiile sale polițienești. În același timp, Dollfuss a aprobat în mod public, prin presă, preluarea de către guvern a prerogativelor organelor provinciale, preludiu la eliminarea completă a influenței partidelor politice și în provincie.

Duminică, 11 februarie, Fey a fost în măsură să comunice trupelor sale:

— L-am văzut pe Dollfuss și vă pot afirma cu certitudine că este omul nostru. Mîine dimineață vom începe curățenia și o vom face teimeinic.

Luni 12 februarie, furtuna a izbucnit.

¹ În acea vreme, Austria era împărțită în nouă provincii conduse de guvernatori.

aceleași date oferite de anchetele citate. În Somersset, o mamă cu trei copii dormeau într-o încăpere; într-alta, ceilalți cinci, băieți și fete, cel mai mare avînd 19 ani.

Pentru muncitorii necalificați și neorganizați în asociații profesionale, condițiile de muncă erau deosebit de grele. La „Scheffield Chemical Works” din Glasgow, în 1897, anul jubileului din diamant², muncitorii primeau 3 sau 4 pence³ pe oră, lucrînd 12 ore pe zi și șapte zile pe săptămîină, fără pauză pentru masă; dacă nu veneau la lucru duminica, erau amenziți cu salariul pe o zi. Lordul Overton, proprietarul uzinelor, un filantrop care dăruia în fiecare an cîte 10 000 lire sterline pentru scopuri caritabile; era membru marcant al societăților pentru respectarea zilei de duminică. La alte întreprinderi, în cazul în care lucrătorii lipseau de la lucru o zi fără învoire, puteau fi arestați și trimiși la închisoare. Mai bine o duceau muncitorii calificați organizați în uniuni profesionale, cele mai vechi din Europa. Ei nu reprezentau, însă, decît o cincime din toți muncitorii adulți, aveau propriile lor sisteme de asigurări și de pensionare, înzestrate cu fonduri importante și beneficiau de prețuri reduse la mărfurile cumpărate în propriile lor cooperative. Cu toate acestea, uniunile profesionale se aflau încă în defensivă față de capitalașii, iar existența permanentă a șomajului le făcea să fie vulnerabile.

Un șirag de perle de 17 metri

Economia engleză își revenise de pe urma depresiei anilor '90, încît era, în general, prosperă, activă și în plină expansiune. Marile negustori și constructorii de vase, bancherii și proprietarii de fabrici erau în plină activitate, iar minele de cărbuni lucrau la întreaga lor capacitate; cea mai mare parte din întreprinderi făceau afaceri bune, în ciuda zigzagului vieții economice. Totuși, prăpastia existentă în distribuirea veniturii naționale creștea în loc să se micșoreze. În timp ce bogații trăiau în lux și trîndăvie, puterea de cumpărare a salariilor scădea, iar forța umană se degrada; înălțimea minimă cerută pentru recruții armatei engleze, care era de 1,60 m în 1883, a fost redusă la 1,53 m în 1900.

* Aniversarea a 60 ani de domnie a reginei Victoria — n.t.

² Subdiviziune monetară reprezentînd a 240-a parte dintr-o liră sterlină și a 20-a parte dintr-un șiling.

Pe acest fundal al începutului sec. XX, vara încoronării⁴, cea mai caldă în decurs de o generație, radia cu plenitudinea ariei a unui trandafir înflorit. În fiecare seară aveau loc dineuri și recepții extravagante cu numeroși invitați; după-amiezele se desfășurau coteleurii în aer liber, iar la fiecare sfîrșit de săptămîină lumea se amuza la petrecerile organizate în castelele de la țară, la picnicuri și baluri costumate. Regatele de la Henley s-au desfășurat pe o vreme ideală, iar toate evenimentele tradiționale ale sezonului: concursul de polo de la Ranelagh, meciul de crîchet dintre Eton și Harrow de pe terenul Lords, precum și cursele de cai de la Ascot, pentru cupa de aur, au avut noroc de zile senine. Buna dispoziție din timpul acestor petreceri n-a avut de suferit de pe urma perspectivei războiului, a grevei generale a muncitorilor din transporturi și nici din cauza investițiilor noller nobili. Totuși, ziarele pomeneau, despre criză, iar unii nobili, indignați, mîrliau: „Numai revoluția ne mai lipsește”. Petrecerile continuau, însă, să se țină încă. Lady Curzon a fost încoronată regină a frumuseții la un turnir al cavalerilor organizat de doamna Cornwallis-West, mama lui Churchill, unde biletul de intrare a costat 20 lire sterline. Baletul rus și-a făcut debutul londonez la Covent Garden, iar Pavlova și Nijinski au dansat la reuniuni particulare, cum a fost și aceea dată sub cerul albastru în grădina castelului Strawberry Hill, o clădire extravagantă în stil gotic, fostă cîndva locuința lui Horace Walpole. Gazda, Lady Michelham, care avea coliere de perle în lungime totală de 17 metri, după dansul din grădina a servit un dineu pentru 60 invitați. La o reuniune dată de ducele de Marlborough la castelul său din Blenheim, gazda împreună cu vărul său Winston, cu Nell Primrose, fiul lordului Rosebery, și F.E. Smith au jucat cărți pînă la ziua la lumina lumînărilor, instalați într-un cort și așezați pe butoale răsturnate. „Pe ce jucăm, F.E.?” a întrebă Marlborough. „Pe prăpăditul ăsta de palat, dacă vreți”, i-a răspuns Smith, deși istoria nu ne spune ce-a mizat el însuși.

În românește de

Mihail LIVESCU

* E vorba de încoronarea regelui George V (1910-1936).

● **Constantin Dobrogeanu-Gherea — OPERE COMPLETE. VOL. I.**

Ediție îngrijită de un colectiv format din: Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Voitec (coordonatori), Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu. Ed. Politică, București, 1976, 448 pp., 20 lei: primul volum al celei dintâi ediții complete a operelor gânditorului și militantului socialist, care va reuni scrierile sale cu caracter politic, ideologic, sociologic, de estetică și critică literară, precum și corespondența sa. Volumul cuprinde studiile publicate de Gherea în perioada 1883-1885, în revistele Emanciparea, Revista socială și ziarul Drepturile omului.

● **STUDII DE ISTORIE A NAȚIONALITĂȚII GERMANE ȘI A ÎNFRĂȚIRII EI CU NAȚIUNEA ROMÂNĂ. VOL. I.**

Coordonator, dr. doc. L. Bányai, sub redacția prof. dr. doc. Carol Göllner. Ed. Politică, București, 1976, 304 pp., 17 lei: acest prim volum cuprinde cercetări de Thomas Nägler, Paul Niedermaier, Radu Manolescu, Carol Göllner, Pavel Binder, consacrate așezării sașilor în Transilvania, aportului lor la dezvoltarea urbanistică a unor orașe, participării la războaiele lărgite și contribuției la dezvoltarea legăturilor economice și culturale dintre țările române.

● **STUDII DE ISTORIE A NAȚIONALITĂȚII MAGHIARE ȘI A ÎNFRĂȚIRII EI CU NAȚIUNEA ROMÂNĂ. VOL. I.**

Coordonator dr. doc. L. Bányai; comitetul de redacție: prof. univ. A. Bodor, L. Demény, conf. univ. I. Imreh, I. Csucsuj. Ed. Politică, București, 1976, 400 pp., 18 lei: contribuții la studierea istoriei naționalității maghiare din patria noastră, semnate de Antal Sándor Pál, József Pataki, Paul Cernovodeanu, András Magyar, Elek Csetri, István Imreh, Ákos Egyed, János Fazekas, István Csucsuj, Lajos Valda, Gheorghe I. Bodea, László Fodor.

● **ACTES DU XIVe CONGRÈS INTERNATIONAL DES ÉTUDES BYZANTINES.**

Ed. Academiei, București, 1976, 738 pp., 57 lei: volumul III — publicat sub redacția prof. M. Berza și E. Stănescu — al comunicărilor prezentate la cel de-al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine, desfășurat la București între 6-12 septembrie 1971.

● **MEMORIAL DE RĂZBOI.**

Selectarea, controlul științific al textelor, coordonarea volumului: Ion Cupșa, Alexandru Șiperco, Alexandru Vianu, Gheorghe Zaharia. Ed. Politică, București, 1976, 600 pp., 24 lei: pagini selectate dintr-un mare număr de lucrări — majoritatea cu caracter memorialistic — din vasta bibliografie a celui de-al doilea război mondial, grupate cronologic, pe capitole corespunzătoare marilor etape ale preliminarilor și desfășurării conflagrației, ilustrând sacrificiile uriașe și lupta eroică a popoarelor lumii împotriva fascismului care a dezlănțuit cel mai pustitor război din istoria omenirii. Magazin istoric a publicat în avangardă câteva fragmente din lucrare în nr. 4/1976.

● **Nicolae Andrei — ANI DE LUMINĂ.**

Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1976, 496 pp., 22 lei: istoria Liceului „Nicolae Bălcescu” din Craiova, de la a cărui înființare s-au împlinit recent 150 ani.

● **BANATICA.**

Reșița, vol. I (1973), 466 pp., vol. II (1975), 404 pp.: studii și comunicări pe teme de istorie, arheologie, istoria artei și culturii în publicația Muzeului de Istorie al Județului Caraș-Severin.

● **CARTEA STRĂINĂ VECHĂ.**

Catalog întocmit de Ion Mărunțelu, Sorina Codreanu, Florina Carapacea, Galați, 1975, 246 pp.: fișele bibliografice a 316 tipărituri în perioada 1472-1704, păstrate în colecțiile Bibliotecii „V.A. Urechia” din Galați.

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copilele corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte neciteț, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decât corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU LA 17 ANI

Juristul PETRE ANCA din București, destinatarul scrisorilor lui Lucrețiu Pătrășcanu, pe care le-am publicat în nr. 11/1975, a încredințat Muzeului de Istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România o fotografie înedită. Este o imagine din vara anului 1917, cînd Lucrețiu Pătrășcanu s-a fotografiat împreună cu elevii clasei a V-a a Liceului „Matei Basarab” din București. Mulțumindu-i încă odată donatorului, publicăm prețiosul document fotografic. Lucrețiu Pătrășcanu este în centrul grupului, în cămașă albă.

În 1947, Metropolitan Museum of Art, din New York, a achiziționat acest fragment. Multă vreme cele două părți au continuat să fie expuse separat, în vitrinele muzeelor respective. Recent, Direcția muzeelor din Franța și muzeul new-yorkez au căzut de acord să reconstituie statueta, urmînd ca ea să fie expusă alternativ la Paris și New York, pe perioade de trei ani.

Cu minile împreunate pe piept, într-un gest parcă de recunoștință, Ur-Ningirsu își întîmpină vizitatorii în sala II a Secției de antichități orientale de la Luvru, unde se află expus în prezent”.

O STATUETĂ PENTRU DOUĂ MUZEE

LUCIAN SOTA din București, ne scrie: „În 1924, Muzeul Luvru din Paris a achiziționat o statueta din alabastru, descoperită în cursul unor săpături efectuate de arheologii francezi în localitatea Tello, din Irak, unde au fost aflate urme ale civilizației sumeriene, datînd din mileniul IV î.e.n. Statueta, înaltă de 55 cm., se presupune că este o reprezentare a lui Ur-Ningirsu, fiul prințului Gudea, din Lagash. A fost aflată în ruinele templului închinat zeului Ningishidda și zeței Geshtinna, din așezarea de la Tello. Numai că statueta era lipsită de cap... care făcea parte dintr-o colecție particulară americană.

IPOTEZE... IPOTEZE

VICTOR BARANGĂ din București, ne atrage atenția că în lucrarea lui Albert Sorel Histoire de la Révolution Française, împrejurările în care s-a produs asasinarea lui Grigore Ghica sînt prezentate într-o „versiune total diferită” decît cele publicate în revista noastră, nr. 12/1975 și 2/1976. De unde, cititorul nostru trage concluzia că „singurele ipoteze posibile sînt următoarele: 1. Istoricii români nu cunosc ceea ce Albert Sorel știa acum 50 ani; 2. Deși cunosc adevărul, prezintă o a doua versiune inexactă”. Așadar, între doi istorici români (dintre care unul academician și profesor universitar) și unul francez, care se ocupă — toți trei — de un domn al unui principat român, într-o problemă românească, cititorul nostru acordă credit total, exclusiv și categoric istoricului francez.

De ce? Corespondentul nostru bucurestean neaducind nici un argument în sprijinul opțiunii sale, nu sîntem în stare să răspundem la întrebare. Celor două ipoteze formulate, nu li s-ar putea adăuga însă alte două? Ca de exemplu: 3. A.S. nu cunoștea acum 60 ani ceea ce cunoștea astăzi istoricii români; 4. Deși A.S. cunoștea adevărul, a prezentat o versiune inexactă. Dar nu! Pentru cititorul nostru, un istoric francez este, prin definiție, un Sf. Ion Gură de Aur... pardon, un St. Jean Chrysostome! Și invers, doi istorici români sînt, tot prin definiție, în fața corespondentului nostru, ori dezinformați, ori inexacti... Iată un punct de vedere cu care nu sîntem de acord.

AUTOGRAFUL LUI CHURCHILL

Cu puțin timp înainte de a înceta din viață, fostul ministru al României la Londra în 1939, V.V. Tîlea (vezi Magazin Istoric, nr. 10/1975) ne-a încredințat o fotografie

7.

Museum

V. V. Tîlea

hills best hidden

from

hatched. Churchill

1946

reprezentînd pagina de gardă a volumului Into Battle al fostului prim-ministru britanic din anii celui de-al doilea război mondial, lucrare primită cu autograful autorului, din 1946, pe care-l reproducem în fotografia de mai jos.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

BLAJ CECILIA str. Pușcașu, nr. 979, com. Săbăoani, jud. Neamț, solicită: nr. 10-12/1975; 1, 2/1976.
DUMITRU MARIAN cartier Alunul, bl. C1, sc. 1, ap. 17, Drobeta-Turnu Severin, solicită: nr. 1, 2/1967; ofera: nr. 10, 11/1968; 6/1971; 5/1972; 3, 11, 12/1973; 3, 4-5, 10/1974; 1, 5/1975.

NICOLAE PECIGAN str. Fetești, nr. 10, bl. V13, sc. H, ap. 80, București, solicită: nr. 1-5/1967; 2/1976.
NICOLAE TOMOIAGA Alea Albă, nr. 19, ap. 7, Cluj-Napoca, oferă gratuit: nr. 6-8/1967; 9-11/1968.
DUMITRU IONESCU com. Bolu, jud. Mureș, solicită: nr. 3-5/1967.

MOTILE PETRU str. Ciprian Porumbescu, nr. 66, Timișoara, solicită: nr. 4-6/1972; 6, 12/1973; 4, 7, 12/1974; ofera: nr. 3, 12/1969; 2-4, 8, 9, 12/1970; 1, 2, 6, 9, 12/1971; 3-6/1975.

DODE ANTON str. Stejarului, nr. 13, com. Modelu, jud. Ialomița, solicită: nr. 1-5, 8, 9/1967; 1-3, 5, 11/1968; ofera: nr. 7, 8/1968; 6/1969; 1-3/1971; 1-3/1972; 8/1973; 7-9/1975.

AURELIA ECONOMU tel. 65.39.96, București, oferă colecția completă.

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100

ÎNTREBĂRI

Mircea Leon — Rephin, MS; Selaru Gh. — GL; Masniz Anton — GL; Luca Elena — Pucărani, BV; Nicoraș Valerian — BR; Ganea Ghiță — Gh. Dej, BC; Pântea Liliana — Deva; Pântea Elena — Deva; Sonca Doru — Gligu-Almaș, SF; Moise Victor — Ursu Veronica — Fălcișeni, SV; Gâmbul Alex. — Oued, SJ; N. Slavu-Slînx — Cîmpina; Arghîropol Alex. — Timișoara; Clăceanu Marcel — Timișoara; Dudău Maria — Tg.-Jiu, GJ; Herman D-tru — Oradea; Ognean Ileana — Roșcani, HD; Mărcuțanu Mihai — Ilia, HD; Prălea Neagu — TL; Petrescu Anica — Brlad; Cornea Valeria — SV; Nistor Nicolae — Cîmpina; Dudzik Victor — IS; Cristea Stela — Dumbrăveni, SV; Gabor Dragoș — B; Moroșanu Vasile — Peris, IF; Velea Dorin — Craiova; Strat Nichifor — SV; Bălan Necula — Urziceni, IF; Bălan GH. — Urziceni, IF; Dumitru Ion — Năruja, VN; Pătrășanu Mihail — Gh. Gh. Dej, BC; Bălan Pompiliu — Urziceni, IF; Bălan Nicolae — Urziceni, IF; Bodnărescu Ștefan — BT; Popescu Iancu — Toporu, TR; Farcaș Traian — Bocșa II, CS; Precup Nicolae — BV; Kirner Ștefan — Oradea; Petroescu Leontin — Călan, HD; Cucu Lucian — Timișoara; Sidoriciu Ștefan — Tîșuș, SV; Crișan Aurel — Timișoara; Păun Costin — Rîmnicu Sărat; Oprea Ion — Rîmnicu Sărat; Ciomaga Ilie — Botoșani; Napoleon Ungureanu — Săveni, BT; Gavrilăscu Eustațiu — Gh. Gh. Dej, BC; Bora Melania — BV; Mioe Ioan — Beiuș, TM; Rugină Carmen — Brlad, VS; Rugină Victor — Sădăuș, TM; Buncescu Victor — Slătina, OT; Ionită Radu — CT; Teodorescu Mircea — B; Bănăduș Doru — Caransebeș; David Nicolae — Minciu, PH; Vrabete Clementă — Pădas, CS; Mănaștorean GH. — BV; Calistru Gh. — IS; Sulugiuc Elisabeta — Beiuș, BH; Sulugiuc Sinziana — Beiuș, BH; Sulugiuc Speranța — Beiuș, BH; Sulugiuc Sadco — Beiuș, BH; Rusu Cristofor — Timișoara; Nanu D-tru — Tg. Jiu, GJ; Condu Vasile — BV; Olteanu Ioan — Ocna Szeiș, AB; Făulea Nicolae — Costești, VL; Vărgatu Aurel — B; Bucur Aura — Măgurele; Tundrea Matei — Tg.-Jiu; Tundrea Ioana — Tg.-Jiu; Tundrea Valentin — Tg.-Jiu; Lencar Cornel — Oradea; Clorăscu Aurelia — Avrămeni, BT; Buzdea Radu — B; Ciocan Ioan — Remetea, BH; Rusu Domițian — Cluj-Napoca; Miculescu Iulian — B; Panu Vasile — Gh. Gh. Dej, BC; Bănescu Nicolae — Rîmnicu-Vilcea; Buga Teodor — Ploiești; Băileanu Felix — Craiova; Gh. Cristescu — CT; Voicu Răduț — Pitești; Băncelă Cornelia — BT; Suceveanu Eleonora — CT; Antonescu Traian — SF, Gheorghe, CV; Bucur D-tru — B; Gh. I. Jitariu — B; Benie Lidia — Oradea; Benie Octavian — Oradea; Duncea Iorgu — B; Schein Armin — B; Pleșa Petru — IS; Comanici Ioan — BV; Prodan Mircea — BC; Crețu Ioan — Oradea; Raț Maria — Marghita, BH; Brian Nicolae — BV; Briean Gabriela — BV; Wittner Werner — Palagheanu Maria — Timișoara; Dilski Stanislav — Timișoara; Ioanovici Constantin — B; Sărgan Vasile — B; Borcea Veronica — B; Emil Ichim — Rîmnicu Sărat; Adrian Grigore — Pitești; Murariu Ilie — Pitești; Iacob Adriana — Pitești; Chiperei Pavel — Gura Văii, BC; Rusu Vasile — Tîrgu Mureș; Nemeth Iosif — Visag, TM; Mihăilescu Marina — CT; Patrichi Radu — Căladra; Ladislau — Timișoara; Chirilă Ion — CT; Matache Gheorghe — Mizil; Niculescu Vasile — Ploiești; Breahnă Vasile — Brănești, IF; Breahnă Liviu — Ploiești; Breahnă Vera — B; Breahnă Liubov — Pasărea, IF; Cornelia Calocanu — B; Ageu Ioan — Lebiș, AR; Vasile Dabija — BR; Popa Ion — BV; Gogonea Lilian — GL; Sucu Aurel — AR; Dobrescu Sanda — Cluj-Napoca; Velcovici Mircea — B; Velcovici Romeo — B; Stoian Maria — Măgurele, PH; Solcan Maria — B; Scheul Gheorghita — Pașcani, IS; Scheul Alexandru — Pașcani, IS; Grigoraș Costel — B; Utoș Vasile — Căciulaș, IF; Nica Alexandru — B; Utoș Ștefan — B; Boicea Emilia — B; Popescu Vasile — Gratița, TR; Ioan Nicolae — B; Brădeanu Simona — Piatra Neamț; Tampa Gh. — Medias; Andronești Alexandru — Ploiești; Moraru Gh. — B; Moraru Mihaela — B; Popa Emanoil — Alba Iulia; Dancu Viorel — Tîrgu Mureș; Anăsiade Eugenia — B; Săndulescu Eugeniu — B; Tanasievici Ana — Timișoara; Drăgan Aurel — BV; Zahlu Eugenia — B; Grigorovici Adrian — B; Nyiruc Maria — Turda; Rîjia Leon — Turda; Teodorescu Ion — Oradea; Constantin Grădinaru — Nichiteni, BT.

CONTENTS (Romanian History) NICOLAE CEAUȘESCU Thousands of Years of History... 2 ● A. SIMION The Romanian Communist Party's Policy of Alliances in 1941-1944... 4 ● C. POPIȘTEANU, DALIA POPESCU, TURKKAJA ATAÖV New Reports on August 23, 1944 in the World Press... 9 ● I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH.I. MAREȘ 375 Years since the Death of the Great Voivode Michael the Brave... 14 ● N. COPOIU 1859 - 1866: Documents on the Union of the Romanian Principalities... 25 ● A. POPA 105 Years Ago at Putna, 1871... 30 ● I.G. DUCA Romania Before Its Participation in the First World War... 33 ● FL. TUCĂ Monuments of the 1877 War of Independence... 43 ● AL. SUCEVEANU Thracian Tribes and Races... 44 ● AL. VULPE Archaeological Evidence of the History of Several Generations of the Getae... 45

SOMMAIRE (Histoire roumaine) NICOLAE CEAUȘESCU: Des millénaires d'histoire... 2 ● A. SIMION: 1941 - 1944. La politique d'alliance du P.C.R... 4 ● C. POPIȘTEANU, DALIA POPESCU, TURKKAJA ATAÖV: Nouvelles relations sur le 23 Août 1944 dans les pages de la presse mondiale... 9 ● I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH.I. MAREȘ: Au 375 anniversaire de la mort du grand voivode Michel le Brave... 14 ● N. COPOIU: 1859 - 1866. Documents sur l'union des Principautés Roumaines... 25 ● A. POPA: Il y a 105 ans, en 1871, à Putna... 30 ● I.G. DUCA: La Roumanie avant son entrée dans la première guerre mondiale... 33 ● FL. TUCĂ: Monuments de la Guerre de l'Indépendance de 1877... 43 ● AL. SUCEVEANU: Peuples et tribus thraces... 44 ● AL. VULPE: Témoignages archéologiques sur l'histoire de plusieurs générations de Gètes... 45

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ Тысячелетняя история... 2 ● А. СИМИОН 1941 - 1944 Политика союзов осуществляемая Румынской Коммунистической Партией... 4 ● К. ПОПИШТЯНУ, Д. ПОПЕСКУ, Т. АТАЕВ Новые сведения про 23-е Августа 1944-го г. в мировой печати... 9 ● И. НИСТОР, К. РЕЗАЧЕВИЧ, И. ДУМИТРЕСКУ, К. КЫРЖАН, Г.И. МАРЕШ 375-летие со смерти великого воеводы Михая Храброго... 14 ● Н. КОПОЮ 1859 - 1866: документы Воссоединения Румынских Княжеств... 25 ● А. ПОПА 105 лет тому назад, в Путне... 30 ● И.Г. ДУКА Румыния накануне волего вступления в первую мировую войну... 33 ● ФЛ. ТУКЭ Памятники войны за независимость 1877-го г... 43 ● А. СУЧЕВАНУ Фракийские племена... 44 ● А. ВУЛПЕ Археологические свидетельства об истории нескольких поколений гетов... 45

INHALT (Rumänische Geschichte) NICOLAE CEAUȘESCU Jahrtausende von Geschichte... 2 ● A. SIMION 1941 - 1944. Die Allianzpolitik der RKP... 4 ● C. POPIȘTEANU, DALIA POPESCU, TURKKAJA ATAÖV Neue Berichte über den 23 August 1944 in den Spalten der Weltpresse... 9 ● I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH. I. MAREȘ 375 Jahre seit dem Tode des grossen Fürsten, Michael der Tapfere... 14 ● N. COPOIU 1859 1866: Dokumente der Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer... 25 ● A. POPA Vor 105 Jahren in Putna... 30 ● I.G. DUCA Rumänien vor dem Eintritt in den ersten Weltkrieg... 33 ● FL. TUCĂ Monumente des Unabhängigkeitskrieges von 1877... 43 ● AL. SUCEVEANU Trakische Geschlechter und Stämme... 44 ● AL. VULPE Archäologische Bezeugungen der Geschichte mehrerer Geten-Generationen... 45

SUMARIO (Historia română) NICOLAE CEAUȘESCU Milenios de historia... 2 ● A. SIMION 1941 - 1944. Política de alianza del Partido Comunista Rumano... 4 ● C. POPIȘTEANU, D. POPESCU, TURKKAJA ATAÖV Nuevos relatos sobre 23 de Agosto de 1944 en las paginas de la prensa mundial... 9 ● I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH.I. MAREȘ 375 años de la muerte del gran vaivoda Miguel el Valiente... 14 ● N. COPOIU 1859 - 1866: Documentos de la Unión de los Principados Rumanos... 25 ● A. POPA Hace 105 años, a Putna... 30 ● I.G. DUCA Rumania antes de la entrada en la primera guerra mundial... 33 ● FL. TUCĂ Monumentos de la Guerra de Independencia de 1877... 43 ● A. SUCEVEANU Linajes y tribus tracios... 44 ● AL. VULPE Testimonios arqueológicos sobre la historia de más generaciones de getos... 45

ABONNEMENTS : ILEXIM — Serviciul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.P. 2001, telex : 011226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Casa poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURĂ : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii” — București

